

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต
สาขาวิชาทัศนศิลป์ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

รูปชนบท

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต
สาขาวิชาทัศนศิลป์ แผนก ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

THE REPRESENTATION OF COUNTRYSIDE

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Fine Arts (VISUAL ARTS)
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2020
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ	รูปชนบท
โดย	ขวัญชนก วิริยศ
สาขาวิชา	ทัศนศิลป์ แผนก ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ปรีชา เกาทอง

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปมหาบัณฑิต

.....คนบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

.....ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์วิริยญา ดวงรัตน์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

(ศาสตราจารย์เกียรติคุณปรีชา เกาทอง)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฤทัยรัตน์ คำศรีจันทร์)

.....ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(ศาสตราจารย์เกียรติคุณปริญญา ตันติสุข)

61004201 : ทศนศิลป์ แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

คำสำคัญ : การเปลี่ยนแปลง, วิถีชีวิต, เครื่องจักสาน, ภูมิปัญญาชาวบ้าน

นางสาว ขวัญชนก วิริยศ: รูปชนบท อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ศาสตราจารย์
เกียรติคุณ ปรีชา เกาทอง

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ต้องการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์เครื่องใช้เครื่องจักสาน ด้วยการศึกษเครื่องใช้ ของชาวชนบท นั้นมุ่งศึกษาไปที่เครื่องจักสานที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันทั่วไป และเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับการทำนาข้าวเป็นหลัก โดยประการแรก เริ่มจากการศึกษาความสัมพันธ์ของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวชนบท เช่น ลำดับวิธีการใช้งานที่สัมพันธ์กับขั้นตอนต่าง ๆ ของการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาในการใช้ไม้ไผ่และการมัด รวมไปถึงวิธีการสร้าง จากการทับซ้อน ประสานเชื่อมโยงสะท้อนไปถึงความรู้สึกและลักษณะเฉพาะของความ เป็นพื้นถิ่นอีสาน

ต่อมาจึงศึกษาการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชนบท และการปรับตัวในเครื่องใช้เครื่องจักสาน ในด้านต่าง ๆ ทั้งวิธีการทำเครื่องใช้ที่เปลี่ยนแปลงไป จากการทำเพื่อเลี้ยงชีพจึงกลายเป็นการทำเน้นเพิ่มปริมาณ อันส่งผลกระทบต่อเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงชีพ และโดยทางอ้อมต่อการสร้างสรรค์เครื่องใช้เครื่องจักสานประเภทอื่น สุดท้ายคือการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของวัสดุ และการสร้าง ซึ่งทำให้เกิดการแทนที่ เช่น การสานแบบเดิม โดยใช้วัสดุสมัยใหม่ บางส่วน หรือทั้งหมด

จากสิ่งที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้สร้างสรรค์ได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานเครื่องสาน โดยนำเทคนิคการมัดแบบประกบสอง ของไซดักปลา มาดัดแปลงเพื่อใช้ในการสร้างสรรค์ และมีการสร้างรูปทรงที่ได้จากการจิตรนาการของเครื่องจักสาน มาประกอบกับรูปทรงการเคลื่อนไหวทางธรรมชาติ ให้มีความหลากหลายทางรูปแบบ และลวดลาย เพื่อสื่อให้เห็นภาพของการเปลี่ยนแปลงในด้านสภาพสังคมที่มีผลต่อชีวิตชนบท และความแตกต่างของกริยาอาการในการใช้สอย ด้วยการแสดงออกของตัวงานสร้างสรรค์

61004201 : Major (VISUAL ARTS)

Keyword : Change, Way of life, Wicker, Folk wisdom

MISS KHANCHANOK WIRIYOS : THE REPRESENTATION OF COUNTRYSIDE THESIS

ADVISOR : PREECHA THAOTHONG

This thesis aims to present wisdom of the craftsmanship on basketry. This study mainly focusses on basketwork that relates to farmer's utensils, everyday life, and tools for rice farming. Firstly, study on the relationship between rural people and their tools such as its methods or step of using their tools for work, the wisdom of bamboo work and tying, including each process that coordinates to construct such a unique Isan vernacular's characteristic product.

The next step is to look at how their everyday life change with the adaptation with basketwork in various perspectives, including, the change of producing method from only their daily life to create for rising demand which effects the creation of nowadays function and caused the replacement of its materials into more contemporary function.

From above, the creator analyzed the information to navigate the creative process of basketry by bundle technique from fish trap then modifying them and created form from the imaginary of basketwork combined with moving organic forms to portray variety of elements for the purpose of showing an image of changes that effect rural life and changes of actions of using local products by expressing through artworks.

กิตติกรรมประกาศ

การสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์ในหัวข้อรูปชนบทนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากศาสตราจารย์เกียรติคุณ ปรีชา เกาทอง ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง และคอยให้ข้อคิดเห็นในการสร้างสรรค์ผลงานในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ People's Gallery ณ หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร ที่ได้ให้ความกรุณาในการจัดแสดงผลงานวิทยานิพนธ์ชุดรูปชนบทในครั้งนี้

ขอขอบคุณอาจารย์สุกัญญา สอนบุญ และนางสาวญานิตา เท็ดรัตน์พงศ์ ผู้ที่คอยชี้แนะเรื่องเอกสาร รูปเล่มวิทยานิพนธ์ ซึ่งทำให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่หนูเพ็ชร วิริยศ คุณพ่อโอवास วิริยศ และว่าที่ร้อยตรีจำเนียร วิริยศ ที่คอยดูแลมอบความรัก ความเข้าใจ และคอยให้กำลังใจ แก่ผู้สร้างสรรค์อยู่ทุกขณะจิต ในระหว่างที่ผู้สร้างสรรค์กำลังศึกษา

สรรพสิ่งอันใดที่เกิดแก่วิทยานิพนธ์นี้ ผู้สร้างสรรค์น้อมรับระลึกถึง ด้วยความเคารพเป็นอย่างสูง ขอให้ความดีงามและประโยชน์ต่าง ๆ ได้เกิดแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง และผู้ที่สนใจศึกษาทางศิลปะตลอดไป

ขวัญชนก วิริยศ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญรูปภาพ.....	ฉ
บทที่ 1	1
บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์	3
สมมติฐานของการศึกษา.....	3
ขอบเขตของการศึกษา.....	4
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	5
คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา.....	7
บทที่ 2	8
ข้อมูลและอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์	8
1. ทบทวนวรรณกรรม.....	8
2. เครื่องจักรสานในชีวิตประจำวันของชาวนนทบุรี.....	10
2.1 เครื่องจักรสานที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไป.....	11
2.2 เครื่องจักรสานที่ใช้ในการประกอบอาชีพและการทำมาหากิน	14
2.3 เครื่องจักรสานใช้ในพิธีกรรมความเชื่อ	18

3. คุณค่าของเครื่องจักสานด้านความงามของศิลปะ.....	21
3.1 คุณค่าทางความงามและศิลปะที่เกิดจากรูปทรง โครงสร้าง และลวดลาย.....	21
3.2 คุณค่าที่เกิดจากเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่น (Local Chaacteristics)	22
3.3 คุณค่าของเครื่องจักสานที่เกิดจากประโยชน์ใช้สอย.....	22
4. อิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต.....	22
4.1 ทำนาสมัยใหม่.....	23
4.2 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการขาดแคลน วัสดุตามธรรมชาติ.....	24
4.3 การเปลี่ยนแปลงแบบแทนที่ของเก่า จากเครื่องใช้ที่สำเร็จรูปจากวัสดุ สมัยใหม่	25
5. ข้อมูลภาคสนาม	27
5.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	27
5.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการถ่ายภาพเครื่องจักสานที่พบในพื้นที่ชุมชน	28
5.3 ลักษณะการมัดไม้ไผ่.....	30
5.4 ด้านวัสดุ	35
5.5 ด้านรูปทรง	37
สรุปผลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม.....	38
ศิลปินกรณีศึกษา.....	40
แมตต์ ทอมมี่ (Matt Tommey).....	40
เพ็กกี วีเดอมัน (Peggy Wiedemann).....	42
บทที่ 3	44
กระบวนการสร้างสรรค์	44
1. ศึกษาข้อมูลในการสร้างสรรค์ผลงาน	44
2. รวบรวมข้อมูลเพื่อใช้เป็นแนวทางการทำภาพร่าง	44
2.1 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการทำภาพร่าง	45
2.2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุดิบและกรรมวิธีการสร้างสรรค์.....	45

3. การเตรียมวัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์	45
3.1 วัสดุโลหะ.....	45
3.2 เป็นวัสดุที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (ใบลาน).....	46
4. วิธีการสร้างสรรค์ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์.....	46
4.1 ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1 และ 2	46
4.2 ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3.....	47
4.3 ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 4.....	49
5. การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์	50
วัสดุที่ใช้ในการสร้างสรรค์	50
1. ไม้ไผ่.....	50
2. วิธีการเหลาไม้ไผ่	51
3. ขั้นตอนการรักษาเนื้อไม้ไผ่	52
3.1 การแช่น้ำยารักษาเนื้อไม้.....	52
3.2 อุปกรณ์ที่ต้องใช้.....	52
3.3 ขั้นตอนการผสมน้ำยา.....	53
4. การรมควันไม้ไผ่	54
5. เชือกเทียน.....	55
อุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน	56
6. วิธีการสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์	57
6.1 ศึกษาข้อมูลและกำหนดขอบเขตการทำภาพร่าง	57
6.2 รวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางการทำภาพร่าง	57
6.3 การทำภาพร่าง	57
7. สรุปกรอบแนวความคิดและกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์	60
บทที่ 4	62

1. วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์	62
วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1	63
วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 2	65
วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3 และ 4.....	67
วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 4	69
2. วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์	72
วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 1.....	72
วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 2.....	75
วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 3.....	78
วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 4.....	81
วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 5.....	84
วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 6.....	87
3. สรุปการวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์.....	89
บทที่ 5	90
สรุป และอภิปรายผล.....	90
รายการอ้างอิง	92
ประวัติผู้เขียน.....	94

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 การแยกประเภทเครื่องจักรสานที่พบในพื้นที่ชุมชนตามหน้าที่ใช้สอยโดยใช้ข้อมูลตาราง	29
ตารางที่ 2 รูปแบบการมัดไม้ไผ่.....	31
ตารางที่ 3 แห่งที่พบ และลักษณะการใช้งานของเครื่องจักรสาน	36
ตารางที่ 4 การออกแบบภาพร่าง.....	58

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ภาพขณะดินเผายุคก่อนประวัติศาสตร์.....	9
ภาพที่ 2 หวด.....	12
ภาพที่ 3 กระติบข้าว, ฝาชี.....	12
ภาพที่ 4 เสื่อ.....	13
ภาพที่ 5 ไช้ดักกิ้ง.....	15
ภาพที่ 6 ไช้จ่อมพ่าน.....	15
ภาพที่ 7 ไช้หัวหมู.....	16
ภาพที่ 8 ไช้กบ.....	16
ภาพที่ 9 ชั้นกระหย่อง.....	18
ภาพที่ 10 ก่องข้าวขวัญ.....	19
ภาพที่ 11 สานพลาสติก.....	25
ภาพที่ 12 ภาพถ่ายเครื่องจักสานในพื้นที่ชุมชน.....	28
ภาพที่ 13 ฝาชีครอบที่ผ่านกระบวนการมัดด้วยเชือกพลาสติกด้านล่าง.....	32
ภาพที่ 14 ช่องใส่ปลาสดด้วยเชือกพลาสติกด้านล่างของช่องเพื่อเสริมความแข็งแรง.....	33
ภาพที่ 15 ช่องลอยในอิตีตใช้ไม้ไผ่ในการลอย แต่ปัจจุบันใช้โฟมที่มีลักษณะที่เบากว่า.....	33
ภาพที่ 16 โคมไฟจากตะกร้า.....	34
ภาพที่ 17 ผลงานของ Matt Tommey 1.....	41
ภาพที่ 18 ผลงานของ Matt Tommey 2.....	41
ภาพที่ 19 ผลงานของ Peggy Wiedemann 1.....	43
ภาพที่ 20 Exploring Too, 2006.....	43
ภาพที่ 21 วัสดุโลหะ.....	45

ภาพที่ 22 ไบลาน	46
ภาพที่ 23 ขั้นตอนการสานประกอบโลหะ	46
ภาพที่ 24 แสดงภาพผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1 และ 2	47
ภาพที่ 25 การสานไบลานครอบภาชนะโลหะ	48
ภาพที่ 26 แสดงภาพผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3	48
ภาพที่ 27 รูปทรงจากเถาวัลย์	49
ภาพที่ 28 แสดงภาพผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 4	49
ภาพที่ 29 ไม้ไผ่	50
ภาพที่ 30 เหล่าไม้ไผ่	51
ภาพที่ 31 อุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการผสมน้ำยา	52
ภาพที่ 32 ขั้นตอนการผสมน้ำยา	53
ภาพที่ 33 การรวมควนไม้ไผ่	54
ภาพที่ 34 ไม้ไผ่แช่น้ำยาจะมีอ่อน ส่วนไม้ไผ่ที่รวมควนจะมีสีเข้ม	55
ภาพที่ 35 เชือกเทียน	55
ภาพที่ 36 อุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน	56
ภาพที่ 37 การพันเชือกกับไม้ไผ่	59
ภาพที่ 38 การมัด หรือการประกอบไม้ไผ่ประกบกัน โดยใช้วิธีการเย็บด้วยเข็ม	59
ภาพที่ 39 ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1	63
ภาพที่ 40 ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 2	65
ภาพที่ 41 ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3	67
ภาพที่ 42 ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 4	69
ภาพที่ 43 ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 1	72
ภาพที่ 44 รายละเอียดผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 1	73
ภาพที่ 45 ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 2	75

ภาพที่ 46 รายละเอียดผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 2	76
ภาพที่ 47 ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 3	78
ภาพที่ 48 รายละเอียดผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 3	79
ภาพที่ 49 ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 4	81
ภาพที่ 50 รายละเอียดผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 4	82
ภาพที่ 51 ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 5	84
ภาพที่ 52 รายละเอียดผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 5	85
ภาพที่ 53 ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 6	87
ภาพที่ 54 รายละเอียดผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 6	88

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิถีชีวิตชนบทอีสานในชุมชนของผู้สร้างสรรค์มีความเปลี่ยนแปลง จากอดีตที่มีอาชีพหลักคือทำนา ทำไร่ เป็นกลุ่มสังคมเกษตรกรรมที่พึ่งพาอาศัยกันเองได้ในชุมชนของตน แต่ละครอบครัวดำรงชีวิตด้วยความเรียบง่าย ด้วยการแลกเปลี่ยนอาหารของคนในชุมชน เช่น เอาปลาไปแลกข้าว ดังนั้นในแต่ละวันจึงไม่จำเป็นต้องมีค่าใช้จ่าย เมื่อเข้าสู่ยุคปัจจุบันที่แทบทุกอย่างต้องซื้อมาด้วยเงิน และเกิดปัญหาฝนไม่ตกตามฤดูกาล ก่อให้เกิดความแห้งแล้ง ส่งผลกระทบต่ออย่างมากในด้านการเกษตร การขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภค ซึ่งมีความสำคัญต่อคนในชุมชนอีสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “การปลูกข้าว” ซึ่งต้องการน้ำตั้งแต่การเพาะเมล็ดกล้าจนถึงระยะเก็บเกี่ยว การขาดน้ำในระยะต่าง ๆ ของการเจริญเติบโตของข้าว ทำให้ผลผลิตข้าวลดลง ส่งผลให้รายได้ของชุมชนไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้น ได้ส่งผลกระทบต่อบทบาทการผลิตเครื่องมือจักสานของคนชนบทเป็นอย่างมาก เพราะในอดีตเครื่องจักสานมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต เป็นสิ่งที่อยู่กับคนในชุมชนมาตลอด เครื่องมือต่าง ๆ เหล่านี้สร้างขึ้นมาก็เพื่อที่จับสัตว์ตามแหล่งน้ำ และผลิตเป็นของใช้ในครัวเรือน จนเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่คนชนบทสร้างขึ้น เมื่อคนชนบทอีสานไม่สามารถพึ่งพาตัวเองได้อย่างแต่ก่อน ทำให้การประกอบอาชีพเปลี่ยนไป จากการทำเครื่องจักสานเพื่อใช้ในการดำรงชีพ จึงกลายมาเป็นทำเพื่อขายและเน้นปริมาณ เพราะปัจจุบันเงินคือปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิต ความเจริญในด้านเทคโนโลยีในปัจจุบัน ยังมีส่วนผลักดันทำให้เกิดความก้าวหน้าทางด้านสังคมระบบอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่ระบบการผลิตใช้ในครัวเรือนอย่างอดีต เกิดเป็นรูปแบบบทบาทใหม่ของผลิตเครื่องจักสานที่มีวัตถุประสงค์แตกต่างไปจากเดิม

ความเปลี่ยนแปลงจากการทำมาหากินที่เกิดขึ้น มีผลต่อการดำรงชีวิตของคนชนบทในอีสาน ไม่ว่าจะเป็นการเข้ามาของความเจริญในทางด้านเทคโนโลยี และทางด้านระบบอุตสาหกรรม ซึ่งส่งผลต่อวัสดุที่นำมาสร้างเครื่องจักสาน เพราะการผลิตวัสดุจากโรงงานอุตสาหกรรม สามารถผลิตได้จำนวนครั้งละมาก ๆ ทำให้มีผลต่อการเลือกใช้วัสดุจากระบบอุตสาหกรรม มาสร้างเครื่องจักสานแทนวัสดุธรรมชาติ เนื่องจากการเลือกใช้ของสำเร็จรูปที่มีราคาถูกหาซื้อได้ง่าย มีความแข็งแรงทนทานสามารถเทียบเท่าหรืออาจจะมากกว่าวัสดุที่มาจากธรรมชาติ ก่อให้เกิดความสะดวกสบายในการทำงานแล้ว ในขณะที่เดียวกันก็มีการพัฒนารูปแบบเครื่องจักสาน จนเครื่องจักสานมีบทบาทกลายเป็นของ

ที่ระลึก และมีการสร้างโดยไม่ได้คำนึงถึงการใช้งานเหมือนแต่ก่อน แต่ถูกผลิตขึ้นเพื่อปริมาณและการจำหน่าย จากกรณีนี้ การผลิตเครื่องใช้จักสานจากวัสดุสมัยใหม่ มีผลโดยตรงต่อความนิยมในการสร้างเครื่องจักสานแบบดั้งเดิม ตามความคิดของรูปแบบวัฒนธรรมในอดีต ที่ถูกผลิตไว้ใช้เอง ถือเป็นสาเหตุที่ทำให้งานช่างฝีมือพื้นบ้านค่อยๆ ลดจำนวนลงไป นอกจากการเปลี่ยนแปลงแบบแทนที่ของเก่า จากเครื่องใช้สำเร็จรูปที่ผลิตจากโรงงาน ได้มีรูปแบบการผลิตเพื่อเลียนแบบเครื่องจักสานแบบดั้งเดิม และหน้าที่การใช้สอย อีกทั้งยังนำเอาวัสดุสมัยใหม่มาสาน แทนการใช้วัสดุจากธรรมชาติ เช่น การนำเชือกรัดของพลาสติกมาสานเป็นกระบุง ตะกร้า และได้รับความนิยม เพราะมีความทนทาน หรือ นำเอาวัสดุอื่น ๆ มาใช้เสริมลงไปในการจักสานบริเวณที่ต้องการความแข็งแรงเป็นพิเศษ เช่นการเย็บมุมล่างของกระบุง ด้วยเชือกไนลอน ลวด หรือการเสริมขอบล่างของกระบุงด้วยยางรถยนต์ เพื่อความทนทาน แทนการใช้หวายถักอย่างแต่ก่อน

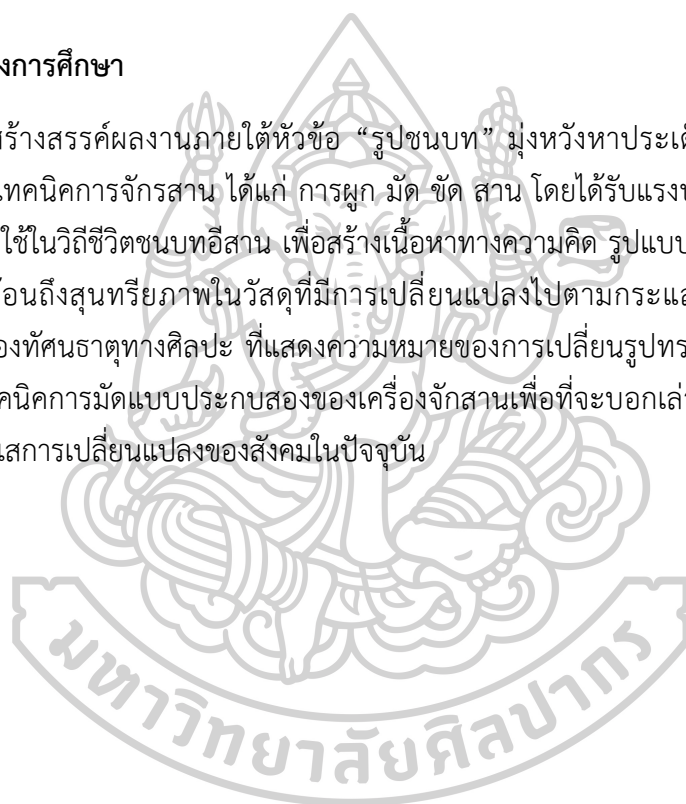
ผู้สร้างสรรค์มีความสนใจในงานเครื่องจักสานพื้นบ้านในชนบทอีสาน ซึ่งเป็นวัตถุสิ่งของ ที่บ่งบอกให้เห็นลักษณะของวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมอีสานได้เป็นอย่างดี ซึ่งเครื่องจักสานที่ถูกอิทธิพลจากภายนอกเข้ามาทำให้เปลี่ยนแปลงไป ไม่ว่าจะเป็นการแทนที่ด้วยวัสดุ กระบวนการผลิต การลอกเลียนแบบของเดิม หรือบทบาทหน้าที่ และวัตถุประสงค์การใช้งานเครื่องจักสานที่เปลี่ยนไป ก่อให้เกิดความคิดและมุมมองที่เปลี่ยนไป จากการเห็นกายภาพในสิ่งแวดล้อมของวิถีชีวิตในชุมชน จึงมานำเสนอด้วยผลงานสร้างสรรค์ศิลปะจากกระบวนการทำเครื่องจักสานในรูปแบบผสมผสานระหว่าง รูปแบบดั้งเดิมด้วยการสาน การถัก การร้อย การผูกจากวัสดุในธรรมชาติ และวัสดุสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นจากระบบอุตสาหกรรม โดยทดลองหาความเป็นไปได้ในทางการประกอบกันของวัสดุเข้าด้วยกัน ซึ่งความแตกต่างของสองสิ่งนี้ ถือเป็นตัวแทนของภาพลักษณ์ทางวัฒนธรรม และยุคสมัยที่ต่างกัน เพื่อสร้างรูปทรงเครื่องจักสานแบบผสมใหม่ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป โดยได้รับแรงบันดาลใจจากประเภทของเครื่องจักสาน ที่เกี่ยวข้องกับการใช้งานในครัวเรือน การทำมาหากิน การประกอบพิธีกรรม และเป็นคติความเชื่อของคนในชุมชนของผู้สร้างสรรค์ จึงได้นำความหมายเหล่านี้ มาสร้างสรรค์รูปทรงเครื่องจักสานใหม่ให้มีความหลากหลายในการใช้วัสดุ ซึ่งวัสดุสมัยใหม่ที่นำมาใช้สาน เช่น พลาสติก โลหะ นำมาสานให้เกิดรูปทรง โครงสร้างและรูปแบบของเครื่องจักสาน โดยใช้วัสดุสมัยใหม่แทนที่วัสดุตามธรรมชาติเดิมบางส่วน ผลงานการสร้างสรรค์เครื่องจักสานของผู้สร้างสรรค์ จึงเป็นเครื่องมือที่สะท้อนให้เห็นถึงการต่อรอง การแทรกซึม การถูกแทนที่ของวัสดุที่ต่างกัน การลดทอนคุณค่าของแบบดั้งเดิมจากกระบวนการผลิตที่เปลี่ยนไป การถูกรุกทำลายจากสิ่งแปลกใหม่ ความหลากหลาย และการปรับตัวของกลุ่มคนชนบทอีสาน กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สอดคล้องกับยุคสมัย และวิถีการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะ ผ่านเทคนิคจากการจักสานด้วยการผูก มัด ชัด สาน ผ่านทัศนธาตุทางศิลปะที่แสดงให้เห็นถึงความคิด และสุนทรียภาพในเนื้อหาสาระของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของเครื่องเรือนเครื่องใช้ในวิถีชนบทอีสาน ให้เป็นรูปแบบผลงานศิลปะ 2 มิติ และ 3 มิติ
2. เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตในชนบทอีสานที่เปลี่ยนแปลงไป ผ่านรูปทรงด้วยเทคนิคการมัดแบบประกบสองของเครื่องจักสาน ที่สะท้อนถึงการปรับตัวและการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมปัจจุบัน

สมมติฐานของการศึกษา

การสร้างสรรค์ผลงานภายใต้หัวข้อ “รูปชนบท” มุ่งหวังประเด็นและค้นคว้าหาความเป็นไปได้จากเทคนิคการจักสาน ได้แก่ การผูก มัด ชัด สาน โดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากรูปทรงข้าวของเครื่องใช้ในวิถีชีวิตชนบทอีสาน เพื่อสร้างเนื้อหาทางความคิด รูปแบบ และการแสดงออกทางเทคนิคที่สะท้อนถึงสุนทรียภาพในวัสดุที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคม ซึ่งแสดงถึงการประสานกันของทัศนธาตุทางศิลปะ ที่แสดงความหมายของการเปลี่ยนรูปทรงผ่านสาระใหม่ของการใช้วัสดุและเทคนิคการมัดแบบประกบสองของเครื่องจักสานเพื่อที่จะบอกเล่าเรื่องราวของความเป็นชนบทในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน

ขอบเขตของการศึกษา

1. การศึกษาครั้งนี้ ศึกษาวิถีชีวิตชนบทอีสานในชุมชนของผู้สร้างสรรค์ ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

1.1 พื้นที่เป้าหมายของผู้สร้างสรรค์ครั้งนี้คือ บ้านหนองอ้อ ตำบลหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

2. ศึกษาการใช้งานเครื่องจักสานที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต หรือ การเฝ้าอยู่เฝ้ากิน ของคนอีสานในบริบทที่เปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทปัจจุบัน การศึกษาเครื่องจักสานเพื่อความชัดเจนในการค้นคว้าซึ่งจะแบ่งออกเป็นประเภทได้ 3 แบบ ตามการใช้งานเครื่องจักสานในชนบทอีสาน ได้ดังนี้

2.1 ใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไปหรือใช้ในการหุงหาอาหาร เช่นเครื่องจักสานสำหรับสวมศีรษะ เพื่อป้องกันแดดและฝน เช่น งอบ หมวก เปี้ยว และเครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องรองนั่ง ปูนอน เช่น เสื่อต้นกก และเครื่องจักสานที่ใช้สำหรับการบรรจุสิ่งของ ได้แก่ กระจับปี่ กระจับปี่ กระจับปี่ กระจับปี่ เป็นต้น

2.2 ใช้ในการประกอบอาชีพและการทำมาหากิน เช่นเครื่องมือเครื่องใช้ในการดัก จับปลา ได้แก่ ลอบ ไซ ตุ่ม สุ่ม เป็นต้น

2.3 ใช้เพื่อพิธีกรรมความเชื่อ เช่นเครื่องจักสานที่เกี่ยวข้องกับชนบประเพณีของชาวอีสาน ได้แก่ ชันหมากเบ็ง ชันกระหย่อง สำหรับใส่ดอกไม้ และเครื่องบูชาต่าง ๆ และก่องข้าวขวัญสำหรับใส่ข้าวเหนียวหนึ่ง เป็นต้น

3. ด้านวัสดุ ศึกษาแหล่งที่มาของวัสดุในการใช้จักสานในชุมชน และพื้นที่ชุมชนใกล้เคียง

3.1 ศึกษาวัสดุธรรมชาติที่นำมาสาน เช่น ไม้ไผ่ หวาย ไบหลาน เป็นต้น

3.2 ศึกษาวัสดุที่ไม่ได้นำมาจากธรรมชาติ เช่น โลหะ พลาสติก เป็นต้น

5. ด้านเทคนิค ศึกษาเทคนิคการนำวัสดุแต่ละชนิดมาใช้ จะมีลักษณะไม่เหมือนกัน เช่น การสาน การมัด การถัก

6. ศึกษาขั้นตอนการเตรียมวัสดุจากชาวบ้านในพื้นที่ชุมชน

7. สรรวจความพึงพอใจในการใช้วัสดุใหม่แทนที่วัสดุเก่าที่ใช้จักสานของชาวบ้านในชุมชน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา

1.1 สํารวจสภาพปัจจุบัน การพัฒนางานเครื่องจักสาน โดยการรวบรวมองค์ความรู้จากเอกสารทางวิชาการ ข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลในระบบสารสนเทศผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Internet)

2. ศึกษาข้อมูลจากการลงพื้นที่ชุมชนบ้านหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี จากกลุ่มตัวอย่าง คือ คนในชุมชนที่มีอาชีพเกษตรกรรม ศูนย์จำหน่ายสินค้าหัตถกรรม และวัดในพื้นที่ชุมชนของผู้สร้างสรรค์

2.1 ผู้สร้างสรรค์ขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่บ้านหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี เพื่อขอข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ประกอบการผู้ผลิตและกลุ่มส่งเสริมอาชีพที่ดำเนินการที่เกี่ยวข้อง กับงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน

2.2 ผู้สร้างสรรค์ดำเนินการสํารวจสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนปัจจุบัน ด้วยรูปแบบสังเกตการณ์

2.3 สํารวจการพัฒนางานหัตถกรรมเครื่อง จักสาน ข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงตัวบุคคลในท้องถิ่น

2.4 การสํารวจการใช้งานเครื่องจักสานในปัจจุบัน ตามพื้นที่จริง เช่น ในครัวเรือน ใช้ตามแหล่งน้ำ และใช้ในวัด ด้วยการถ่ายภาพและเก็บข้อมูลเป็นภาพร่างเครื่องจักสาน

3. ศึกษาเกี่ยวกับแหล่งที่มาของวัสดุที่ใช้จักสาน เก็บข้อมูลโดยการถ่ายภาพ และจดบันทึก

3.1 การสํารวจแหล่งวัสดุธรรมชาติที่ใช้ในการนำมาจักสานในพื้นที่ชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง

3.2 การสํารวจวัสดุอย่างอื่นที่ไม่ใช่วัสดุจากธรรมชาติมาใช้สานทดแทน หรือสานเพิ่ม เพื่อให้เกิดความแข็งแรง เช่น โลหะ พลาสติก เป็นต้น

4. การมีส่วนร่วม ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ กับชาวบ้าน ที่เกี่ยวกับการผลิตเครื่องจักสาน เช่น การเลือกวัตถุดิบไม้ไผ่ การจักตอก การสานลาย การจำหน่ายและการนำไปใช้ การมีส่วนร่วมจะทำให้ผู้สร้างสรรค์ได้สอบถามเมื่อไม่เข้าใจในขั้นตอนต่าง ๆ

4.3 ศึกษาวิธีการขึ้นรูปของเครื่องจักสาน ที่มีการใช้วัสดุสมัยใหม่มาสานร่วมกับวัสดุธรรมชาติ เพื่อเสริมความแข็งแรงทนทานของเครื่องจักสานแต่ละชนิดตามประโยชน์ใช้สอย

5. วิเคราะห์รูปทรงของเครื่องจักสาน เพื่อหาแนวทางในการออกแบบการสร้างสรรค์ของผู้สร้างสรรค์

6. การตั้งสมมติฐาน การใช้วัสดุสมัยใหม่เช่นโลหะ พลาสติก มาใช้ทดแทนหรือสานเพิ่มวัสดุแบบดั้งเดิมของชาวบ้านจะมีความคงทนกว่า

7. ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงาน

7.1 ทดลองและตรวจสอบคุณสมบัติของวัสดุ เพื่อให้ได้คุณสมบัติที่เหมาะสมกับการสร้างสรรค์

7.2 ทดลองการสร้างสรรค์ตามรูปแบบของผู้สร้างสรรค์ เพื่อแก้ไขปัญหาและข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการสร้างก่อนที่จะทำการสร้างสรรค์จริง

8. ขั้นตอนการตรวจสอบสมมติฐานของผู้สร้างสรรค์ โดยการนำผลงานทดลองสร้างสรรค์ของผู้สร้างสรรค์ไปยังพื้นที่ชุมชน และทำการสัมภาษณ์ การเสนอแนวความคิดของคนในชุมชนว่าผลงานสร้างสรรค์มีความคงทนมากน้อยเพียงใด

9. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์และปรับปรุงรูปแบบเครื่องจักสานจากการทดลองสร้างสรรค์ของผู้สร้างสรรค์

10. การประเมินกระบวนการสร้างสรรค์ เพื่อหาความเป็นไปได้ในการใช้วัสดุได้อย่างเหมาะสม

11. นำข้อมูลที่ได้มาสรุปผล ด้วยการนำรูปแบบเครื่องจักสานในชุมชนบทของผู้สร้างสรรค์ ที่มีความหลากหลายด้านรูปแบบ รูปทรง และความหลากหลายทางด้านวัสดุที่นำมาสาน มาวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ “วิถีชีวิต หมายถึง ความเป็นไปในการดำรงชีวิต”¹

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน “วิถีชีวิต หมายถึง ทางดำเนินชีวิต เช่น วิถีชีวิตชาวบ้าน”²

เครื่องจักสาน หมายถึง งานเครื่องจักสานเป็นหัตถกรรมชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมาเพื่อสนองประโยชน์ต่าง ๆ และการเลือกสรรวัสดุดีแต่ละชนิดจากธรรมชาติ มาทำเป็นเครื่องจักสานให้สอดคล้องเหมาะสมกับการใช้สอย³

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสภาพสังคมปัจจุบัน หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตของคน ในยุคสมัยปัจจุบัน ที่เกี่ยวกับเอกลักษณ์ทางสังคม ความเป็นอยู่ในชีวิตปัจจุบันต่าง ๆ เช่น การกิน การนอน การเดินทาง และอื่น ๆ⁴

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ดั้งเดิมที่เกิดจากการทดลอง ปฏิบัติจริงที่สะสมมาจากอดีตและถ่ายทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน⁵

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมเฉลิมพระเกียรติ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2534), 494.

² ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2542).

³ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 524.

⁴ วินัย วิริยะปานนท์, เครื่องจักสาน (กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา, 2527).

⁵ ประเวศ วะสี, ปฏิรูปการศึกษาไทย การยกเครื่องทางปัญญา (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสร้างสื่อจำกัด, 2539), 6.

บทที่ 2

ข้อมูลและอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์

ผู้สร้างสรรค์ได้ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ทั้งข้อมูลภาคเอกสาร (Documentary) จากตำรา วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เอกสารวิชาการ สื่อออนไลน์ และข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากสื่ออินเทอร์เน็ต จากหนังสือและรวมถึงข้อมูลของศิลปินและผลงานศิลปกรรมที่ให้อิทธิพลต่อการสร้างสรรค์เพื่อทบทวนวรรณกรรม

การเลือกทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับหัวข้อที่ผู้สร้างสรรค์กำลังศึกษา คือ ประวัติความเป็นมาของเครื่องจักสานในจังหวัดอุดรธานี วรรณกรรมที่ทบทวนมีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายถึงความเป็นมาวิวัฒนาการหรือประวัติเกี่ยวกับเครื่องจักสานที่สามารถนำแนวคิดทฤษฎี ทางด้านวัสดุ ด้านความงามทางศิลปะที่เกี่ยวข้องกับงานเครื่องจักสาน เพื่อใช้ในการอธิบายวิเคราะห์ข้อมูลที่ผู้สร้างสรรค์รวบรวมมาวิเคราะห์ ให้ทราบถึงสาระสำคัญของงานวิจัยที่ผ่านมาในอดีตของงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของเราโดยตรง และศึกษาข้อมูลภาคสนามข้อมูลภาคสนามในชุมชนของผู้สร้างสรรค์ คือ ชุมชนบ้านหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย

1. ทบทวนวรรณกรรม
2. เครื่องจักสานในชีวิตประจำวันของชาวชนบทอีสาน
3. คุณค่าของเครื่องจักสานด้านความงามของศิลปะ
4. อิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต
5. ข้อมูลภาคสนาม

1. ทบทวนวรรณกรรม

เครื่องจักสานเป็นงานศิลปะหัตถกรรมและหัตถกรรม ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ มาช้านานและได้ใช้สืบทอดกันมาเป็นเวลานานนับพัน ๆ ปี จึงนับได้ว่าเครื่องจักสานได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ควบคู่กันมากับอารยธรรมของมนุษย์ และตลอดเวลาที่มนุษย์วิวัฒนาการขึ้นมาเป็นลำดับนั้น เครื่องจักสานก็ได้รับการพัฒนาตามไปด้วย ทั้งในด้านรูปแบบและวิธีการ แต่พัฒนาการของเครื่องจักสานจะพัฒนาไปอย่างช้า ๆ จนคนเรามองข้ามไปซึ่งอาจจะเป็นเพราะเครื่องจักสานเป็นเครื่องใช้ที่ใกล้ชิดคนส่วนใหญ่มากกว่าเครื่องใช้ประจำวันชนิดอื่น ๆ ในอดีตเป็นเครื่องใช้ที่มีลักษณะง่าย ๆ และเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ จนทำให้เราไม่รู้สึกลึกถึงความเปลี่ยนแปลงนั้น

เครื่องจักสานเป็นงานหัตถกรรม ที่มนุษย์คิดประดิษฐ์ขึ้นใช้ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์แล้ว แต่ด้วยเหตุที่เครื่องจักสานทำด้วยวัสดุที่ผุพังได้ง่ายไม่คงทนนัก จากหลักฐานที่พบเป็นร่องรอยของเครื่องจักสานบนเครื่องปั้นดินเผา สมัยก่อนประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นหลักฐานยืนยันว่ามนุษย์อาจจะสามารถทำเครื่องจักสานได้ ก่อนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และยังทำต่อมาในสมัยประวัติศาสตร์ ดังปรากฏร่องรอยภาชนะจักสานบนผิวภาชนะเครื่องปั้นดินเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ชิ้นหนึ่ง จากแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เป็นภาชนะเล็ก ๆ ปากกลมก้นสี่เหลี่ยม⁶

ภาพที่ 1 ภาชนะดินเผายุคก่อนประวัติศาสตร์

เข้าถึงเมื่อ : 10 ตุลาคม 2562

ที่มา : สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ

เข้าถึงได้จาก : <http://kanchanapisek.or.th>

ภาชนะดินเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ชิ้นดังกล่าว มีรอยของภาชนะจักสานลายขีดปรากฏบนผิวด้านนอกของภาชนะดินเผา จึงสันนิษฐานว่าทำขึ้นโดยใช้ดินเหนียวยาล์กลงไปในภาชนะจักสานเมื่อดินแข็งและแห้งแล้ว จึงนำไปเผาไฟ ไฟจะไหม้ภาชนะจักสานซึ่งเป็นแม่แบบหมดเหลือดินเผาที่มีรูปร่างเช่นเดียวกับภาชนะจักสานซึ่งเป็นแม่แบบ จึงปรากฏรอยสานที่ผิวด้านนอกตามลวดลายต้นแบบ ภาชนะเครื่องปั้นดินเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ดังกล่าวเป็นหลักฐานสำคัญที่อาจสันนิษฐาน

⁶ มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, กำเนิดและวิวัฒนาการของเครื่องจักสาน (กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2548).

ได้ว่ามนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์รู้จักทำเครื่องจักสานมาก่อนการทำเครื่องปั้นดินเผา ประมาณว่ามีอายุไม่น้อยกว่า 6,000 ปี⁷

จากหลักฐานที่ปรากฏนี้แสดงว่า คนในอดีตได้ใช้เครื่องจักสานเป็นเครื่องมือเครื่องใช้สืบทอดต่อ ๆ กันมาโดยตลอด และจากเครื่องจักสานนั้นแสดงให้เห็นว่า แม้ในปัจจุบันเครื่องจักสานก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงรูปทรงไปมากนัก แสดงว่าเครื่องจักสานมีพัฒนาการที่ค่อยเป็นค่อยไป จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่าเครื่องจักสานจำนวนมากที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้เป็นเครื่องจักสานที่ใช้สืบทอดกันมาจากอดีต โดยมีได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก และสิ่งผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปทรงของเครื่องจักสานน่าจะเป็นตัวกำหนดด้านประโยชน์ใช้สอย ซึ่งเปลี่ยนไปตามสภาพของสิ่งแวดล้อมและคตินิยมของท้องถิ่น

อย่างไรก็ตามผู้สร้างสรรค์เห็นว่าการพัฒนาของเครื่องจักสานที่เห็นได้ชัดในปัจจุบันคือ การพัฒนารูปทรงให้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย เหมาะกับสภาพแวดล้อมและความเชื่อ ในด้านความงามของเครื่องจักสานปัจจุบันแล้ว การสร้างเครื่องจักสานที่มีความประณีตยังคงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางเวลาเพราะสภาพสังคมในอดีต เอื้ออำนวยให้ช่างสานเครื่องจักสานมีเวลาทำเครื่องจักสานด้วยความประณีตบรรจงโดยไม่ต้องรีบร้อน ซึ่งต่างกับปัจจุบันที่สภาพสังคมไม่สามารถทำได้ เพราะเป็นสังคมที่เคลื่อนไหวไปรวดเร็วกว่าในอดีต การสานเครื่องจักสานขึ้นใช้เองในครัวเรือนดังแต่ก่อนก็น้อยลงและมีการทำเครื่องจักสานขายมีมากขึ้น ดังนั้นความประณีตบรรจงย่อมลดลงเป็นธรรมดา เครื่องจักสานที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ แม้จะขาดความประณีตในด้านต่าง ๆ ไปบ้างก็ตาม แต่ด้านรูปทรงและลวดลายได้มีผู้คิดสร้างรูปทรงใหม่ๆ ขึ้นและลวดลายใหม่ๆ ที่พัฒนาขึ้นมาจากลวดลายดั้งเดิมไม่น้อย ซึ่งความเปลี่ยนแปลงนั้นมิได้ดำเนินไปตามธรรมชาติของสังคมโดยตรงแต่ได้รับการกระตุ้นจากสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและการพัฒนาส่งเสริมจากภายนอกทำให้เครื่องจักสานพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วซึ่งเป็นสิ่งที่น่าศึกษา

2. เครื่องจักสานในชีวิตประจำวันของชาวชนบทอีสาน

การทำเครื่องจักสานในปัจจุบันมีความจำเป็นต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชนบทอยู่มาก โดยเฉพาะประชากรที่มีอาชีพทางเกษตรกรรม เพราะเครื่องจักสานเป็นเครื่องมือเครื่องใช้พื้นฐานที่ทำขึ้นจากวัสดุพื้นบ้าน ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่สามารถผลิตขึ้นใช้เองได้เป็นจำนวนมาก ดังนั้นเครื่องจักสานจึงเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ชาวชนบทยังคงใช้กันอยู่อย่างแพร่หลาย และเป็นเครื่องใช้ที่ตอบสนองความต้องการใช้สอยในชีวิตประจำวันของชาวชนบทได้เป็นอย่างดี ในขณะที่ยังไม่มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำขึ้นจากวัสดุอื่นมาทดแทนและใช้ประโยชน์ในลักษณะเดียวกันได้ดีเท่าเครื่องจักสาน ดังนั้นเครื่องจักสานชนิดต่าง ๆ จำนวนมากจึงอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันของชาวชนบทได้ดี และเป็น

⁷ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, รายงานการวิจัยเครื่องจักสานในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: ปาณยา, 2524), 8 - 11.

เครื่องมือเครื่องใช้ที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมากจนถึงทุกวันนี้ แต่เครื่องจักสานบางอย่าง บางชนิด อาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และวิธีการผลิตตลอดจนการใช้วัสดุไปบ้าง เพื่อให้สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ปัจจุบัน

เครื่องจักสานพื้นบ้านอีสานสะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนลักษณะทางวัฒนธรรมการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตและสะท้อนให้เห็นลักษณะภูมิศาสตร์ของอีสาน ซึ่งได้แก่ เครื่องจักสานที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมการบริโภค เช่น กล่องข้าว กระตืบข้าว เครื่องจักสานที่ใช้ในงานพิธีกรรม เช่น ชันหมากเบ็งหรือขันกะหย่อง เครื่องใช้ในการจับ ดัก กักปลา เช่น ตุ่ม ไซ เครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น ตะกร้า หวดนึ่งข้าวเหนียว कुตักน้ำ เครื่องใช้ในการเกษตร เช่น กระพา กระบุง กระเหล็บ เป็นต้น

เครื่องจักสานเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่สร้างขึ้นเพื่อมุ่งประโยชน์ใช้สอย รวมทั้งรูปทรงที่ลงตัว ลายสานที่มีสุนทรียภาพสูงและบ่งบอกถึงจิตวิญญาณของผู้สานและผู้ใช้ เครื่องจักสานพื้นบ้านที่เกิดขึ้นตามความจำเป็นในการดำรงชีวิตมี 3 ประเภท ดังนี้

2.1 เครื่องจักสานที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไป

การดำรงชีวิตในชนบทนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน ที่สามารถผลิตได้เอง เข้ามาช่วยให้เกิดความสะดวกสบายยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เครื่องจักสานซึ่งเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในชนบทด้วยอาชีพเกษตรกรรม ที่มีความผูกพันกับชาวชนบทมาช้านาน และถ้าจะดูจากการดำรงชีวิตของคนเหล่านั้นอย่างละเอียดแล้วจะเห็นว่า เครื่องจักสานได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกินอยู่หลับนอน อย่างยากที่จะแยกออกได้ดังจะเห็นได้จากการกินหรือการบริโภคของคนในภาคอีสาน ซึ่งนิยมบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก และจากการบริโภคข้าวเหนียวนี้ทำให้เกิดเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องขึ้นมาหลายอย่าง โดยเฉพาะที่สำคัญคือเครื่องมือเครื่องใช้ประเภทเครื่องจักสาน⁸

เครื่องจักสานที่เป็นเครื่องใช้เกี่ยวเนื่องกับการบริโภคข้าวมีหลายอย่างตั้งแต่หวดนึ่งข้าวเหนียว ซึ่งสานด้วยไม้ไผ่ หมวดเป็นภาชนะที่สำคัญในการนึ่งข้าวเหนียวมีลักษณะเป็นทรงกระบอกสานด้วยไม้ไผ่ด้วยลายขัดหรือหลายสองวันตาห่างกันเล็กน้อย เพื่อให้ไอน้ำไหลออกได้ ส่วนปากใช้การมัดมปลายตอกเก็บขอบในตัว หวดเป็นภาชนะสำหรับใส่ข้าวเหนียวหลังจากการแช่น้ำไว้ นำมาเขวใส่ลงไปในหวด พอสะเด็ดน้ำแล้วจึงนำไปนึ่งต่อไป

⁸ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, รายงานการวิจัยเครื่องจักสานในประเทศไทย, 28.

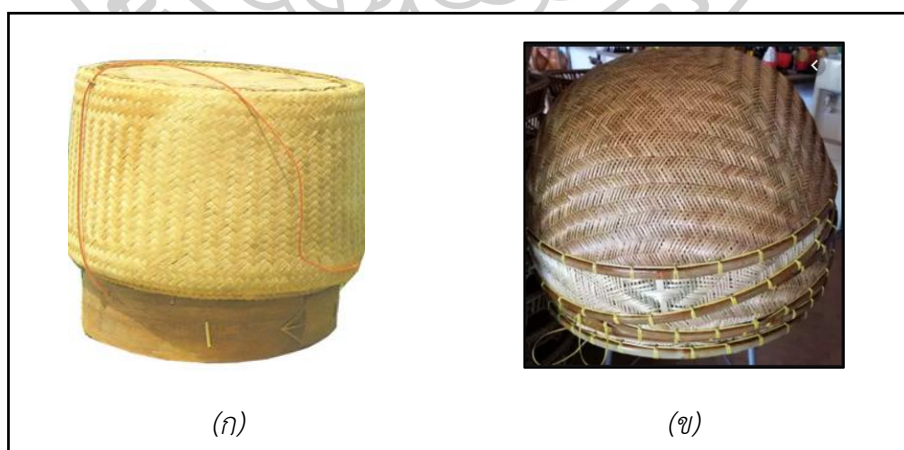
ภาพที่ 2 หวด

เข้าถึงเมื่อ : 10 ตุลาคม 2562

ที่มา : สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ

เข้าถึงได้จาก : <http://kanchanapisek.or.th>

นอกจากหวดแล้วยังมีเครื่องจักสานอื่น ๆ อีกหลายชนิดที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการบริโภคข้าวเหนียว เช่น กระจิบข้าว ฝาชี และกล่องข้าว เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระจิบข้าว แอบข้าวและกล่องข้าว นั้น ถือได้ว่าเป็นเครื่องจักสานที่เป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียว เพราะเครื่องจักสานประเภทกระจิบข้าวของชาวนบต้อสานเป็นเครื่องจักสานที่เกิดขึ้นจากความจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตที่สำคัญ และเป็นเครื่องจักสานที่ได้รับการออกแบบสมบูรณ์ที่สุดทั้งด้านประโยชน์ใช้สอยและรูปร่างที่มีความงดงามมีลักษณะเฉพาะที่ต่างกันไปตามประเพณีของแต่ละท้องถิ่น

(ก)

(ข)

ภาพที่ 3 กระจิบข้าว, ฝาชี

(ก) กระจิบข้าว (ข) ฝาชี

เข้าถึงเมื่อ : 10 ตุลาคม 2562

เข้าถึงได้จาก : <http://www.isan.clubs.chula.ac.th>

นอกเหนือไปจากเครื่องจักสานที่เกี่ยวกับการกินอยู่แล้วยังมีเครื่องจักสานที่ทำขึ้นเพื่อใช้ในการพักอาศัยอีกหลายอย่าง เช่น เสื่อลำแพนสำหรับทำฝาบ้านสานด้วยไม้ไผ่ เสื่อสำหรับปูนอนปูนั่งสานด้วยหวาย ตันกก และลำเจียก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะเห็นได้ว่าเครื่องจักสานเข้ามามีส่วนสำคัญกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชนบทอย่างมากและจากการไปสำรวจเก็บข้อมูล พบว่าเครื่องจักสานที่ทำจากวัสดุต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นไม้ไผ่หวาย ของใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตที่ขาดไม่ได้ แม้บางท้องถิ่นจะไม่มีวัสดุสำหรับทำเครื่องจักสานก็มักจะซื้อวัสดุมาจากถิ่นอื่นมาทำหรือบางแห่งก็ซื้อเครื่องจักสานสำเร็จรูปมาใช้ก็มี

ภาพที่ 4 เสื่อ

(ก) ลำแพนสำหรับทำฝาบ้านสานด้วยไม้ไผ่ (ข) เสื่อกกสำหรับปูนอนปูนั่ง

เข้าถึงเมื่อ : 10 ตุลาคม 2562

เข้าถึงได้จาก : <http://www.isan.clubs.chula.ac.th>

เครื่องจักสานที่ทำขึ้นในท้องถิ่นนั้นเป็นความจำเป็นในด้านการดำรงชีวิตอย่างหนึ่งที่ยังมีความจำเป็นอยู่มากในชนบทและเครื่องจักสานที่มีอยู่ในชนบทนั้นยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการสร้างเครื่องจักสานอีกด้วยข้าพเจ้าเริ่มต้นแนวความคิดจากการสังเกตเห็นงานหัตถกรรมของไทยที่แฝงไปด้วย

ผู้สร้างสรรค์ตระหนักถึงคุณค่าของงานหัตถกรรม โดยมีความต้องการสร้างสรรค์ผลงานให้มีความหมายลึกซึ้งกว่าการเป็นเครื่องจักสานที่เป็นเพียงเครื่องใช้สอยเพราะมีแนวความคิดว่า เครื่องจักสานคือสัญลักษณ์ของการดำรงชีวิตของชาวชนบทอีสาน นั่นหมายถึงว่า การหาเลี้ยงชีพที่สื่อผ่านงานจักสานที่มีความสำคัญด้านประโยชน์ใช้สอยในการดำเนินชีวิตของคนอีสาน และจากความหมายที่สื่อผ่านทางรูปทรง ทำให้ผู้สร้างสรรค์มีแนวคิดที่ต้องการสื่อให้เห็นถึงความคิดที่มีความแตกต่างของเครื่องจักสานที่ซ่อนอยู่โดยนำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของการสร้างเครื่อง

จักสาน ที่มีการสร้างลวดลายคล้ายคลึงกัน แต่วิธีใช้งานแตกต่างกัน จึงนำความต่างนี้มาสร้างงานให้มีความประสานสอดคล้องแสดงออกในรูปแบบที่เรียบง่าย

2.2 เครื่องจักสานที่ใช้ในการประกอบอาชีพและการทำมาหากิน

จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติตามสภาพภูมิศาสตร์เป็นแรงผลักดันที่ทำให้เกิดการทำให้เครื่องจักสาน ที่สำคัญทางหนึ่ง เพราะถ้าพิจารณาจากสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีอาชีพทางเกษตรกรรมจึงจำเป็นต้องทำมาหากินตามสภาพสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นนั้น ๆ ดังนั้นการทำเครื่องจักสานจึงมีความจำเป็นในการดำรงชีวิต เพราะเครื่องจักสานจะสามารถตอบสนองความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยให้เกิดความสะดวกสบายได้ดีกว่าเครื่องมือเครื่องใช้อื่น ที่ชาวบ้านยังสามารถทำขึ้นใช้ได้เองจากวัสดุท้องถิ่นการทำเครื่องจักสานขึ้นตามแรงผลักดันของสภาพแวดล้อมที่เห็นได้ชัดคือ เครื่องมือเครื่องใช้ในการจับปลาและสัตว์น้ำจืด จะเห็นได้ว่าชาวชนบทคิดทำเครื่องจักสานขึ้นมาโดยใช้วัสดุท้องถิ่นเป็นหลักซึ่งได้แก่พวก ลอบไซ ที่ทำด้วยไม้ไผ่ ซึ่งเครื่องจักสานเหล่านี้จะมีรูปแบบที่เหมาะสมกับความต้องการใช้สอยและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ดังต่อไปนี้⁹

2.2.1 ไซ คือ เครื่องดักและจับสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง ปลา สานด้วยไม้ไผ่เป็นซี่ ๆ รูปร่างต่าง ๆ กันด้านหน้ามีงาสำหรับให้กุ้งหรือปูปลาเล็ก ๆ เข้าไซใช้ดักตามทางน้ำไหลที่น้ำไม่ลึกนัก ไซฝือกซึ่งเป็นไม้ไผ่ซี่ ๆ ถักเป็นแผงยาวกันขวางทางน้ำไหลเว้นช่องเล็ก ๆ ไว้ให้ปลาเข้าไซ การดักไซจะต้องวางไซให้หน้าไซประกบติดฝือกตรงช่องที่เจาะไว้โดยหน้าไซจะหันตามน้ำ เพื่อให้กุ้ง ปู ปลา ที่ว่ายทวนน้ำเข้าไปติดในไซ¹⁰

2.2.1.1 ไซดักกุ้ง เครื่องจักสานสำหรับดักกุ้ง สานด้วยไม้ไผ่และหวายทรงกระบอกปากกลม คอคอดคล้ายคอขวด ก้นแหลม ปากไม่มีงาแต่จะมีงาด้านข้างของไซ ชนิดนี้มักมีขนาดเล็กใช้ดักกุ้งด้วยการวางไซให้ติดผิวดินโดยวางไซขวางช่องทางน้ำไหล ไซฝือกหรือแนวดินกั้นเว้นช่องไว้เฉพาะช่องจางตรงปากไซ จะใช้ต้นหญ้าหรือฟางอุดเพื่อไม่ให้กุ้งออก เมื่อวางไซแล้วใช้หญ้าหรือโคลนกลบบางส่วนเพื่อพรางให้กุ้งเข้าไปหลบในไซเหมือนหลบอยู่ตามซอกไม้ไซชนิดนี้มักใช้ดักกุ้งเล็ก ๆ ตามทุ่งนาและหนอง บึง ทั่วไป¹¹

⁹ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, รายงานการวิจัยเครื่องจักสานในประเทศไทย, 25.

¹⁰ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, พจนานุกรมหัตถกรรมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2553), 5.

¹¹ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, พจนานุกรมหัตถกรรมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2553).197

ภาพที่ 5 ไซดักกุ้ง

ที่มา : วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, พจนานุกรมหัตถกรรมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน
พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2546), 197.

2.2.1.2 ไซจ่อมฟ่าน ไซสำหรับดักปลาเล็กปลาน้อย สานด้วยตอก ปากผายออก คอคอด มีงา ตัวไซคล้ายผลบวบ ยาวประมาณ 25 เซนติเมตร การดักไซต้องวางไว้ตามทางน้ำไหลเอาหินทับหรือใช้ไม้ปักไม่ให้ไซเคลื่อนที่ ใช้หอยทูปเป็นเหยื่อล่อการดักไซจ่อมฟ่านต้องหมั่นกู้¹²

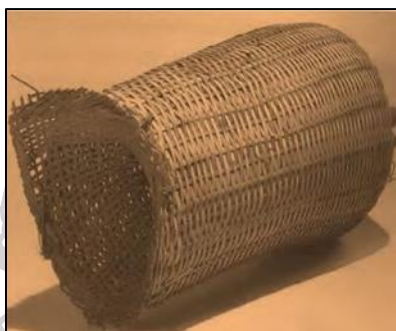

ภาพที่ 6 ไซจ่อมฟ่าน

ที่มา : วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, นามานุกรมเครื่องจักสาน (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2553), 198.

¹² วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, พจนานุกรมหัตถกรรมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน.198

2.2.1.3 ไชหัวหมู ไชสำหรับดักปลาตะเพียน ปลาหมอ ปลากระดี่ สานด้วยตอก รูปทรงกระบอกคล้ายผลแตงกวาตัด ด้านหน้ามีงาสวมติดกับปากไช ไชหัวหมูมักดักช่วงกลางคืน วางไว้ตามทางน้ำไหลระดับผิวน้ำคลุมด้วยต้นหญ้าเพราะปลาจะเข้ามาอนในไช การสานไชบางครั้งมีความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องกับตัว เรียกโฉลก คือ การวัดตาสานของไชจากกันขึ้นไปจนถึงตาสุดท้ายที่ปากโดยนับสลับกันว่า “ตาปูตาปลา” หากตาสุดท้ายไปตกดำ

ภาพที่ 7 ไชหัวหมู

ที่มา : วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, พจนานุกรมหัตถกรรมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2546), 199.

2.2.1.4 ไชกบ ไชสำหรับดักกบ สานด้วยตอกรูปร่างคล้ายตะข้อง มีงาหรือใช้สังกะสีทำเป็นประตูล ใ้กบชนเปิดเข้าไปได้แต่ออกไม่ได้การดักกบต้องใช้เหยื่อล่อไว้ภายใน เมื่อกบเข้าไปกินเหยื่อแล้วออกไม่ได้ ไชกบบางท้องถิ่นอาจสานเป็นรูปทรงและขนาดต่าง ๆ กัน แต่จะต้องมีงาเป็นช่องใ้กบเข้าไปกินเหยื่อที่ล่อไว้แล้วติดอยู่ภายในไชกบบ้างสานอย่างง่าย ๆ เพราะใช้เป็นจำนวนมากเพื่อให้ดักกบได้คราวละหลาย ๆ ตัว

ภาพที่ 8 ไชกบ

ที่มา : วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, พจนานุกรมหัตถกรรมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2546), 200.

จากลักษณะของไซ ที่ยกตัวอย่างมานี้จะเห็นว่าไซซึ่งเป็นเครื่องจักสานชนิดหนึ่งที่ใช้จับดัก สัตว์น้ำเป็นเครื่องจักสานที่ชาวชนบทคิดสร้างรูปแบบและวิธีการใช้ตามความต้องการด้านใช้สอยตาม สภาพภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น ดังจะเห็นได้ว่ารูปแบบและโครงสร้างของไซจะถูกสร้างขึ้นอย่างเหมาะสม กับการใช้สอยตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยในการดำรงชีวิตสะดวกขึ้น นอกจากนี้ไซซึ่งเป็น เครื่องดับจากสัตว์น้ำที่สร้างขึ้นตามสภาพแวดล้อมอันเป็นแรงผลักดันตามธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต แล้วยังมีเครื่องจักสานอีกหลายชนิดที่สร้างขึ้นตามความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยตาม ความ จำเป็นตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น

การวิเคราะห์รูปแบบ และวิธีการสร้างเครื่องจับดักปลา หรือ ไซ นี้ผู้สร้างสรรค์ศึกษาเกี่ยวกับ วิธีประกอบสร้างของ ไซ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในรูปแบบและเทคนิคการ สร้างของเครื่องจักสาน โดยเน้นไปที่การสร้างของไซดักปลา เพราะการสร้างไซดักปลา มีรูปแบบที่ หลากหลาย ทั้งยังเป็นเครื่องมือในการหาปลาที่คนพ่อของผู้สร้างสรรค์ใช้ และสร้างขึ้นเองเป็นประจำ จากที่เห็นกระบวนการทำไซเกือบจะทุกวันตั้งแต่เด็ก ทำให้ผู้สร้างสามารถสร้างผลงานที่มีรูปแบบ วิธีการจากคนพ่อได้โดยไม่ต้องให้ท่านเอ่ยปากสอน ซึ่งเรียนรู้จากการสังเกต การเห็นวิธีทำตั้งแต่ต้น จนเสร็จงาน และการลงพื้นที่ใช้งานไซจริงกับท่าน จึงได้เรียนรู้ว่าไซชนิดไหนสามารถใช้กับพื้นที่ไหน หรือใช้จับสัตว์ประเภทไหนได้บ้าง จะเห็นได้จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เทคนิคที่เรียนรู้มาคือ เทคนิค การมัดแบบประกบสอง และได้นำเทคนิคนี้มาประยุกต์ใช้ในงานสร้างสรรค์ โดยผู้สร้างสรรค์เรียก เทคนิคนี้ว่า “การมัดประกบสองแบบเชื่อมโยง” ให้ชื่อนี้เพราะเป็นการมัดที่ได้เชื่อมโยงวิธีการมัดจาก คนพ่อ

2.3 เครื่องจักสานใช้ในพิธีกรรมความเชื่อ

เครื่องจักสานจำนวนไม่น้อยที่เกิดขึ้นจากผลของความเชื่อตามประเพณีและศาสนาของท้องถิ่น ซึ่งจะเห็นได้จากการสานชั้นกระห่่องเป็นภาชนะสานด้วยไม้ไผ่รูปร่างเหมือนพาน แต่มีฐานเป็นทรงกระบอกสูงประมาณ 50 เซนติเมตร ด้านบนสานเป็นจานหรือพานหน้าที่ใช้สอยของชั้นกระห่่องก็คือ ใช้แทนพานหมากพลู สำหรับถวายพระหรือบูชาพระ

ภาพที่ 9 ชั้นกระห่่อง

ที่มา : อุตสาหกรรมอีสานบ้านเฮา, เข้าถึงได้จาก : <https://www.isangate.com>

ชั้นกระห่่อง กะย่อง หรือ ชั้นกะย่อง เป็นภาชนะจักสานด้วยไม้ไผ่ ลักษณะคล้ายพานแต่มีเชิงสูง เป็นงานช่างฝีมือพื้นบ้าน มีหลายขนาดตามลักษณะการใช้งาน ใช้ประโยชน์ในการวางดอกไม้ธูปเทียนเครื่องบูชา หรือชั้น 5 บูชาพระพุทธรูป เป็นหนึ่งในเครื่องสักการบูชาอีสานโบราณ โดยสามารถพบเห็นได้ในวัดทั่วไปในภาคอีสาน เป็นการบูชาในวันพระ วางไว้ในที่สูงและจะมีขบวนแห่ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา

ก่องข้าวขวัญ เป็นกระติบข้าวชนิดพิเศษ คล้ายก่องข้าวบริเวณอีสานกลาง แต่มีขาสูงชะลูดกว่า มีฝาทำปาย เป็นยอดแรงสูงขึ้นไปก่องข้าวขวัญ จะใช้ในพิธีทำขวัญข้าวหรือเอาข้าวขึ้นยุ้งฉางได้รับอิทธิพลมาจากชาวญไท จังหวัดนครพนม

ภาพที่ 10 ก่องข้าวขวัญ

ที่มา : อัครลักษณ์อีสานบ้านเฮา, เข้าถึงได้จาก <http://www.esanpedia.oar.ubu.ac.th/>

ผู้สร้างสรรค์นำข้อมูลเครื่องสักการบูชาที่พบเห็นโดยทั่วไปที่ยังคงใช้ในแต่ละวัด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์ ของชาวอีสาน และศึกษาวิธีการจัดวางของเหล่านี้ จะพบว่าการวางของแต่ละอย่างจะอยู่ในระดับที่สูง ต่ำ ไม่เท่ากัน และสถานที่ไม่เหมือนกัน เพราะระดับความสำคัญที่แตกต่างกัน จากข้อมูลนี้ผู้สร้างสรรค์สามารถ จึงนำมาใช้ในการติดตั้งผลงานได้ตามความเหมาะสมและแล้วแต่กรณีไป

จากข้อมูลสำคัญทั้ง 3 ประการดังกล่าวมา จะเห็นได้ว่าเครื่องจักสานยังคงเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในชนบทอยู่ไม่น้อย ถึงแม้ว่าเครื่องจักสานในปัจจุบันจะมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบและกรรมวิธีดั้งเดิมบ้างก็ตาม แต่โดยลักษณะพิเศษของเครื่องจักสานอันเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นของแต่ละภาคหลายสิ่งหลายอย่างยังคงอยู่ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปนี้

ความจำเป็นในการผลิตเครื่องจักสานขึ้นใช้ในถิ่นต่าง ๆ อันมีมูลเหตุมาจากแรงผลักดันทั้ง 3 ประการนั้นเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันได้พบว่าในหลายท้องที่ที่ต้องจักสานได้กลายเป็นอาชีพรองจากการทำนาทำไร่ ที่ชาวชนบทใช้เวลาว่างในบางฤดูทำเครื่องจักสานจำหน่ายเป็นรายได้พิเศษเป็นจำนวนไม่น้อย และในบางท้องที่โดยเฉพาะในภาคอีสานมีการทำเครื่องจักสานเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนหลายแห่ง จึงนับได้ว่าการทำเครื่องจักสานในชนบทเป็นสิ่งจำเป็นในด้านเศรษฐกิจของชาวบ้านอีกประการหนึ่งนอกเหนือจากความจำเป็นทั้งสามประการดังที่กล่าวมาแล้ว

จากข้อมูลต่าง ๆ ข้างต้น เป็นเครื่องยืนยันได้ว่าเครื่องจักสานเป็นศิลปะที่เกิดจากแรงบันดาลใจการดำเนินชีวิตและมีความสำคัญด้านประโยชน์ใช้สอย ต่อชีวิตมนุษย์ไม่ว่ายุคใดก็ตาม จากการหลีกพ้นความอดอยากและการเอาชนะธรรมชาติ ด้านสรีระของมนุษย์ที่ไม่เอื้อต่อการดำเนินชีวิต ในการหาเลี้ยงชีวิตด้วยการไล่ล่าเหยื่อเช่นสัตว์กินเนื้อแต่ด้วยมันสมองและสองมือที่ธรรมชาติสร้างให้มนุษย์คิดค้น และสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ที่เรียกว่า เครื่องจักสาน นำมาใช้ในการอำนวยความสะดวกเพื่อหาเลี้ยงชีพให้ดำรงอยู่ได้บนโลกนี้ต่อไป

จากการศึกษาดังกล่าว เป็นบ่อเกิดการสร้างผลงานที่ได้จากเครื่องจักสาน โดยมีที่มาจากการค้นพบหลักฐานการใช้เครื่องมือที่เกี่ยวกับการหุงหาอาหารและใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นกรอบแนวคิด เพราะการศึกษาเครื่องมือเครื่องใช้ถือได้ว่าเป็นการไตร่ตรองทางรูปแบบ และเทคนิควิธีการสร้างเครื่องสาน เพื่อนำมาปรับใช้ในงานของผู้สร้างสรรค์ ดังนั้นความเพียรพยายามแสวงหาหนทางในการสร้างเครื่องมือดำรงชีพที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์โดยตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งกับธรรมชาติ และเป็นการเน้นให้ประจักษ์ถึงความแปรเปลี่ยนของธรรมชาติเพื่อให้รู้สำนึกว่า ตนเป็นเพียงองค์ประกอบส่วนหนึ่งในจักรวาลที่ยังต้องพึ่งพาธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต และต้องมีการปรับเปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลาเพื่อความอยู่รอด ผู้สร้างสรรค์เล็งเห็นความเปลี่ยนแปลงในแง่มุมที่กล่าวมานี้จึงนำชุดข้อมูลที่ศึกษามาวิเคราะห์เพื่อใช้สร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งการสร้างสรรค์คือสิ่งสะท้อนแนวความคิดดังกล่าวโดยแสดงออกเป็นผลงาน 2 มิติ และ 3 มิติ เพื่อถ่ายทอดความเปลี่ยนแปลง และความเคลื่อนไหวของวิถีชีวิตชาวชนบท ที่ปัจจัยภายนอกส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนี้ ผลงานสร้างสรรค์จึงมีเนื้อหาที่ตอบสนองต่อมโนทัศน์ จากกรอบความคิดดังกล่าว ผู้สร้างสรรค์จึงให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบในเครื่องจักสาน เน้นที่รูปทรงและวิธีประกอบสร้าง ด้วยเทคนิคที่เรียบง่ายกลับสร้างรูปทรงที่ซับซ้อนและหลากหลาย ดังนั้นรูปทรงที่เกิดขึ้นในผลงานแต่ละชิ้นจึงมีความสัมพันธ์กับเทคนิควิธีการจักสาน เปรียบเสมือนเป็นการจินตนาการจากเครื่องจักสาน

ในทุกยุคทุกสมัย ความแปรเปลี่ยนของสรรพสิ่ง ทำให้ระลึกและมองการดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอดได้ว่า เป็นการเริ่มต้นใหม่ ตามกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ดำเนินไปตลอดเวลา ใช้สะท้อนแนวความคิดดังกล่าวแทนคำพูด เพื่อถ่ายทอดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของชาวชนบท ผ่านผลงานด้วยเทคนิคของเครื่องจักสาน ที่ผู้สร้างสรรค์มีความผูกพันมาตั้งแต่เด็ก

3. คุณค่าของเครื่องจักสานด้านความงามของศิลปะ

จากสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นหลังสำคัญในการดำรงชีวิต สุพีธีกรรมและความเชื่อถือตามชนบประเพณี จนกลายมาเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่าต่อชีวิตมนุษย์ตลอดเวลาที่ผ่านมา นับ พัน ๆ ปี ทางด้านความงามและศิลปะของเครื่องจักสานจากองค์ ประกอบต่าง ๆ คือ¹³

3.1 คุณค่าทางความงามและศิลปะที่เกิดจากรูปทรง โครงสร้าง และลวดลาย

จากวิเคราะห์เครื่องจักสานในเชิงศิลปะจะเห็นถึงความสามารถและลักษณะเด่นในการเลือกใช้รูปทรง โครงสร้าง และลวดลายในการทำเครื่องจักสานของชุมชน จากความสามารถนั้นทำให้เครื่องจักสานมีความงามและศิลปะนั้นมีได้จำกัดเฉพาะความประณีตละเอียดเท่านั้น หากแต่รวมถึงเครื่องจักสานบางชนิดที่อาจจะด้อยความละเอียดประณีต แต่มีการแสดงออกทางอารมณ์และศิลปะที่ประกอบเป็นรูปทรง โครงสร้าง และลวดลายที่มีคุณค่าด้วย

3.1.1 รูปทรงของเครื่องจักสานที่มีคุณค่าทางความงามนั้น เกิดจากองค์ประกอบต่อไปนี้คือ ความงามของรูปทรงที่เกิดจากเส้นรอบนอก สัดส่วนและขนาด เส้นรอบนอกเป็นสิ่งที่กำหนดรูปทรงของเครื่องจักสาน โดยทั่วไปแล้วจะมีลักษณะความสมดุล ทำให้เครื่องจักสานมีความกลมกลืนกัน ดูสบายตา ลักษณะเช่นนี้เกิดจากตัวกำหนดทางด้านความต้องการการใช้ประโยชน์และคุณสมบัติการใช้วัสดุที่บังคับให้ต้องสร้างเส้นรอบนอกให้เป็นไปตามหน้าที่ใช้สอย และโครงสร้างตามคุณสมบัติของวัสดุ เช่น วัสดุในการทำเครื่องจักสานประเภทไม้ไผ่ จะมีคุณสมบัติในการทำเครื่องมือเครื่องใช้ ต่าง ๆ ได้ดี ในลักษณะรูปทรงที่มีเส้นรอบกรอบนอก ที่เป็นเส้นโค้งมากกว่าการหักมุมเป็นเส้นตัดกัน ซึ่งคุณสมบัตินี้เป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดให้เส้นรอบนอกของเครื่องจักสานมีลักษณะเป็นเส้นโค้งที่อ่อนช้อยมากกว่าเส้นตัดกันในลักษณะมุมฉาก ซึ่งเกี่ยวเนื่องไปถึงการกำหนดสัดส่วนและขนาดของเครื่องจักสานด้วย ดังจะเห็นได้จากเครื่องจักสานแต่ละชนิดที่จะต้องมีเส้นรอบนอกของรูปทรง เครื่องจักสานส่วนมากมีกันเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม เพื่อให้ตั้งได้ จากส่วนกันจะขยายออกเป็นทรงกระบอกแล้วค่อยๆ คอดเล็กลงในส่วนคอและปาก ลักษณะของเส้นรอบนอกนี้จะถูกกำหนดตามหน้าที่ใช้สอยและคุณสมบัติของวัสดุอันส่งผลถึงการสร้างสัดส่วนด้วยว่าจะให้มีความกว้างของฐาน ปาก คอ เล็กหรือใหญ่เท่าใด และรวมถึงขนาดของรูปทรงทั้งหมดด้วย

3.1.2 ลวดลาย เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่จะช่วยเสริมให้เครื่องจักสานมีรูปทรงที่มีความงามและมีคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งจะเห็นว่าลวดลายของเครื่องจักสานแต่ละชนิด จะมีความกลมกลืนกับประโยชน์ใช้สอย โดยช่างผู้สานจะเป็นผู้เลือกสรรลวดลายลักษณะต่าง ๆ ได้อย่างสอดคล้องกับองค์ประกอบอื่น ๆ ได้สมบูรณ์ที่สุดซึ่งทำให้ลวดลายของเครื่องจักสานเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ช่วยให้เครื่องจักสานมีความงามที่มีลักษณะเฉพาะเด่นชัดต่างไปจากงานศิลปหัตถกรรมและงานหัตถกรรมอื่น ๆ

¹³ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, พจนานุกรมหัตถกรรมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน, 127.

3.2 คุณค่าที่เกิดจากเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่น (Local Characteristics)

การสร้างเครื่องจักสานในท้องถิ่นต่าง ๆ ย่อมมีวิธีการและการเลือกใช้วัสดุให้เหมาะสมกับการใช้สอย และคตินิยมของท้องถิ่น ซึ่งต้องใช้เวลาสะสมประสบการณ์เพื่อพัฒนาให้เกิดความสมบูรณ์เท่าที่จะทำได้ อาจจะเป็นเวลาหลายช่วงชีวิตคนจากบรรพบุรุษสืบต่อมาจนถึงคนในปัจจุบัน จนเป็นที่ยอมรับและเป็นที่พอใจในกลุ่มคนหรือชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ จนเกิดเป็นคตินิยมเป็นแบบแผนสืบต่อมา

คตินิยมและแบบแผนพื้นบ้านที่ยึดถือกันในแต่ละท้องถิ่นนั้นเป็นแบบแผนที่เป็นไปอย่างเรียบง่ายตามลักษณะการดำเนินชีวิตของแต่ละคน ซึ่งเป็นเสมือนบ้ำหล่อหลอมให้เครื่องจักสานมีเอกลักษณ์ของแต่ละถิ่นที่แตกต่างกันไป เอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่นนี้จะพบได้จาก ตัวอย่างเครื่องจักสานหลายชนิดดังที่ได้กล่าวมาให้เห็นแล้ว และเปรียบเทียบเครื่องจักสานต่าง ๆ เช่น ความแตกต่างของกล่องข้าวทางภาคเหนือ และกระติบข้าว กล่องข้าวทางภาคอีสานซึ่งมีหน้าที่ใช้สอยเหมือนกัน แต่มีลักษณะเฉพาะตนที่แตกต่างกัน หรือหมวกงอบของภาคต่าง ๆ มีเอกลักษณ์ และลักษณะเฉพาะตนที่ต่างกัน แม้จะมีหน้าที่ใช้สอยเหมือนกันก็ตาม ลักษณะและเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของเครื่องจักสานในท้องถิ่นต่าง ๆ นี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งเพื่อเป็นสื่อที่สะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน สะท้อนให้เห็นลักษณะทางวัฒนธรรม การประกอบอาชีพการดำรงชีวิต ตลอดจนสะท้อนให้เห็นลักษณะทางภูมิศาสตร์ ของแต่ละถิ่น

3.3 คุณค่าของเครื่องจักสานที่เกิดจากประโยชน์ใช้สอย

ประโยชน์การใช้สอยของเครื่องจักสานเป็นตัวกำหนดรูปร่าง โครงสร้าง ลวดลายและการนำเอา วัสดุมาใช้ หน้าที่ใช้สอยของเครื่องจักสานสามารถแบ่งออกเป็นกว้างๆ ได้คือการใช้สอยในการอุปโภคและบริโภคการใช้สอยในอาชีพ หรืองานการใช้สอยในพิธีกรรมตามความเชื่อขนบธรรมเนียม ประเพณีและศาสนา แสดงถึงความชำนาญ ความฉลาดของช่างพื้นบ้าน ที่สอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นที่แสดงถึงเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตน

4. อิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต

ผู้สร้างสรรค์ศึกษาอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตที่ได้จากการศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร นำข้อมูลที่ได้มาอธิบายถึงความเป็นมาวิวัฒนาการ หรือประวัติเกี่ยวกับการทำาที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย เพื่อใช้ในการอธิบายวิเคราะห์ข้อมูลที่ผู้สร้างสรรค์รวบรวมมาวิเคราะห์ ให้ทราบถึงการทำาที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน

4.1 ทำนาสมัยใหม่

ความหมายของการทำนาข้าวแต่เดิมของกลุ่มชาวบ้านในชนบท เป็นไปเพื่อการเลี้ยงชีพอย่างแท้จริง การเลือกพันธุ์ข้าว วิธีการปลูก ก็มักจะเลือกเอาพันธุ์ที่สามารถปลูกขึ้นได้ตามธรรมชาติของภูมิประเทศนั้นเป็นหลัก ยังไม่มีการบำรุงปุ๋ย หรือฉีดยาป้องกันศัตรูพืชเช่นในปัจจุบัน ข้าวที่ได้มาจากการปลูกเกือบทั้งหมดจะใส่กระบุง และนำไปเก็บไว้ในยุ้งฉางข้าวของแต่ละครัวเรือนสำหรับไว้ใช้บริโภคกันได้ตลอดทั้งปี โดยเหลือบางส่วนเป็น พันธุ์เมล็ดข้าวไว้สำหรับใช้ทำนาในรอบถัดไป ต่อมาจึงเริ่มมีการนำข้าวที่เหลือจากที่จะใช้ภายใน ครัวเรือนออกจำหน่ายบ้าง แต่ส่วนใหญ่แล้วก็ยังเป็นการทำนาเพื่อวัตถุประสงค์ในการเลี้ยงชีพเป็นหลัก ในปัจจุบันบางพื้นที่เพาะปลูกที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ตลอดปี ชาวชนบทแต่เดิมทำนาปีละหนึ่งหนสามารถเพิ่มรอบของการทำนา ตลอดปี เป็นสองถึงสามหนที่เรียกกันว่านาปรัง โดยพันธุ์ข้าวที่ใช้ก็เปลี่ยนจาก พันธุ์ข้าวหนักซึ่งใช้เวลาในการเจริญเติบโตยาวนานกว่ามาเป็นพันธุ์ข้าวเบาซึ่งย่นระยะเวลาการปลูก เก็บเกี่ยวได้รวดเร็วขึ้นแต่ในขณะเดียวกันก็ให้ผลผลิตได้น้อยลง

เมื่อต้องการประสิทธิภาพของการผลิตที่มากขึ้น ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี เครื่องทุ่นแรงที่ทำให้ชีวิตสะดวกสบายมากขึ้น ชาวบ้านในชนบทเริ่มรับเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ ในการทำนาข้าวมาใช้ จากการใช้ วัว - ควายไถนาเปลี่ยนแปลงไปเป็นรถไถหรือที่เรียกว่า “ควายเหล็ก” ในบางบ้าน เปลี่ยนแปลงจากการทำนาดำมาเป็นนาหว่าน เพราะต้องการลดขั้นตอนการปลูกกล้าดำนาลง และเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มากและมีคุณภาพเหมาะสมต่อการนำไปจำหน่าย มากขึ้นทำให้ต้องมีการจ้างคนมาพินยามาแมลง และศัตรูพืชชนิดต่าง ๆ ตามรอบการเจริญเติบโต ของต้นข้าว เมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวจากเดิมที่เคยมาเอาแรงช่วยกันหลายๆ ครัวเรือน ก็กลายเป็นการ จ้างรถเกี่ยวข้าวมาเกี่ยวซึ่งถึงแม้ว่าจะประหยัดเวลา และเบาแรงกว่าการเกี่ยวข้าวแบบดั้งเดิม อยู่มากแต่ก็เสียค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานเป็นจำนวนมากขึ้นเช่นกัน ปัจจุบันนี้เริ่มมีการใช้ เครื่องเกี่ยวข้าว และนวดข้าวไปพร้อม ๆ กัน ยิ่งทำให้กระบวนการจากท้องนาไปสู่โรงสีข้าวใช้เวลา รวดเร็วยิ่งขึ้น ข้าวนั้นไม่จำเป็นต้องเก็บไว้ในยุ้งข้าวอีก โดยข้าวที่นวดแล้วหลังจากเก็บเกี่ยวก็จะตากไว้ที่ลานบ้านเพื่อรอให้คนมารับซื้อต่อ ทิศนคติของชาวอีสานในปัจจุบันจึงเปลี่ยนแปลง จากการทำนาเพื่อสำหรับบริโภคในครัวเรือน กลายเป็นการผลิตข้าวเพื่อขาย แล้วจึงนำเงิน ไปซื้อของสำหรับอุปโภคบริโภคอีกต่อหนึ่งแทน

ในช่วงเวลา 20-30 ปีที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากวิธีการทำนาข้าวในชาวอีสาน เป็นการเปลี่ยนแปลงแบบ “สิ่งใหม่” เข้ามาแทนที่ของเก่าจากการเกี่ยวข้าวโดย แรงงานคน และการ “เอาแรง” กันภายในชุมชน เปลี่ยนแปลงไปเป็นรถเกี่ยวข้าว จนมาเป็น รถเกี่ยว และนวดข้าว ที่มีประสิทธิภาพ และรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอน ค่อยๆ เข้ามาแทนที่การใช้เครื่องมือแบบดั้งเดิมเราจึงมักเห็นไถลุนเรือนของชาวชนบทในพื้นที่สำรวจ เต็มไปด้วยเครื่องมือเครื่องใช้ที่เคยใช้ในการทำนาข้าว เช่น คันไถ คราดเหล็ก หัวหมู กระดัง หรือเครื่องสีผัดข้าววางทิ้งหรือแขวนเก็บไว้อย่างชำรุดทรุดโทรม แสดงให้เห็นถึงการไม่ได้ถูกใช้งานตามหน้าที่ของมันมาชั่วนาน

ระยะเวลาหนึ่งแล้ว เครื่องมือเครื่องใช้บางประเภท ที่มีลักษณะเป็นภาชนะ ซึ่งยังสามารถประยุกต์ใช้งานได้หลากหลาย เช่น กระจัง หรือกระจับปี่ ใส่ข้าวก็ถูกปรับเปลี่ยนไปใช้งานอย่างอื่น เช่น ใส่ของสำหรับตากแห้ง หรือเก็บสิ่งของ แต่ก็จะมีขนาดเล็กลงตามการใช้งานที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับนาข้าวน้อยลง ชาวนามีโอกาสลงไปสัมผัสกับท้องร่อง คุนน้ำในนาไม่บ่อยครั้งอย่างแต่ก่อน โอกาสที่จะหยิบฉวยเครื่องมือจับปลา หรือสัตว์น้ำอื่น ๆ ตัดมือลงไปใช้งานก็น้อยลงไป เครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับการจับปลา เช่น ตะข่อง หรือ หมวง สุ่ม กะเชอ หรือส้อน ก็ถูกเก็บไว้ให้ทรุดโทรม หรือบางชนิดก็หายไป ไม่สามารถสืบค้นถึงรูปลักษณะได้ ประการสุดท้าย ของวิถีชีวิตการทำงานที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อเครื่องใช้ในการทำนาข้าวโดยตรงแล้วยังมีผลต่อการสร้างสรรค์เครื่องใช้เครื่องมือในวิถีชีวิต อย่างอื่นด้วยได้แก่ จำนวนรอบของการทำงานที่เปลี่ยนแปลงจากเดิมปีละหนึ่งครั้งมาเป็นสองครั้ง หรือมากกว่านั้นต่อปี ทำให้เวลาว่างของชาวอีสานซึ่งเคยมีหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว หายไป มีผลให้กิจกรรมการทำเครื่องเรือนเครื่องจักสานที่ในอดีตเคยปฏิบัติกันมาในช่วงเวลานี้ ค่อยๆ ลดน้อยลงเรื่อย ๆ และถึงแม้ว่าจะมีเวลาว่างมากขึ้นจากเครื่องมือ เครื่องจักรกลในการ ทำนาที่สะดวกสบายขึ้น แต่ก็เป็นการใช้เวลาไปกับการใช้เวลาว่างตามวิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ เช่น การดูโทรทัศน์ เป็นต้น¹⁴

4.2 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการขาดแคลน วัสดุตามธรรมชาติ

การขาดแคลนวัสดุ ไม้ไผ่ และหวาย หรือวัสดุธรรมชาติอื่น ๆ ที่เป็นวัตถุดิบสำคัญในการทำเครื่องจักสานของชาวบ้านนั้น เป็นพันธุ์ไม้ที่ขึ้นทั่วไปตามธรรมชาติในพื้นที่ราบ หรือริมแหล่งน้ำ เมื่อมีการแผ้วถาง พื้นที่ป่าให้กลายเป็นพื้นที่ราบเพื่อการอยู่อาศัย และเป็นนาไร่มากขึ้น จำนวนไม้ไผ่ และหวายที่ เคยขึ้นอยู่มากในแต่ละชุมชนเริ่มมีปริมาณลดลง ไม้ไผ่นั้นเป็นไม้ที่โตไวและขึ้นได้ง่ายจึงยังพอจะมีให้เห็นบ้าง แต่ก็ไม่สามารถหาไม้ไผ่ที่มีคุณภาพดี เหมาะสมต่อการนำมาจักสานได้ง่ายอย่างแต่ก่อน ส่วนหวายตามธรรมชาตินั้นเป็นที่รู้กันว่ายิงหาได้ยากโดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มภาคกลาง การใช้หวายนั้น จำเป็นจะต้องซื้อจากพื้นที่แหล่งปลูกเฉพาะ และมีราคาที่สูงมากกว่าแต่ก่อน การทำเครื่องจักสาน ซึ่งเป็น เครื่องจักสานที่นอกจากจะใช้งานตามหน้าที่แล้ว ยังต้องการความสวยงามซึ่งเกิดจากพื้นผิว และความแข็งแรงของวัสดุ ที่มาจากไม้ไผ่ หรือการทำห่วงคล้องของ หาบเข่ง สำหรับรับน้ำหนัก หาบเข่งจำเป็นต้องใช้หวาย เส้นเล็ก ๆ ซึ่งมีความเหนียว และถักขึ้นอย่างประณีตเพื่อให้มีทั้งความทนทาน และความสวยงาม เมื่อวัสดุที่จำเป็นเหล่านี้ไม่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น ความไม่สะดวกในการต้องหาซื้อวัตถุดิบ จากแหล่งที่อื่น ทั้งยังมีราคาสูงกว่าการใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในธรรมชาติ ทำให้แรงจูงใจในการ สร้างสรรค์เครื่องเรือนเครื่องจักสานนั้นน้อยลงกว่าครั้งแต่ก่อน นอกจากเครื่องใช้ที่ทำ

¹⁴ สมชาย นิลอาธิ, เรือนซ่ง บ้านซ่ง ตำบลสระยายโสม อำเภอยุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521).

จากไม้ไผ่แล้วเครื่องใช้บางประเภทซึ่งทำจากไม้จริงเช่น ก่องข้าว และหวดหนึ่งข้าวเหนียว ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการขาดแคลน วัสดุตามธรรมชาติ เช่นกัน¹⁵

4.3 การเปลี่ยนแปลงแบบแทนที่ของเก่า จากเครื่องใช้ที่สำเร็จรูปจากวัสดุ สมัยใหม่

การเปลี่ยนแปลงวัสดุแบบแทนที่ของเก่า เช่น การสานด้วยพลาสติกแทนการสานด้วยไม้ไผ่ นั้น ยังมีการนำเอาวัตถุดิบสมัยใหม่มาใช้ โดยใช้สานแทนการใช้ไม้ไผ่ และหวาย เช่นที่พบที่ชุมชนชาวชนบทที่มีการนำเอาเชือกรัดของพลาสติก มาสานเป็นกระบุงเก็บผลไม้ หรือที่ชาวบ้านก็ใช้เส้นพลาสติกมาสาน หรือการนำเอาใช้วัสดุแบบใหม่มาใช้เสริมลงไปในส่วนบางส่วนของเครื่องใช้ ที่ต้องการความแข็งแรงเป็นพิเศษเช่นการเย็บมุมล่างของเครื่องจักสาน หรือ ด้วยเชือกไนลอน หรือการเสริมขอบล่างของกระบุงด้วยยางรถยนต์เพื่อความทนทาน แทนการใช้หวายถักอย่างแต่ก่อน เป็นต้น มีข้อสังเกตว่าวัสดุสมัยใหม่ที่มักจะนำมาใช้รวม หรือทดแทนวัสดุเดิมตามธรรมชาตินั้นมักจะใช้ในส่วนที่ต้องการความทนทานมากเป็นพิเศษ ซึ่งเป็นข้อจำกัดของวัสดุจากธรรมชาติ ขณะเดียวกันการใช้วัสดุสังเคราะห์เหล่านี้ก็มีข้อจำกัดในการสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานแบบเดิมเช่นกัน โดยเฉพาะในเครื่องจักสานที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงพื้นผิวโค้ง ซึ่งมีลักษณะที่น่าสนใจของการอยู่ร่วมกันระหว่างเครื่องใช้ไม้สอยสำหรับหุงหาอาหารในครัวเรือนสมัยก่อนกับอุปกรณ์หุงต้มสมัยใหม่ที่อยู่ร่วมในเรือนหลังเดียวกันในครัวเรือน¹⁶

ภาพที่ 11 สานพลาสติก

(ก) เข่งสานพลาสติก (ข) ตะกร้าพลาสติก

เข้าถึงเมื่อ 31 ตุลาคม 2562, เข้าถึงได้จาก <https://www.gessato.com>

¹⁵ สมชาย นิลอาธิ, เรือนโซ่ง บ้านโซ่ง ตำบลสระยายโสม อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี.

¹⁶ สมชาย นิลอาธิ, เรือนโซ่ง บ้านโซ่ง ตำบลสระยายโสม อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี.

ผลจากการพัฒนาเครื่องจักรสานในปัจจุบัน หรือสิ่งรื้อทางสังคม ทำให้เกิดการนำวัสดุสมัยใหม่ เช่น พลาสติก เอ็น ไนลอน เข้ามาประกอบกับเครื่องจักรสานที่ใช้วัสดุพื้นบ้านซึ่งทำให้เกิดความสะดวกสบายและรวดเร็วในการผลิต ทำให้เครื่องจักรสานที่ใช้วัสดุสมัยใหม่มีจำนวนมากขึ้น และหาซื้อได้ง่ายในราคาย่อมเยา ทำให้การพัฒนาเครื่องจักรสานเป็นไปตามความต้องการของตลาด เช่น การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของกระตักข้าว จากการใส่ข้าวเหนียวมาเป็นการใส่กระตักชำระ เอากระบุงมาใส่ขยะ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ใช้สอยของเครื่องจักรสานให้เป็นไปตามความต้องการของตลาด ซึ่งส่งผลต่อการสร้างรูปแบบลวดลายของเครื่องจักรสานด้วย โดยได้มีการพัฒนาส่งเสริมให้ผู้ผลิตเครื่องจักรสานให้มีรูปทรงตามความต้องการ โดยไม่ได้มีการศึกษาจากรูปทรงลวดลายและโครงสร้างของเครื่องจักรสานพื้นบ้านดั้งเดิมที่ได้รับการออกแบบไว้จนลงตัวดีแล้ว

จากการศึกษาและวิเคราะห์วัสดุในการทำเครื่องจักรสานในปัจจุบัน พบว่าวัสดุที่ใช้ในการสานหรือนำมามัดส่วนใหญ่แล้วเป็นวัสดุมาจากอุตสาหกรรมแทบทั้งสิ้น เป็นการปรับเปลี่ยนวัสดุตามกาลเวลา ด้วยเหตุนี้จึงหิยบายวัสดุที่มาจากอุตสาหกรรม เช่น เชือก มาใช้ประกอบภายในงานสร้างสรรค์ เพื่อตอบสนองแนวความคิดที่ว่า การดำรงชีพอยู่ได้ด้วยการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมและระบบอุตสาหกรรม

5. ข้อมูลภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูลเครื่องจักสานครั้งนี้ ได้มีการดำเนินการที่กำหนดไว้ในแผนงาน คือ ระยะเวลา 15 วัน (ตั้งแต่ 1 กันยายน 2562 – 29 กันยายน 2562)

เครื่องจักสานเป็นงานที่สามารถตอบสนองได้สำหรับคนทุกระดับ ทุกสังคม และด้วยเหตุที่คนมีค่านิยมในการใช้ผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างกัน การพัฒนาเครื่องจักสานสามารถกระทำได้ทุกรูปแบบ ความสำคัญของการพัฒนาเครื่องจักสานจึงสามารถกระทำได้ทุกรูปแบบ ความสำคัญของการพัฒนาเครื่องจักสานจึงอยู่ที่ การเลือกกลุ่ม หากจะพัฒนาเพื่อคนกลุ่มใด คงจำเป็นต้องศึกษาพฤติกรรมและค่านิยมของคนกลุ่มนั้น ผู้สร้างสรรค์จึงได้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยรูปแบบสังเกตการณ์ในชุมชนของผู้สร้างสรรค์เอง คือ ที่ตั้งชุมชนบ้านหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

จากประสบการณ์ของผู้สร้างสรรค์ที่เติบโตมาในชุมชนตั้งแต่เด็กและการออกไปเก็บข้อมูลการทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ของคนในชุมชนที่ผ่านมาพอสรุปได้ว่า การทำเครื่องมือจักสานมีความจำเป็นต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในชนบทอยู่มาก โดยเฉพาะครอบครัวที่มีอาชีพเกษตรกรรม เพราะเครื่องจักสานเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้พื้นบ้าน ที่ทำขึ้นจากวัสดุพื้นบ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่สามารถผลิตขึ้นใช้เองได้เป็นส่วนมาก ดังนั้น เครื่องจักสานจึงเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ชาวชนบทยังคงใช้กันอยู่อย่างแพร่หลาย และเป็นเครื่องใช้สอยที่ตอบสนองความต้องการใช้ในชีวิตประจำวันของชาวชนบทได้เป็นอย่างดี เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากวัสดุธรรมชาติชนิดต่าง ๆ จึงสามารถอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันของชาวชนบทได้ดี เครื่องมือบางชนิดอาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และวิธีการทำตลอดจนการใช้วัสดุไปบ้าง เพื่อให้สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน

5.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญครั้งนี้ ผู้สร้างสรรค์ได้ดำเนินการ ตามขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้

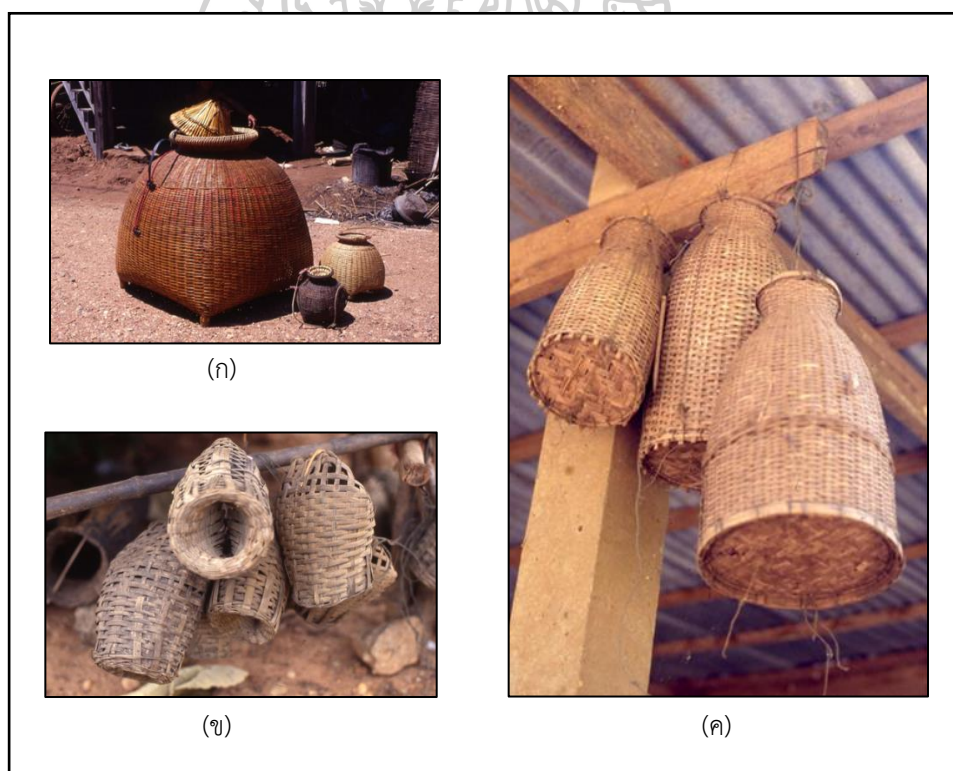
1. แนะนำตัวผู้สร้างสรรค์ที่จะเข้าไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อขอความร่วมมือในการให้ข้อมูล
2. ผู้สร้างสรรค์ได้ขอความร่วมมือจากชุมชนบ้านหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี เพื่อขอข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการสาน และกลุ่มงานหัตถกรรมเครื่องจักสานในชุมชน
3. ผู้สร้างสรรค์ดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยกำหนดเวลาในการสัมภาษณ์ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2562 ถึงวันที่ 29 กันยายน 2562
4. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกต โดยผู้สร้างสรรค์เฝ้าดูเหตุการณ์การทำเครื่องจักสาน โดยมีการสัมภาษณ์ร่วมด้วยหรือสนทนาพร้อมกับจับบันทึกตามโอกาสจะอำนวย และบันทึกภาพจากสถานการณ์จริง

5. ผู้สร้างสรรค์มีส่วนร่วมในการทำเครื่องจักสาน และมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการ ผลิตเครื่องจักสาน เช่น การเลือกวัตถุดิบไม้ไผ่ การจักตอก การสาน ลายที่สาน และวิธีนำไปใช้ พรอมทั้งการสังเกตและสอบถามเมื่อไม่เข้าใจ และมีการจดบันทึกเพื่อรวบรวมข้อมูล

6. ใช้เครื่องบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ ก่อนที่มีการบันทึกเสียงผู้สร้างสรรค์ขออนุญาตผู้ถูก สัมภาษณ์ก่อน และได้รับความยินยอมจากผู้ถูกสัมภาษณ์ก่อนจึงจะบันทึกเสียง เพื่อสามารถนำกลับมา ทบทวนได้ พรอมทั้งได้ใช้ กลองถ่ายรูบบันทึกภาพจากสถานการณ์จริง วิธีการทำเครื่องจักสาน

5.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการถ่ายภาพเครื่องจักสานที่พบในพื้นที่ชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ชุมชนของผู้สร้างสรรค์ ด้วยการถ่ายภาพเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ด้าน รูปทรงในการสร้างผลงาน

ภาพที่ 12 ภาพถ่ายเครื่องจักสานในพื้นที่ชุมชน

(ก) ช้องใส่ปลา

(ข) แอ็บหรือแ็บตักกบ

(ค) ตุ่มปลา

ถ่ายโดยผู้สร้างสรรค์, ถ่ายเมื่อ 7 กันยายน 2562,

ถ่ายที่ชุมชนบ้านหนองอ้อ อำเภอนางิ้ว จังหวัดอุดรธานี

ตารางที่ 1 การแยกประเภทเครื่องจักสานที่พบในพื้นที่ชุมชนตามหน้าที่ใช้สอยโดยใช้ข้อมูลตาราง

ที่	หน้าที่การใช้สอย	ชื่อเครื่องสาน
1	เครื่องจักสานที่ใช้ในการบริโภค	ข้าวหวด กระจติบ แอบข้าว หวดนึ่งข้าว เหนียว ก่องข้าว กระจอน กระจดิ่ง ฯลฯ
2	เครื่องจักสานที่ใช้เป็นภาชนะ	กระจบุง กระจจาด ข้าวกระทาย กระจบาย กะโล่ กระจบุง หลัว ชะลอม ฯลฯ
3	เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องตวง	กระจออม กระจชูลัด ฯลฯ
4	เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องเรือนและเครื่องปูลาด	เสื่อลำแพน เสื่อกระจจูด เสื่อแห่่ง เสื่อ ปาหนัน เสื่อหวาย เสื่อกก ฯลฯ
5	เครื่องจักสานที่ใช้ป้องกันแดดฝน	งอบ กุบ งอบแมงดา ฯลฯ
6	เครื่องจักสานที่ใช้ในการจับตักสัตว์	ลอบ ไช อีจู้ ชะนาง จัน แงบ ช้อง ฯลฯ
7	เครื่องจักสานที่ใช้เกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณี และ ศาสนา	ก่องข้าวขวัญ สลาก ชั้นหมากเบ็ง ฯลฯ

การแยกประเภทเครื่องจักสานที่พบในพื้นที่ชุมชนตามหน้าที่ใช้สอยโดยใช้ข้อมูลตารางนี้
เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจต่อการหยิบยก รูปร่าง รูปทรง ที่พบมาใช้ประกอบในการสร้างสรรค์ผลงาน
และวิธีการจัดวางผลงาน ที่อิงตามหน้าที่ใช้สอยของเครื่องจักสาน

5.3 ลักษณะการมัดไม้ไผ่

ผลการศึกษารูปแบบการมัดไม้ไผ่จากหัตถกรรมเครื่องจักสานพื้นบ้านท้องถิ่น จากกลุ่มหัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี ครั้งนี้ ผู้สร้างสรรค์ได้ลงพื้นที่ภาคสนามโดยการประสานงานกับกลุ่มผู้ผลิตงานหัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน โดยการสัมภาษณ์ จดบันทึก และการถ่ายภาพ

การมัดรูปแบบต่าง ๆ ของเครื่องจักสานในชนบทแต่ละแบบจะมีระเบียบและหลักการในการสืบทอดต่อ ๆ กันมาแต่โบราณ ด้วยลักษณะของการเล่าปากต่อปากมากกว่าการใช้ตำรับตำรา โดยมากจะคิดทำเป็นหลักที่คล้องจองกันคล้ายกับสูตรไว้เป็นลายๆ ไป การสืบทอดลักษณะนี้ผู้เรียนจะต้องใช้การฝึกฝนและปฏิบัติเอาเองจนจดจำได้ และดูลักษณะเช่นนี้ทำให้แบบอย่างของการมัดเครื่องจักสานในท้องถิ่นมีความแตกต่างกันไป และมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป แม้จะเป็นลายชนิดเดียวกัน ถ้าจำแนกหลายต่าง ๆ ออกตามภาษาถิ่นแล้วคงจะมีลายมากมาย ยากแก่การรวบรวมและวิเคราะห์ได้ ดังนั้นเพื่อความสะดวกจึงขอแยกลักษณะของ การสร้างลวดลายออกเป็นแบบต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 2 รูปแบบการมัดไม้ไผ่

ลำดับ	รูป	ข้อมูลที่ได้
1		<p>รูปแบบ ของการมัดแคร่</p> <p>ข้อมูล ได้จากประเภทเครื่องเรือน คือ แคร่ หรือ เตียง มีลักษณะการมัดแบบประกบสองต่อกัน เป็นแนวยาว นิยมใช้เชือกไนลอนในการมัด</p>
2	 <p>อดีต</p> <p>ปัจจุบัน</p>	<p>รูปแบบ การมัดแบบถักเปีย 2 เส้น</p> <p>ข้อมูล เป็นการถักที่อยู่โดยรอบของไซ ซึ่งมี รูปทรงเป็น ทรงกระบอก ซึ่งสมัยก่อนใช้หวายในการถัก แต่ปัจจุบันใช้เชือกไนลอนเป็นส่วนมาก ในการถัก โดย ใช้ตักและบรรจุน้ำ</p>
3		<p>รูปแบบ มัดกากบาท</p> <p>ข้อมูล เป็นการมัดลำไม้ไผ่ โดยส่วนมากนำมามัด ทำรั้ว ด้วยการมัดลักษณะนี้จะทำให้เกิดความ คงทนและแข็งแรง</p>
4		<p>รูปแบบ การเย็บ และมัดฝากระติบข้าว</p> <p>ข้อมูล เป็นลักษณะการพันเชือก แล้วเย็บติดกับ งานที่สาน เพื่อประกอบตัวสานด้านบนและ ด้านล่างให้ยึดติดกัน โดยการมัดลักษณะนี้จะพบ ได้บนฝากระติบข้าว</p>

วิธีการมัดเครื่องจักสานที่ประกอบกันขึ้นมาจนเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่สำเร็จรูปนั้น ทุกองค์ประกอบที่ประกอบกันขึ้นเป็นเครื่องจักสานแต่ละชนิดจะต้องมีความประสานสัมพันธ์อย่างยากที่จะแยกออกจากกันได้ ไม่ว่าจะเป็นวัสดุ โครงสร้าง รูปทรง ตลอดจนลวดลายทุกสิ่งมีความสำคัญในตัวเองและจะต้องสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นด้วย ลวดลายในการมัดเครื่องจักสานนั้นเป็นระเบียบอย่างหนึ่งของการสร้างโครงสร้างให้เกิดการต่อเชื่อมซ้ำ ๆ กันไปโดยใช้ลักษณะของการมัดต่อกันเพื่อให้เกิดแรงยึดระหว่างกันจนเกิดเป็นแผ่น เป็นแผง เป็นผนังของเครื่องจักสานตามต้องการ

เครื่องจักสานที่เปลี่ยนแปลงแบบแทนที่ของเก่า จากเครื่องใช้ที่สำเร็จรูปจากวัสดุสมัยใหม่แล้ว ยังมีการนำเอาวัสดุสมัยใหม่มาปรับใช้ โดยใช้แทนการใช้ไม้ไผ่ และหวาย เช่นที่พบที่ชุมชนชาวชนบทที่บ้านหนองอ้อ จังหวัดอุดรธานี มีการนำเอาเชือกรัดของพลาสติก มาสานเป็นกระบุงเก็บผลไม้ หรือที่ชาวบ้านก็ใช้เส้นพลาสติกมาสาน แทนที่ไม้ไผ่ หรือการนำเอาวัสดุแบบใหม่มาใช้เสริมลงไปในส่วนบางส่วนของเครื่องใช้ ที่ต้องการความแข็งแรงเป็นพิเศษเช่นการเย็บมุมล่างของเครื่องจักสาน หรือ ด้วยเชือกไนลอน หรือการเสริมขอบล่างของกระบุงด้วยยางรถยนต์เพื่อความทนทาน แทนการใช้หวายถักอย่างแต่ก่อน

ภาพที่ 13 ฝาชีครอบที่ผ่านกระบวนการมัดด้วยเชือกพลาสติกด้านล่าง
 ถ่ายโดยผู้สร้างสรรค์, ถ่ายเมื่อ 7 กันยายน 2562,
 ถ่ายที่ชุมชนบ้านหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

ภาพที่ 14 ข้องใส่ปลาสานด้วยเชือกพลาสติกด้านกลางของข้องเพื่อเสริมความแข็งแรง
 ถ่ายโดยผู้สร้างสรรค์, ถ่ายเมื่อ 7 กันยายน 2562,
 ถ่ายที่ชุมชนบ้านหนองอ้อ อำเภอนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

ภาพที่ 15 ข้องลอยในอดีตใช้ไม้ในการลอย แต่ปัจจุบันใช้โฟมที่มีลักษณะที่เบากว่า
 ถ่ายโดยผู้สร้างสรรค์, ถ่ายเมื่อ 7 กันยายน 2562,
 ถ่ายที่ชุมชนบ้านหนองอ้อ อำเภอนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

ภาพที่ 16 โคมไฟจากตะกร้า

ถ่ายโดยผู้สร้างสรรค์, ถ่ายเมื่อ 7 กันยายน 2562,

ถ่ายที่ร้านศรีอุดม ชุมชนบ้านหนองอ้อ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

เครื่องจักสานได้เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของตลาด และมักจะประยุกต์ใช้ให้เข้ากับความต้องการใช้สอยในลักษณะใหม่ ซึ่งไม่ได้รับใช้การดำรงชีวิตของคนชนบทแต่จะมุ่งเอาใจตลาดมากกว่าจึงเกิดการดัดแปลงรูปแบบ ให้แปลกไปจากเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ตลอดจนถึงการใช้ลวดลายใหม่ๆ ที่บางครั้งอาจจะไม่ประสานสัมพันธ์กับรูปทรงและโครงสร้างของเครื่องจักสานชนิด นั้น ๆ กล่าวโดยสรุป คือ การจะมีแนวโน้มการผลิตสิ่งของขึ้น โดยการประยุกต์หน้าที่ใช้สอยและสร้างรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย ให้ก้าวหน้าขึ้นไปแต่ก็ทำอย่างขาดการวิเคราะห์ของช่างพื้นบ้านทำให้เครื่องจักสานจำนวนไม่น้อยเปลี่ยนหน้าที่การใช้สอย และสิ่งที่ขาดไปมากคือความมีชีวิตจิตใจของเครื่องจักสาน ซึ่งไม่พบในเครื่องจักสานที่ผลิตเพื่อจำหน่ายโดยตรง

การศึกษาลักษณะการใช้งานที่เปลี่ยนไปของเครื่องสาน นำมาวิเคราะห์หารูปทรงที่มีการพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อใช้ในการออกแบบงานสร้างสรรค์ ในรูปแบบที่เปลี่ยนตามยุคสมัย นอกจากนี้ยังเรียนรู้เรื่องของจังหวะการมัดของเชือกที่สอดแทรกภายในงาน ซึ่งสามารถใช้ประกอบการมัดงานสร้างสรรค์โดยอิงจากจังหวะการมัดของเครื่องจักสานได้อย่างเหมาะสม

5.4 ด้านวัสดุ

ผู้สร้างสรรค์ศึกษาข้อมูลด้านวัสดุจากการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ และถ่ายภาพวัสดุที่ใช้สาน วัสดุเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำเครื่องจักสาน เครื่องจักสานจะมีคุณภาพดีและมีคุณสมบัติในการใช้ตามหน้าที่ได้ดีขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้เครื่องจักสานมีคุณสมบัติเฉพาะที่เหมาะสมตามหน้าที่ เช่น ไม้ไผ่เป็นวัสดุที่เหมาะสมกับการทำเครื่องจักสานที่เป็นภาชนะ และเครื่องจักสานที่ต้องอยู่กลางแจ้ง ที่ต้องการความคงทน เพราะไม้ไผ่มีความคงทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศได้ดี มีคุณสมบัติพิเศษที่สามารถนำมาดัดโค้งเป็นรูปต่าง ๆ ได้แล้วยังมีแรงในตัวเองคือไม้ไผ่สามารถโค้ง โกง เป็นลักษณะต่าง ๆ ได้มาก และสามารถคืนสภาพเดิมได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ไม้ไผ่ยังสามารถรับแรงดึง แรงกด ได้ดีโดยไม่หักหรือแตก ลักษณะเช่นนี้จะช่วยให้ภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่สามารถคงรูปอยู่ได้นานแม้จะถูกดึงมาทำให้เสียรูปทรงไปเวลาใช้งาน แต่จะกลับคืนสภาพเดิมได้

คุณสมบัติของไม้ไผ่นี้ นิยมทำเครื่องจักสานไม้ไผ่กันอย่างมาก ซึ่งแสดงให้เห็นการเลือกใช้วัสดุของคนในชุมชนที่ทำเครื่องจักสาน อย่างไรก็ตามไม้ไผ่จะมีคุณสมบัติที่ดีเหมาะสมกับความประสงค์ในการทำเครื่องจักสานและเครื่องจักสานบางชนิดยังใช้วัสดุที่มีคุณสมบัติพิเศษอื่น ๆ ประกอบด้วย เพื่อให้เครื่องจักสานนั้นมีคุณภาพที่สมบูรณ์ที่สุดเช่นการใช้หวายเป็นเครื่องผูก ยึดขอบมุมเพื่อให้เกิดความคงทน เพราะหวายสามารถนำมาจักเป็นเส้นเล็ก ๆ ได้ดี ทั้งมีความยาวเหมาะสมแก่การจักหรือผูก และมีความเหนียวและคงทนกว่าวัสดุชนิดอื่นด้วย

จากการเลือกใช้วัสดุเฉพาะถิ่นนี้ นำไปสู่การกำหนดรูปทรง โครงสร้างและลวดลาย ตามความนิยมในชุมชนท้องถิ่น ด้วยการเลือกใช้วัสดุในท้องถิ่นช่วยเสริมสร้างให้เกิดเครื่องจักสานที่มีคุณภาพดี เพราะช่างพื้นบ้านจะมีความชำนาญมีความถนัดในการใช้วัสดุที่ใช้สืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษมากกว่าการใช้วัสดุที่มาจากถิ่นอื่นซึ่งนับว่าวัสดุมีความสำคัญต่อการผลิตเครื่องจักสานไม่น้อย แล้วเพื่อเป็นการจำแนกวัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานให้เห็นชัด และเห็นถึงลักษณะและแหล่งที่พบ และการใช้ทำเครื่องจักสานประเภทใดมีคุณสมบัติอย่างไร จึงจำแนกวัสดุที่ใช้ในการทำเครื่องจักสานดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 แห่งที่พบ และลักษณะการใช้งานของเครื่องจักสาน

วัสดุ	ลักษณะและแหล่ง	ลักษณะการใช้และชนิดของเครื่องจักสาน
ไม้ไผ่	ไม้ไผ่ที่ใช้ทำเครื่องจักสานในชุมชนส่วนมากเป็นไม้ไผ่สีสุก ซึ่งมีปลุกเป็นริ้วบ้านหรือหลังหมู่บ้านทั่วไป	เครื่องจักสานไม้ไผ่ของชุมชนนี้มีหลายชนิด โดยเฉพาะกระติบข้าวเหนียว และภาชนะเครื่องใช้อื่น ๆ ตลอดจน ภาชนะเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเลี้ยงไหม การทอผ้า
ใบลาน และ ใบตาน	มีทั่วไปแต่ไม่มาก พบตามพื้นที่ทุ่งนา	ส่วนมากใช้ทำหมวกและงอบ
ก้านมะพร้าว	มีทั่วไปตามหมู่บ้านและสวน	ใช้ก้านกลางใบของใบมะพร้าวเราเอาใบออกให้เหลือแต่ก้างแล้วนำมาสานเช่นเดียวกับต่อส่วนมากศาลเป็นตะกร้าและกระจาดผลไม้ เล็ก ๆ เป็นวัสดุที่ต้องนำมาใช้ได้ไม่นานนัก
หวาย	เป็นวัสดุที่หายากในพื้นที่ชุมชน ส่วนมาพบในหมู่บ้านใกล้เคียง	ส่วนมากใช้ประกอบกับเครื่องจักสานไม้ไผ่

จากการศึกษาลักษณะการใช้งานวัสดุที่พบในชุมชนของผู้สร้างสรรค์นี้ ได้มีการทดลองใช้วัสดุทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งพบว่าวัสดุที่เป็นไม้ไผ่ สามารถนำมาสร้างสรรค์ผลงานได้ดีที่สุดเพราะหาได้ง่ายตามชุมชน และมีความแข็งแรง ความเหนียว การยืดหด ความโค้งงอ และการสปริงตัว ซึ่งเป็นคุณลักษณะประจำตัวของไม้ไผ่ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นวัสดุในงานสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี

5.5 ด้านรูปทรง

การสร้างรูปทรงเครื่องจักสานในชุมชน จะเห็นได้ว่ามีความผิดแปลกแตกต่างกันไป แม้ว่าเครื่องจักสานนั้นจะมีประโยชน์ในการใช้สอยอย่างเดียวกันก็ตาม ทั้งนี้เป็นเพราะตัวกำหนดรูปทรงของเครื่องจักสานซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานในท้องถิ่น นั้นแตกต่างกันไปสิ่งที่จะถือว่าเป็นตัวกำหนดรูปทรงของเครื่องจักสานที่สำคัญมีดังนี้ คือวัสดุ หน้าที่ใช้สอย ความเชื่อ

ผู้สร้างสรรค์ศึกษาข้อมูลด้านวัสดุจากการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์ ในการเลือกใช้วัสดุของคนในชุมชน

1. วัสดุ

วัสดุซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการทำเครื่องจักสาน คนในชุมชนที่ใช้วัสดุทำเครื่องจักสานแต่ละชนิดได้แตกต่างกันและวัสดุแต่ละชนิดจะมีคุณสมบัติในการทำเครื่องจักรสารได้ต่างกัน เช่น ไม้ไผ่มีคุณสมบัติในการทำภาชนะจำพวก กระจับปี่ ตะกร้า ลอบ ไซ ได้ดีเพราะไม้ไผ่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมหลายประการดังได้กล่าวมาแล้ว และก่อนนำไม้ไผ่มาสร้างเป็นเครื่องจักสานก็จะได้รับรูปทรงของเครื่องจักสานที่มีลักษณะเฉพาะที่ต่างไปจากภาชนะสานด้วยวัสดุอื่น

รูปทรงของเครื่องจักสานขึ้นอยู่กับวัสดุเป็นตัวกำหนด และรูปทรงนี้จะขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของวัสดุแต่ละชนิดด้วย นอกจากนี้การสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานยังขึ้นอยู่กับประโยชน์ในการใช้สอยของเครื่องจักสานและชนิดแต่ละอย่างด้วยว่า ผู้สานมีวัตถุประสงค์จะใช้เครื่องจักสานนั้นใช้ประโยชน์อะไร ซึ่งหน้าที่ในการใช้สอยนี้จะมีส่วนสัมพันธ์กับการสร้างรูปทรงของเครื่องจักสาน

2. หน้าที่ใช้สอย

หน้าที่ในการใช้สอยเป็นตัวกำหนดรูปทรงที่สำคัญอีกสิ่งหนึ่ง เพราะการสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานจะอยู่ที่วัตถุประสงค์เพื่อการใช้สอยเป็นสำคัญ และงานเครื่องจักสานจะใช้ประโยชน์ได้จะต้องมีรูปทรงที่ดีและเหมาะสมกับการใช้มีโครงสร้างที่ดี และใช้วัสดุที่เหมาะสมด้วย อย่างไรก็ตามการสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานเพื่อให้เป็นไปตามหน้าที่ใช้สอยจะต้องได้รับการออกแบบและสร้างรูปทรงให้อื้ออำนวยประโยชน์ได้มากที่สุด ซึ่งการสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานชนิดต่าง ๆ ของคนในชุมชนได้รับการพัฒนารูปทรงโดยหลักธรรมชาติที่ต้องการใช้ตามวัตถุประสงค์มากมายหลายอย่าง เนื่องจากเครื่องจักสานที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้เป็นรูปทรงที่ได้รับการปรับปรุงเรื่อยมา จนเป็นรูปทรงที่สมบูรณ์ในการใช้สอยและมีความงามตามความนิยมของท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องจักสานที่เป็นภาชนะ เช่น ตะกร้อ กระจับปี่ เป็นต้น

3.ความเชื่อ

เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการกำหนดรูปทรงของเครื่องจักสาน ซึ่งจะเห็นได้จากเครื่องจักสานหลายชนิดในท้องถิ่น ถึงจะมีประโยชน์ใช้สอยอย่างเดียวกันรูปทรงส่วนใหญ่จะใกล้เคียงกัน และสวดลายในการสานจะต่างกันไปตามความเชื่อในพื้นที่ชุมชนซึ่งสืบทอดกันมาแต่โบราณ และความแตกต่างกันของรูปทรงปีกย่อยของเครื่องจักสานเป็นการปรับปรุงรูปทรงให้สอดคล้องกับลักษณะของสิ่งแวดล้อม และขนบประเพณีและศาสนาของท้องถิ่นด้วย เช่น ชั้นกะหย่องที่มีลักษณะคล้ายพาน สานด้วยไม้ไผ่ใช้แทนพานหมากพลู และใส่ดอกไม้ถวายพระในพิธีกรรมทางศาสนา

อย่างไรก็ตามรูปทรงของเครื่องจักสานที่มีตัวกำหนดเป็นองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการที่กล่าวมานี้ ยังได้ก่อให้เกิดรูปทรงที่เป็นไปตามลักษณะภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นมีความแตกต่างกันของรูปทรงเครื่องจักสาน นี้จะพบทั่วไปในชุมชนและแม้เพียงชุมชนใกล้เคียง รูปทรงก็จะต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละพื้นที่ ที่ต้องใช้วัสดุและใช้ประโยชน์เหมือนกันก็ตาม ความแตกต่างนี้เกิดจากความเชื่อเฉพาะถิ่นที่สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ ขนบประเพณีและศาสนาเป็นตัวกำหนดรูปทรงของเครื่องจักสานที่สำคัญ

สรุปผลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม

จากการลงพื้นที่ศึกษาและวิเคราะห์งานเครื่องจักสาน พบว่าเครื่องสานมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตและมีการพัฒนารูปแบบของงานเครื่องจักสาน จนมาถึงปัจจุบันความแตกต่างของรูปแบบที่มีความหลากหลายมากขึ้นอันเนื่องมาจากความแตกต่างของสังคมและวัฒนธรรมในการบริโภค โดยมีปัจจัยทางการค้าในเชิงพาณิชย์เป็นตัวแปรที่สำคัญ รูปแบบของงานเครื่องจักสานที่เคยผลิตขึ้นมาเพื่อใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตดั้งเดิมถูกนำมาใช้ในความหมายแบบใหม่

เมื่อมองมาที่การสร้างเครื่องจักสานและกระบวนการผลิตหลังจากที่ได้ทำการศึกษามาแล้วข้างต้นพบว่า

1. การเลือกใช้วัสดุที่หาง่าย วัสดุที่มีความคงทนดูแลง่าย เช่น พลาสติก เชือก หรือวัสดุที่มีอยู่ทั่วไปภายในท้องถิ่นตามความคุ้นเคยของชาวบ้าน และมีความเหมาะสมต่อการนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตที่ได้ตามความต้องการใช้งาน เพื่อผลต่อการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

การสร้างเครื่องจักสานเพื่อการพัฒนาการใช้วัสดุแนวทางใหม่ ต้องคำนึงถึงคุณภาพของวัสดุ นั้น ๆ ต้องพิจารณาถึงความเป็นไปได้ด้วย เช่น การนำวัสดุที่แตกต่างกันมาผสมผสานกันแล้วทำให้เกิดสิ่งใหม่ที่มีความแข็งแรง เป็นทางออกอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาเครื่องจักสานได้

ตัวอย่างเช่น การเอาวัสดุที่เป็นของแข็ง เช่น ไม้ไผ่เหลากลมมาสานผสมกับเชือก ก็จะได้รูปแบบของเครื่องจักสานแบบใหม่ขึ้นมาหลังจากนั้นจึงนำไปพัฒนาเป็นเครื่องจักสานที่มีความแตกต่างไปจากเดิม

2. เครื่องจักสานบางชนิดที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเป็นเครื่องจักสานที่มีรูปทรงคล้ายคลึงกับเครื่องจักสานในอดีต โดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนักแต่ก็มีเครื่องจักสานหลายชนิดในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมบ้างโดยเฉพาะเครื่องจักสานที่ใช้ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน

3. พบว่าปัจจุบันเครื่องจักสานได้พัฒนาไปอีกทางหนึ่ง คือการใช้ประโยชน์กว้างขวางขึ้นทั้งการใช้ประโยชน์โดยตรงและใช้ทางอ้อมหรือการประยุกต์ ทำให้มีการผลิตเครื่องจักสานมากขึ้นและมีรูปแบบที่เปลี่ยนไปจากรูปแบบพื้นบ้านดั้งเดิมไม่น้อย ทำให้เครื่องจักสานที่ผลิตขึ้นใหม่นี้ไม่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ผลิตโดยตรงดังแต่ก่อน ซึ่งเป็นการพัฒนาไปอีกก้าวหนึ่งของคนในชุมชน

4. เครื่องจักสานยังมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งในด้านประโยชน์ใช้สอยและด้านเศรษฐกิจ คือนอกจากจะใช้ในครัวเรือนแล้วยังสามารถผลิตเป็นอาชีพรองได้อีก

5. การถ่ายทอดความรู้เชิงช่างในการทำเครื่องจักสานส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นลักษณะการสอนในครัวเรือน แต่ก็มีบ้างที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากเพื่อนบ้านและการฝึกฝนด้วยตนเอง

ศิลปินกรณีศึกษา

จากผลงานสร้างสรรค์ ผู้สร้างสรรค์ได้รับแรงบันดาลใจจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ อิทธิพลจากศิลปินท่านอื่นจึงมีความจำเป็นเพื่อนำแรงบันดาลใจมาเป็นแนวทางแก้ปัญหาภายในผลงานและนำส่วนที่คล้ายคลึงกับแนวทางศิลปะในรูปแบบที่ต้องการนำเสนอ เช่น การนำเสนอวิถีชีวิตที่เรียบง่าย นำลักษณะเครื่องมือเครื่องใช้พื้นถิ่น และรูปแบบต่าง ๆ มาพัฒนางานตนเองใหม่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน

แมตต์ ทอมมี่ (Matt Tommey)

ทอมมี่ เป็นทั้งศิลปินและอาจารย์จากประเทศสหรัฐอเมริกา ผลงานสร้างสรรค์ของศิลปินส่วนมากเป็นงานประติมากรรม โดยใช้เทคนิคการสร้างที่เกี่ยวกับงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การจักสาน การทอ และการมัด ซึ่งจุดเด่นในงานสร้างสรรค์ของศิลปินคือ การใช้วัสดุจากธรรมชาติที่หาได้ตามหมู่บ้านของตัวศิลปินเอง วัสดุที่นำมาใช้ เช่น เปลือกไม้ เครื่องเคลือบ เป็นต้น จากผลงานที่หยิบยกมานี้ ลักษณะที่ปรากฏ จะเป็นรูปทรงของตะกร้าทรงกระบอก มีลวดลายการสานที่เกิดจากวัสดุเครื่องเคลือบ และเมื่อพิจารณาโดยละเอียดจะพบวัสดุที่เป็นโลหะชิ้นเล็ก ๆ ที่สานประกอประกบกับเครื่องเคลือบภายในงาน ส่วนเปลือกไม้ที่ใช้ห่อหุ้มงานชิ้นนอก จะมีลักษณะของการตัดให้มีขนาดที่เหมาะสมในการประกอ ซึ่งจะช่วยให้งานเกิดความแข็งแรง วิธีการยัดเปลือกไม้ โดยใช้การยัดของตาไก่ ที่มีลักษณะทรงกลม เป็นโลหะขนาดเล็กเหมาะแก่การใช้งาน การสร้างสรรค์ผลงานของศิลปินทั้งหมดเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความงามแบบชนบท งานส่วนใหญ่ของศิลปินใช้วัสดุธรรมชาติ หาได้ง่ายตามแหล่งที่ศิลปินอาศัย ทำให้ผลงานสามารถถ่ายทอดความรู้สึกผ่านการ “พูดภาษาของวัสดุธรรมชาติ” และสามารถบอกเรื่องราวความงามตามธรรมชาติ โดยสื่อด้วยผลงานที่สร้างจากประสบการณ์ส่วนตัว และเน้นความสวยงามของการตกแต่งแบบชนบทที่ทันสมัย

อิทธิพลที่ได้จากผลงานสร้างสรรค์ของ Matt Tommey คือ การเลือกใช้วัสดุที่มาจากธรรมชาติ โดยงานศิลปินที่ยกมาใช้วัสดุที่เป็น เปลือกไม้ และเครื่องเคลือบซึ่งได้จากธรรมชาติ มาใช้ในการสร้างสรรค์ แต่ในขณะเดียวกันผู้สร้างสรรค์ก็ได้ปรับใช้วัสดุที่หาได้ตามพื้นที่ชุมชนด้วยเช่นกัน อาทิเช่น ไบลาน เชือกปอ และไม้ไผ่ วัสดุเหล่านี้ล้วนได้มาจากธรรมชาติทั้งสิ้น อิทธิพลในด้านการใช้วัสดุโลหะมาสร้างงาน ด้วยวิธีการสานโลหะเข้ากับเครื่องเคลือบในบางช่วงจังหวะของตัวงาน ในด้านของรูปทรงได้จากเครื่องจักสาน โดยใช้รูปทรงเครื่องสานมาสร้างงาน มาปรับเปลี่ยนจากทำขึ้นเพื่อใช้งานหรือใช้ประโยชน์ มาเป็นสร้างสรรค์รูปทรงใหม่แสดงความรู้สึกผ่านงานศิลปะ

ภาพที่ 17 ผลงานของ Matt Tommey 1

ที่มา : Matt Tommey

เข้าถึงเมื่อ : 3 พฤษภาคม 2562

เข้าถึงได้จาก: www.matptommeymentoring.com

ภาพที่ 18 ผลงานของ Matt Tommey 2

ที่มา : Matt Tommey

เข้าถึงเมื่อ : 3 พฤษภาคม 2562

เข้าถึงได้จาก : www.matptommeymentoring.com

เพ็กกี วีเดอแมน (Peggy Wiedemann)

ศิลปินสำเร็จการศึกษาทางด้านทัศนศิลป์จาก University of California, Los Angeles (UCLA) ในสาขาจิตรกรรมและการวาดเส้น นอกจากการศึกษาแล้ว ศิลปินก็มีความสนใจที่จะทดลองในการใช้วัสดุ เช่น เส้นใยที่ได้จากธรรมชาติ เช่น ไบโต้นสน¹⁷ เพื่อนำมาสร้างสรรค์ผลงาน หลังจบการศึกษาศิลปินยังได้สร้างสรรค์ผลงานอีกมากมาย หลายเทคนิค อาทิเช่น เครื่องปั้นดินเผา ภาพพิมพ์ ประติมากรรม และสื่อผสม แต่ในท้ายที่สุดศิลปินก็ได้หันเหความสนใจมาสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นเครื่องจักสานจากเส้นใยธรรมชาติ อย่างไบสน ซึ่งสร้างเป็นชิ้นงานด้วยวิธีการมัด ถัก ทอ และเชือกที่ใช้ในการมัดคือเชือกลินิน เทคนิคการมัดนี้ได้จากภูมิปัญญาโบราณที่สืบทอดมาจากพื้นที่ชุมชนของศิลปิน ที่เรียกว่า “การมัดเข็มสน”¹⁸ ผลงานของศิลปินที่หยิบยกมาชื่อ Exploring too จะสังเกตเห็นเส้นที่เกิดจากการมัดของสนเข็น และรูปทรงของผลงานมีความประสานสอดคล้องกันระหว่างไบสนกับเชือกลินินอย่างลงตัว จึงทำให้ผลงานเกิดความโค้งงอ จนกลายเป็นรูปทรงนามธรรม นอกจากนี้เส้นในผลงานสร้างสรรค์ยังเป็นตัวนำสายตา และสร้างความรู้สึกร่วมของการหมุนวนของรูปทรง สามารถทำให้ผู้ชมเลื่อนสายตาไปตามชิ้นงานได้เป็นอย่างดี โดยรวมแล้วเอกลักษณ์ของรูปทรงขึ้นอยู่กับวัสดุธรรมชาติอย่างเข็มสน

อิทธิพลที่ได้รับคือ การนำเสนอผลงานที่มีลักษณะของเส้นขด ซึ่งเกิดขึ้นด้วยกรรมวิธีการมัดของเชือกลินิน และเทคนิคการมัดแบบโบราณตามพื้นที่ของศิลปิน ที่เรียกว่า มัดสนเข็ม ผู้สร้างสรรค์จึงศึกษาการมัด และนำมาปรับใช้ในงานของตนเอง โดยปรับใช้ในรูปแบบการมัดประกบสองแบบ เชื่อมโยง วิธีการมัดแบบดังกล่าวยังได้รับอิทธิพลจากช่างพื้นบ้านในพื้นที่ชุมชนของผู้สร้างสรรค์เองด้วย ด้านรูปแบบที่ได้จากงานชุดนี้ คือ การสร้างรูปแบบในลักษณะการยึดจินตนาการจากวัสดุ ในที่นี้คือการจินตนาการจากรูปทรงเครื่องจักสาน ร่วมกับวัสดุในธรรมชาติ หรือก็คือการสร้างรูปทรงที่ได้ผ่านวัสดุธรรมชาติ ซึ่งการมัดเชือกก็ยังสามารถช่วยส่งเสริมตัวงานในลักษณะ การเลื้อยแบบเถาวัลย์ เพื่อให้ผลงานเกิดจังหวะของการเคลื่อนไหว อย่างเป็นธรรมชาติ

¹⁷ Anna Hergert. "Fiber Art – A Definition," 2013, accessed 28 January 2021, <https://annahergert.me/2013/04/16/fiber-art-a-definition/>.

¹⁸ Peggy Wiedemann. "Artist," 2014, accessed 28 January 2021, <https://peggywiedemann.com/artist.htm>.

ภาพที่ 19 ผลงานของ Peggy Wiedemann 1
 ที่มา: Peggy Wiedemann, เข้าถึงเมื่อ 3 พฤษภาคม 2562,
 เข้าถึงได้จาก [www. http://peggywiedemann.com](http://peggywiedemann.com)

ภาพที่ 20 Exploring Too, 2006
 Pine needles, Irish waxed linen: 8" x 11" x 9"
 Lent by the artist

บทที่ 3

กระบวนการการสร้างสรรค์

การสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ เรื่อง รูปชนบท ในครั้งนี้มีวิธีดำเนินการสร้างสรรค์ ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลในการสร้างสรรค์ผลงาน
2. รวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางการทำภาพร่าง
3. การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์
4. วิธีการสร้างสรรค์ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์
5. การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์
6. วิธีการสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์
7. สรุปกรอบแนวความคิดและกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์

1. ศึกษาข้อมูลในการสร้างสรรค์ผลงาน

ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี รูปแบบและผลงานด้านศิลปกรรมของศิลปินที่มีชื่อเสียงในการสร้างสรรค์ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ค้นคว้าหาข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องมือในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนพื้นบ้านอีสาน และวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในการสร้างผลงานศิลปะไทย เรื่อง รูปชนบท ได้ศึกษาจากข้าวของเครื่องใช้ของคนในชุมชนพื้นบ้านอีสาน ศูนย์เครื่องจักสานพื้นบ้านในชุมชน

ผู้สร้างสรรค์ได้ศึกษาจากเครื่องมือทำมาหากินพื้นบ้านที่มีอยู่ในครอบครัว ในชุมชน พิพิธภัณฑ์และสถานที่ต่าง ๆ นอกจากนี้ผู้สร้างสรรค์ได้ศึกษารูปทรงของการใช้งานของเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน เพื่อให้ผลงานสร้างสรรค์ มีรูปทรงที่ได้สัดส่วน น่าสนใจ และแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการทำมาหากินของคนในพื้นที่อีสาน

2. รวบรวมข้อมูลเพื่อใช้เป็นแนวทางการทำภาพร่าง

จากการศึกษาหลักแนวคิดทฤษฎี วิเคราะห์ข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนามมาสรุปด้วยกระบวนการสร้างความคิดและจัดทำภาพร่าง โดยวิธีการสร้างภาพร่างจากข้อมูลภาพถ่ายนำมาตัดทอนรูปทรง เช่น รูปเครื่องจักสานและภาชนะที่เป็นโลหะนำมาสร้างใหม่อย่างสมบูรณ์ที่สุด และจากการวิเคราะห์ด้วยองค์ประกอบของภาพ สามารถเพิ่มเติมโดยนำรูปทรงข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่วิเคราะห์จากภาพถ่ายและภาพที่เห็นว่าเหมาะสมในการจัดองค์ประกอบ เพื่อให้ภาพร่างมีความสมบูรณ์โดยการเชื่อมต่อภาพแล้วนำมาวิเคราะห์หาชิ้นที่สมบูรณ์ที่สุด

2.1 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการทำภาพร่าง

2.1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ จากการสำรวจ ศึกษาจากแหล่งผลิตและความผูกพันในชีวิตประจำวันของชุมชนในชนบทอีสาน

2.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากการศึกษาและรวบรวมเอกสาร สิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตพื้นถิ่น การออกแบบและเครื่องมือเครื่องใช้อีสาน

2.2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุดิบและกรรมวิธีการสร้างสรรค์

2.2.1 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สิ่งพิมพ์เกี่ยวกับวัสดุและกรรมวิธีการสร้างสรรค์โดยการลงศึกษาจากพื้นที่จริงในพื้นที่อีสาน

2.2.2 สำรวจแหล่งวัสดุในภาคอีสานเพื่อเตรียมมาทดลองคุณสมบัติในการใช้งาน

3. การเตรียมวัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์

การสร้างต้นแบบเพื่อจัดทำชิ้นงานสร้างสรรค์ การสร้างลวดลายในงานชิ้นนี้ ได้จัดสร้างรูปแบบของเครื่องมือเครื่องใช้ในวิถีชีวิตอีสานในชุมชนของผู้สร้างสรรค์

3.1 วัสดุโลหะ

ประเภทวัสดุที่เป็นภาชนะโลหะที่เลือกใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน เป็นวัสดุที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในด้านเครื่องใช้ เช่นจาน ชาม ถ้วย หม้อ สำหรับใส่สิ่งของต่าง ๆ

ภาพที่ 21 วัสดุโลหะ

(ก) หม้ออบ (ข) กระจบองยับ (ค) ฝาครอบเตารีด (ง) หม้ออบวัสดุจากธรรมชาติ

3.2 เป็นวัสดุที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (ใบลาน)

ภาพที่ 22 ใบลาน

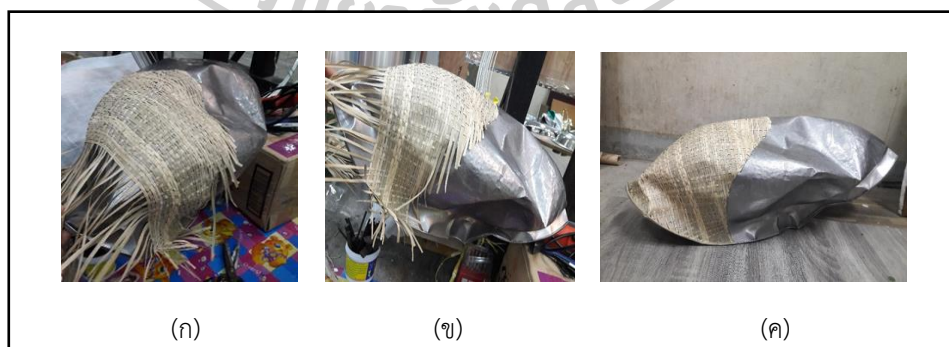
(ก) ใบลานแผ่นใหญ่ (ข) ใบลานนำมาฉีกพอเหมาะสำหรับการสาน

4. วิธีการสร้างสรรค์ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารการวิจัย การลงพื้นที่ ผู้สร้างสรรค์ได้นำข้อมูลมาสังเคราะห์ในการสร้างสรรค์โดยการเลือกใช้วัสดุที่มีแพร่หลายในพื้นที่ชนบท ที่เป็นวัสดุธรรมชาติ และนำวัสดุที่สร้างจากระบบอุตสาหกรรม นำมาสร้างสรรค์ผลงาน

4.1 ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1 และ 2

1. ขั้นตอนการเลือกวัสดุที่สร้างขึ้นจากโรงงานอุตสาหกรรม
2. เลือกมุม หรือ จังหวะที่จะสานทับด้วยใบลานลงไป
3. สานทับเฉพาะบางส่วน

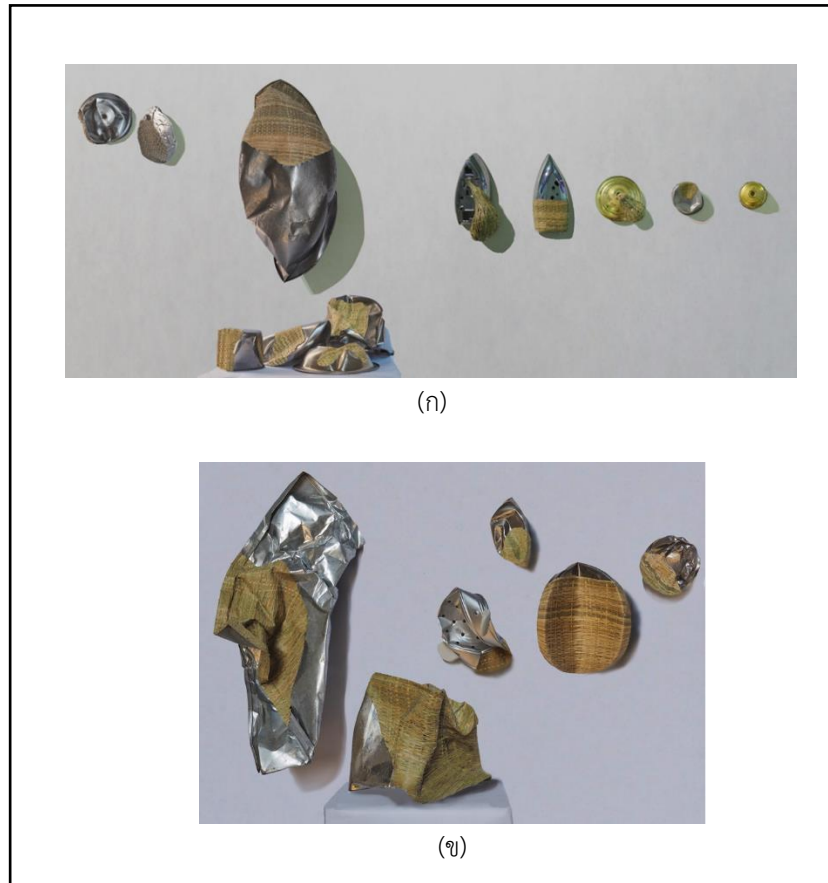
(ก)

(ข)

(ค)

ภาพที่ 23 ขั้นตอนการสานประกอบโลหะ

(ก) เลือกมุมที่จะสาน (ข) สานทับมุมที่เลือกเฉพาะจุด
(ข) งานที่สานเสร็จแล้ว

ภาพที่ 24 แสดงภาพผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1 และ 2

(ก) แสดงภาพผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1 (ข) แสดงภาพผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 2

กระบวนการสังเคราะห์การทำงานชุดที่ 1 และ 2 ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของวัสดุที่เป็นโลหะ เช่น ภาชนะที่ใช้ในการประกอบอาชีพในครัวเรือน และวัสดุที่มาจากธรรมชาติ เช่น ใบลาน ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจวิเคราะห์นี้ล้วนมาจากข้าวของเครื่องใช้ที่มีความสำคัญในการดำรงชีพของคนชนบทอีสานทั้งสิ้น ด้วยลักษณะและหน้าที่นี้ ผู้สร้างสรรค์จึงนำวัสดุที่มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงนำมาประกอบสร้างให้สัมพันธ์อย่างลงตัว และการแสดงออกซึ่งพื้นผิวที่แตกต่างกัน แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างลงตัว

4.2 ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3

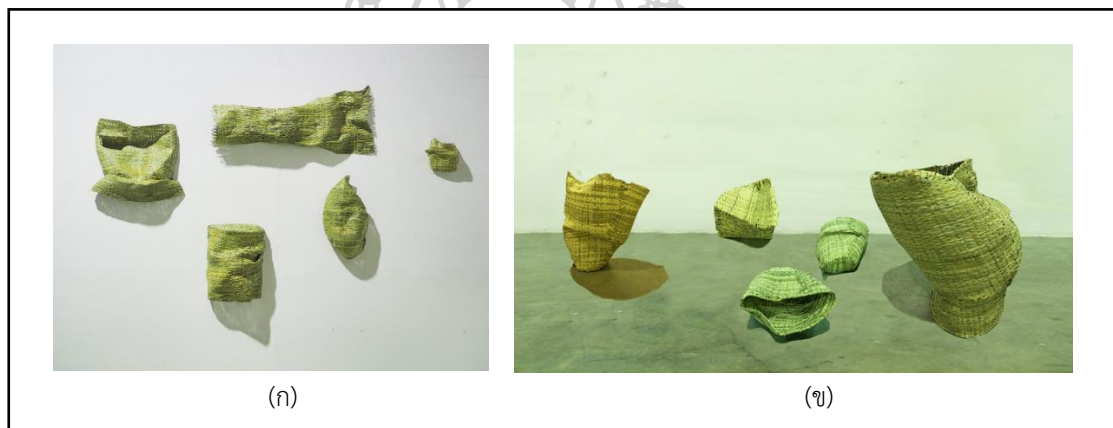
ผลงานทั้งสองชุดนี้ ผู้สร้างสรรค์ได้มีการพัฒนามาจากผลงานชุดที่ 1 และ 2 ด้วยการปรับลักษณะตัวงานให้มีความเป็นไปได้ในการแสดงออกถึงชีวิตชนบทให้มากที่สุด ซึ่งผลงานชุดนี้จึงสร้างด้วยกรรมวิธีของการถอดรูปจากภาชนะโลหะ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. เลือกภาชนะที่จะเป็นต้นแบบในการสานใบลานทับ
2. สานทับภาชนะโลหะในเต็ม
3. การถอดรูป ด้วยการนำใบลานที่สานครอบภาชนะโลหะออก

ภาพที่ 25 การสานใบลานกรอบภาชนะโลหะ

(ก) ภาชนะโลหะ (ข) ถอดรูปใบลานออกจากภาชนะโลหะ

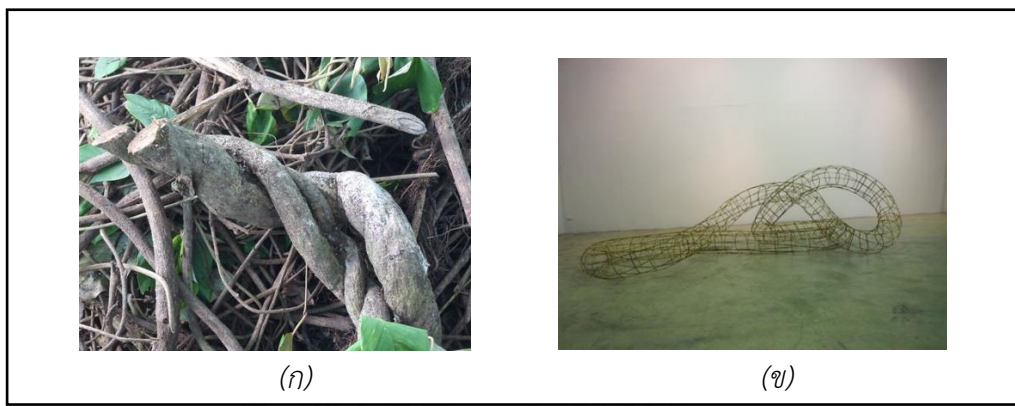
ภาพที่ 26 แสดงภาพผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3

(ก) แสดงภาพผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3 (ข) แสดงภาพผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3 ชุดที่ 2

กระบวนการสังเคราะห์การทำงานชุดที่ 3 จากการวิเคราะห์เนื้อหาที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการจะสื่อ โดยให้เห็นถึงการแสดงออก ด้วยตัววัสดุที่มีความผูกพันกับกลุ่มคนในชนบทให้มากที่สุด ซึ่งความผูกพันของตัววัสดุใบลานนี้ จะทำหน้าที่ในการบอกเล่าเรื่องวิถีชีวิตความเป็นไปของชีวิตชนบทได้เป็นอย่างดี จากการวิเคราะห์การถอดรูปออกจากตัวภาชนะโลหะผู้สร้างสรรค์ยังอยากให้เห็นถึงการประกอบสร้างที่บางขณะ เครื่องสานก็ได้รับอิทธิพลจากภาชนะเหล่านั้นเป็นตัวขับเคลื่อนในการสร้างสรรค์ต่อไป

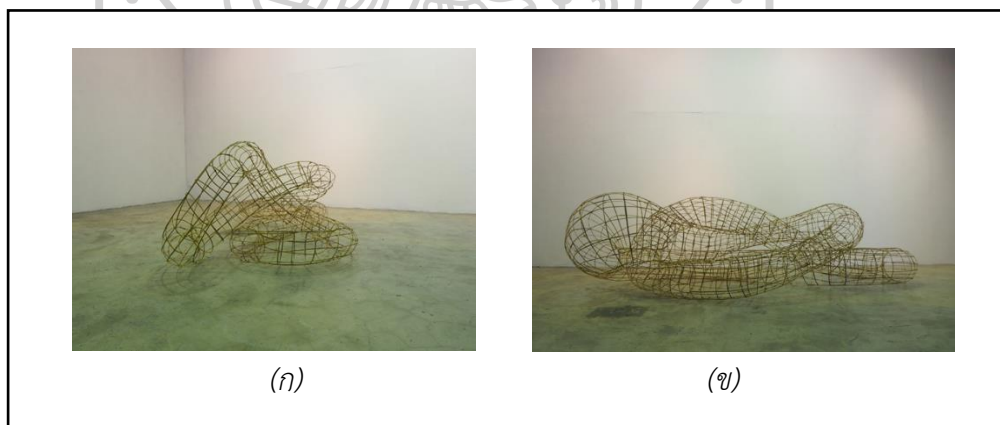
4.3 ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 4

การสร้างสรรค์ผลงานสองชุดนี้ ผู้สร้างมีการเปลี่ยนแปลงในการใช้วัสดุ คือ เปลี่ยนจากใบลาน มาเป็นการใช้ไม้ไผ่ในการสร้าง ด้วยการเหลาไม้ให้มีขนาดกลมเท่าดินสอ และใช้เทคนิควิธีการ ประกอบสร้าง โดยใช้การมัดแบบกากบาท ที่พบวิธีมัดลักษณะนี้ได้จากการลงพื้นที่ศึกษา ในหมู่บ้าน ของผู้สร้างสรรค์ วิธีการมัดแบบนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าขาดการสั่งสอนของพ่อ ซึ่งพ่อเป็นผู้สอน เทคนิคการมัดแบบต่าง ๆ ให้ เช่น มัดแบบประกบสอง มัดกากบาท มัดเชื่อมโยง จากความผูกพันนี้จึง นำไปสู่การสร้างสรรค์งานในรูปแบบใหม่ โดยใช้การเคลื่อนไหลของเถาวัลย์ในธรรมชาติมาใช้สื่อให้ เห็นลักษณะการเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ ของสภาพสังคมชนบท

ภาพที่ 27 รูปทรงจากเถาวัลย์

(ก) เถาวัลย์ (ข)งานสร้างสรรค์

ภาพที่ 28 แสดงภาพผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 4

(ก) ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 4

(ข) ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 4 ชั้นที่ 2

กระบวนการสังเคราะห์การทำงานชุดที่ 4

ลักษณะการสร้างด้วยไม้ไผ่เป็นหลักบ่งบอกถึงความเป็นชนบทอีสานของผู้สร้างสรรค์ โดยการใช้รูปแบบวิธีมัดแบบพิเศษที่กล่าวมาแล้วข้างต้นในการสร้างสรรค์ ซึ่งนำเสนอด้วยการเคลื่อนไหวของธรรมชาติ ในแบบลักษณะที่ค่อย ๆ เคลื่อนอย่างช้า จากปรากฏการณ์ทางธรรมนี้จึงนำมาตีความหมายของการเปลี่ยนจากสภาพสังคม ที่มีผลต่อวิถีชีวิตในชนบทที่อาจจะสังเกตไม่เห็น

5. การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์

การเตรียมวัสดุอุปกรณ์เพื่อการสร้างสรรค์ไม้ไผ่ถือเป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยความรู้ หรือภูมิปัญญาในการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ เพื่อให้ได้วัสดุที่มีคุณภาพ ไม้เป็นมอด ไม้ขึ้นรา ได้เส้นตอกที่มีขนาดสม่ำเสมอตามที่ต้องการ มีสีสนสวยงามและมีลวดลายที่เหมาะสมกับชิ้นงาน การเพิ่มเติมความสวยงามและความคงทนให้กับชิ้นงาน ทั้งยังคิดค้นหาเทคนิควิธีการป้องกันมอดและแมลงของผลงานสร้างสรรค์ด้วยการรมควัน ที่สามารถทำให้เครื่องจักสานมีผิวแห้งสนิทไม่ขึ้นรา

วัสดุที่ใช้ในการสร้างสรรค์

1. ไม้ไผ่

ไม้ไผ่ คือ วัสดุหลักในการสร้างสรรค์ผลงาน และไม้ไผ่ที่ใช้เพื่อการสร้างเป็นผลงานนั้นมีด้วยกันหลายชนิด เพราะคุณสมบัติของไม้แต่ละประเภท อาจจะมีคุณสมบัติเหมาะสมกับงานแตกต่างกัน จึงต้องเลือกใช้ชนิดไม้ให้เหมาะสม เช่น ไม้ไผ่ที่นิยมใช้ทำงานที่สุด คือ ไม้สีสุกซึ่งเป็นไม้ไผ่ที่ขึ้นอยู่ตามพื้นราบมีอยู่ทั่วทุกที่ของชุมชน ไม้ไผ่ที่นำมาใช้สำหรับการทำงานสร้างสรรค์ จะต้องเป็นไม้ที่มีอายุไม่น้อยกว่า 2 ปี ต้องเลือกพันธุ์ไม้ที่สามารถยืดหยุ่นได้ดี ลำต้นมีความยาว เมื่อเวลานำมาจักตอกจะได้เส้นตอกที่ยาว

(ก)

(ข)

ภาพที่ 29 ไม้ไผ่

(ก) ไม้ไผ่เป็น (ข) หวายตากแห้ง

2. วิธีการเหลาไม้ไผ่

1. เลื่อยคั่นธนู ใช้เลื่อยตัดข้อปลายลำไผ่ และเลื่อยตัดปากส้อมเมื่อसानส้อมไถ่ เสร็จแล้ว
2. มีดพร้า ใช้ผ่าลำไผ่และเหลาจักตอกไผ่เพื่อแยกส่วนในและส่วนผิวของไผ่ ซึ่งส่วนผิวที่ใช้
งานจะมีความเหนียว ง่ายต่อการจักสาน
3. ค้อน ใช้ตอกตะขอข้อไผ่หลักหมุดยึดส่วนหัวส้อมไถ่เมื่อสานขึ้นรูป
4. ผ่าลำไผ่ออกมาเป็นเส้น ๆ

ภาพที่ 30 เหลาไม้ไผ่

3. ขั้นตอนการรักษาเนื้อไม้ไผ่

ไม้ไผ่ที่นำมาใช้ทำงานจักสานนั้น จะนิยมนำไม้ไผ่ที่ได้มาแช่ลงน้ำทิ้งไว้ 7 ถึง 10 วันเพื่อกันแมลง และบางครั้งใช้กรรมวิธีการตากแห้งเพื่อช่วยสกัดน้ำมันไผ่ออกเป็นการสร้างความคงทนแข็งแรงและความสวยงามให้ไม้ไผ่ยิ่งขึ้น

3.1 การแช่น้ำยารักษาเนื้อไม้

หลักการคือ ลดปริมาณแป้งในไม้แก้ไขสภาวะแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการเข้าทำลายของแมลง ทำลายไม้และการทำให้สารเคมีที่มีพิษต่อแมลงถูกดูดซึมเข้าไปในเนื้อไม้เพื่อช่วยรักษาไม้ไผ่ให้มีความทนทาน ต่อแมลงทำลายไม้เป็นการยืดอายุการใช้งานให้นานขึ้น

3.2 อุปกรณ์ที่ต้องใช้

- ภาชนะสำหรับผสมน้ำยาและแช่ไม้ไผ่
- ถุงมือ (แม้ว่าตัวยาจะปลอดภัยต่อใช้ แต่เพื่อความปลอดภัยในการใช้ ควรใส่ถุงมือ)
- ผ้าปิดจมูก
- อุปกรณ์สำหรับกวนน้ำยา

ภาพที่ 31 อุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการผสมน้ำยา

(ก) ถังพลาสติกดำ (ข) ถุงมือยาง

(ค) ผ้าปิดจมูก (ง) ไม้ อุปกรณ์สำหรับกวนน้ำยา

3.3 ขั้นตอนการผสมน้ำยา

- อัตราส่วนผสม ความเข้มข้นสำหรับป้องกันมอดอยู่ที่ 5 – 6 %
- ผงยา 1 กิโลกรัม ผสมน้ำ 9-20 ลิตร แล้วแต่ความเข้มข้นที่ต้องการ
- เทผงน้ำยาลงในน้ำแล้วคนให้เข้ากัน เมื่อส่วนผสมละลายก็สามารถนำไม้ไผ่ลงแช่น้ำยาได้

เลย

(ก)

(ข)

(ค)

(ง)

ภาพที่ 32 ขั้นตอนการผสมน้ำยา

- (ก) การตวงผงยา (ข) ผงยาถุงละ 1 กิโลกรัม
(ค) ไม้แช่น้ำยา (ง) การตากไม้ให้แห้ง

4. การรมควันไม้ไผ่

การรมควันไม้ไผ่ คือ การให้ความร้อนด้วยไฟทำให้เกิดความร้อน เรียกว่า "ไผ่สุก" ซึ่งมีประโยชน์ที่จะใช้ในการสร้างงานประเภทศิลปะ เมื่อคำนึงถึงการผ่านกรรมวิธีเพื่อรักษาเนื้อไม้ นั้นแล้ว จึงเห็นว่าวิธีให้ความร้อนด้วยไฟทำให้ไม้ไผ่แข็งแรงและแข็งเกร็ง

(ก)

(ข)

ภาพที่ 33 การรมควันไม้ไผ่

(ก) การรมควันไม้ไผ่ (ข) ไม้ไผ่ที่รมควันเสร็จแล้ว จะมีลักษณะสีที่เข้มขึ้น

ภาพที่ 34 ไม้ไผ่แช่น้ำยาวจะมีอ่อน ส่วนไม้ไผ่ที่รมควันจะมีสีเข้ม

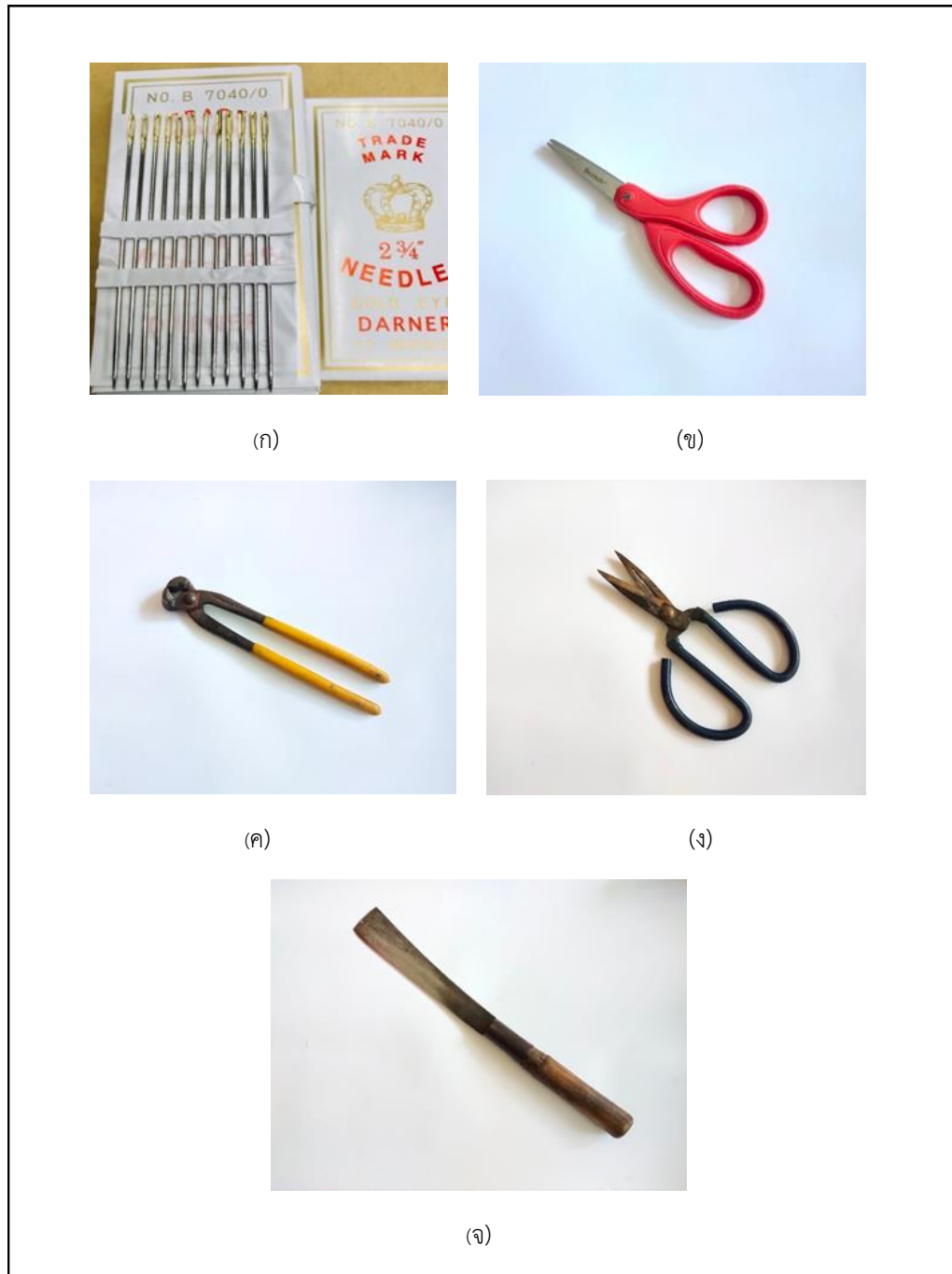
5. เชือกเทียน

การเลือกใช้เชือกเทียนในการสร้างสรรค์ผลงาน เพราะเชือกจะไม่อมน้ำ ซึ่งจะช่วยป้องกันการเกิดเชื้อรา และใช้งานได้ง่าย

ภาพที่ 35 เชือกเทียน

อุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน

ภาพที่ 36 อุปกรณ์ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน

(ก) เข็มก้นทอง (ข) กรรไกรตัดเชือก

(ค) คีมงานช่าง (ง) กรรไกรแข็งตัดไม้ (จ) มีดอีโต้

6. วิธีการสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์

6.1 ศึกษาข้อมูลและกำหนดขอบเขตการทำภาพร่าง

ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเครื่องมือเครื่องใช้ในชุมชนชนบท และจากเอกสาร จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชนบทอีสานปัจจุบัน เพื่อกำหนดการทำภาพร่างให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

6.2 รวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางการทำภาพร่าง

6.2.1 ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สิ่งพิมพ์เกี่ยวกับกรรมวิธีการสานเครื่องมือทำกิน

6.2.2 สำรวจแหล่งวัสดุในชุมชนอีสานเพื่อเตรียมมาทดสอบคุณสมบัติของวัสดุธรรมชาติ

6.3 การทำภาพร่าง

6.3.1 การกำหนดความคิดหลัก โดยใช้รูปแบบเครื่องจักสานในภาคอีสานซึ่งได้แก่ กระบุง กะพ ตุ่มดักปลา เป็นแนวทางในการพัฒนาแบบผสมผสานกับความคิด

6.3.2 การทำภาพร่างจากแนวคิดสู่การพัฒนาแบบด้วยความคิดริเริ่มและเรียงง่าย เป็นผลงานที่ได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดมีขั้นตอนดังนี้

6.3.2.1 ศึกษารูปร่างเครื่องจักสานประเภทเครื่องมือเครื่องใช้อีสาน

6.3.2.2 ศึกษาเอกลักษณ์และลักษณะของเครื่องจักสานทางด้านรูปทรงลดทอน

การผูกมัด

6.3.2.3 การทำภาพร่าง 2 มิติ เพื่อหารูปแบบที่ลงตัว ความสมดุลของรูปทรง
ความเป็นไปได้ในการขึ้นรูป

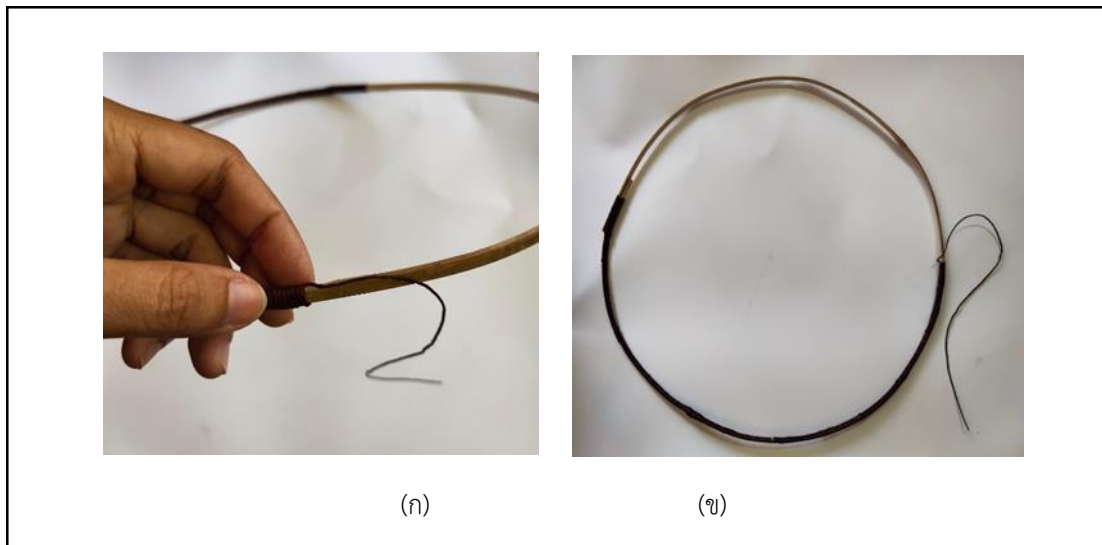
6.3.2.4 การวิเคราะห์รูปแบบเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมในกาสร้างสรรค์

6.3.3 สรุปผลการเลือกภาพร่างที่มีความสมบูรณ์ สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ที่ได้นำเสนอ
เป็นงานสร้างสรรค์ต่อไป

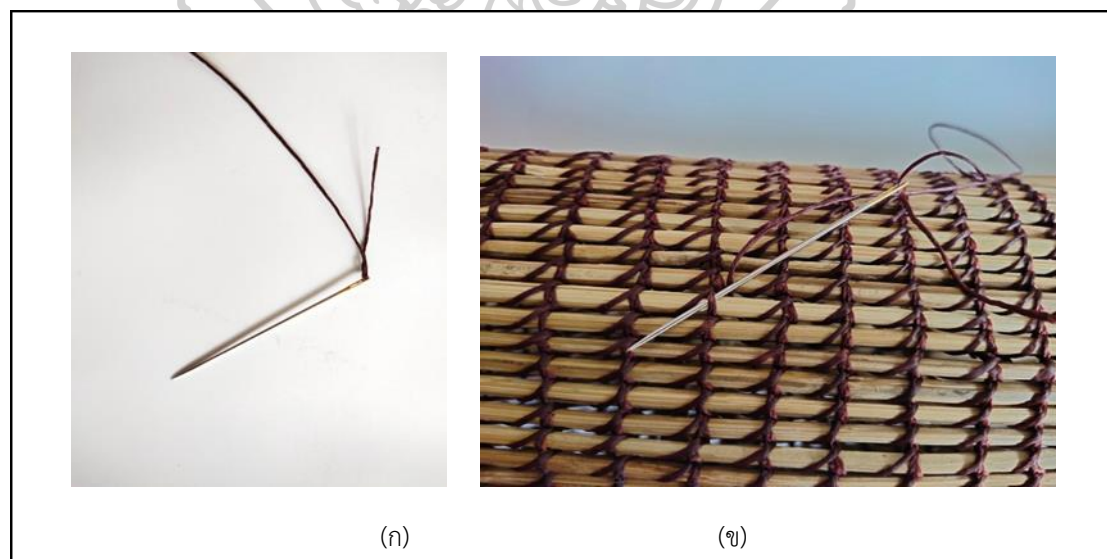
ตารางที่ 4 การออกแบบภาพร่าง

ที่	เครื่องจักสาน	เถาวัลย์	ภาพร่าง	งานสร้างสรรค์
1				
2				
3				
4				
5				
6				

การทำภาพร่างได้รับอิทธิพลจากเครื่องจักสานในชุมชนชนบท นำมาสลายรูปทรงโดยใช้ลักษณะอาการ การเคঁอนไหลจากธรรมชาติเป็นตัวขับเคลื่อน วิธีทำภาพร่างนี้ผู้สร้างสรรค์ยังอยากนำเสนอรูปทรงที่คงไว้ซึ่งลักษณะของเครื่องสานอยู่ เพื่อให้มองเห็นกริยาอาการในการค่อย ๆ เปลี่ยนสภาพจากเครื่องสานไปเป็นอย่างอื่น จะสื่อถึงการเปลี่ยนตามสภาพสังคม

ภาพที่ 37 การพันเชือกกับไม้ไผ่

ภาพที่ 38 การมัด หรือการประกอบไม้ไผ่ประกบกัน โดยใช้วิธีการเย็บด้วยเข็ม

7. สรุปกรอบแนวความคิดและกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์

กรอบแนวคิดและวิธีการแสดงออกให้เห็นถึงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของเครื่องมือเครื่องใช้ในท้องถิ่น นี่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะต้องการนำเสนอสะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน สะท้อนให้เห็นลักษณะทางวัฒนธรรมการประกอบอาชีพ ที่ปัจจัยภายนอกมีผลกระทบต่อการค้ารงชีวิต ตลอดจนสะท้อนให้เห็นลักษณะทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น

เนื้อหาสาระข้างต้นเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งมีความต้องการถ่ายทอดลงไปในงานศิลปะไทยในหัวข้อ รูปชนบท การแสดงลักษณะของรูปทรง และวิธีการมัดแบบช่างพื้นบ้าน เพื่อสื่อถึงความรู้สึกนึกคิดอารมณ์จินตนาการความเป็นพื้นถิ่นอีสานในผลงานสร้างสรรค์

แนวความคิดการสร้างสรรค์ ผลงานทุกระยะ ที่สร้างสรรค์ขึ้นนี้อยู่ภายใต้ แนวคิดที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และได้นำคุณค่าของเครื่องจักสานที่เกิดจากประโยชน์ใช้สอย ที่สร้างขึ้นจากความชำนาญ และให้สอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตคนในท้องถิ่นนำมาสร้างสรรค์ผลงาน ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน ดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้

เทคนิคและวิธีการที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยในหัวข้อ รูปชนบท นี้ มีกรรมวิธีพิเศษที่ต้องอาศัยความชำนาญ ความสามารถเฉพาะที่ต้องใช้เทคนิคของผู้สร้างสรรค์ และต้องทุ่มเทในการปฏิบัติงานทั้งแรงกายและแรงใจอย่างจริงจังเพื่อให้เกิดความงามที่มีคุณค่า และเกิดการยอมรับในฝีมือเพราะการทำงานเครื่องสานนั้นบางส่วนต้องดูแลเย็บและมีขั้นตอนการทำหลายอย่าง ซึ่งผู้สร้างสรรค์จะสรุปออกเป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ผู้สร้างสรรค์อยู่ในช่วงระยะทดลองความเป็นไปได้ในการใช้วัสดุ โดยเลือกใช้วัสดุที่เป็นภาชนะโลหะซึ่งใช้ในการประกอบอาหารเป็นส่วนใหญ่ และเลือกวัสดุที่เป็นธรรมชาติ เช่น ไบลาน การเลือกไบลานในการสร้างสรรค์นี้ เพราะเป็นสิ่งที่ชาวบ้านใช้มัดของอยู่เสมอ ซึ่งวัสดุที่เลือกใช้นี้มีความผูกพันกับวิถีชนบทเป็นอย่างมาก จึงทำให้เลือกวัสดุสองสิ่งนี้มาประกอบสร้างด้วยวิธีสานแบบยกหนึ่งเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อเป็นสื่อสะท้อนลักษณะของการแสดงออกของกายภาพที่เปลี่ยนไป

ระยะที่ 2 ยั่งอยู่ในระยะของการทดลองด้านวัสดุ เพื่อให้ตอบสนองต่อแนวความคิดให้มากขึ้น ด้วยวิธีการพัฒนาผลงานสร้างสรรค์จากรยะที่ 1 โดยการเลือกใช้วัสดุที่มาจากธรรมชาติ หาได้ตามพื้นที่ชุมชน นำมาสานตามรูปแบบภาชนะโลหะ ด้วยวิธีการสานแบบยกหนึ่งทั้งหมด เพื่อแสดงออกในการสร้างที่ยังคงอิงจากภาชนะโลหะ ให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างของใหม่และของเก่าในการดำรงชีพของคนในชุมชน

ระยะที่ 3 เป็นการเลือกวัสดุในการสร้างสรรค์ ด้วยการลงพื้นที่จริง จึงนำไปสู่การวิเคราะห์จากแหล่งพื้นที่ชุมชน สรุปได้ว่าการใช้ไม้ไผ่ในการสร้างสรรค์ผลงานเป็นการดีที่สุด เพราะไม้ไผ่มีการใช้อย่างแพร่หลาย สามารถตัดได้ง่าย และยังคงทนด้วยกรรมวิธีการมัดแบบช่างพื้นบ้าน เช่น การย่างไฟ การแช่น้ำยากันแมลง ซึ่งการเลือกไม้ไผ่มาสร้างสรรค์ชิ้นงานนี้ก็เพื่อจะแสดงให้เห็นถึงกรรมวิธีในการจัดการกับไม้ไผ่ การขึ้นรูป และเทคนิควิธีการมัดที่ใช้ คือ การมัดแบบประกบสอง ได้จากการมัดลอบจับปลาของช่างพื้นบ้าน

รูปทรงและรูปแบบ การสร้างสรรค์ผลงานแต่ละชุดจะมีความแตกต่างกันไป ตามการทดลองความเป็นไปได้ในการใช้วัสดุของผู้สร้างสรรค์ ซึ่งจะสรุปได้เป็น 3 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ได้ใช้รูปทรงของตัววัสดุ ที่เป็นภาชนะโลหะในการสร้างสรรค์ โดยการเลือกวัสดุที่ผ่านการใช้งานจริง แล้วนำวัสดุมาสร้างสรรค์ เพื่อที่จะได้เห็นร่องรอยการใช้ชีวิตในการดำรงชีพ และเลือกที่จะใช้ใบลานในการสานให้ลือไปตามภาชนะ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวให้ลือไปตามสภาพสังคมของชีวิตชนบทได้เป็นอย่างดี

ระยะที่ 2 ได้รับอิทธิพลจากการเคลื่อนไหวของแถววัลย์ โดยการนำไม้ไผ่มามัดในลักษณะการเลื้อยของแถววัลย์ จากการสังเกตแถววัลย์จะมีรูปที่บางขณะมีลักษณะก็เส้นเล็ก บางขณะก็เส้นใหญ่ ถึงแม้จะเป็นเส้นเดียวกันก็มีขนาดใหญ่ เล็ก ไม่เท่ากัน ด้วยปรากฏการณ์จึงนำมาสร้างรูปทรงในงานสร้างสรรค์ เพื่อสื่อถึงการเปลี่ยนแปลงจากสภาพสังคม ซึ่งมีเหตุการณ์ที่ปรากฏไม่เท่ากัน และผลกระทที่มีต่อชาวชนบทก็ไม่เท่ากันเช่นเดียวกัน

ระยะที่ 3 เป็นการพัฒนารูปทรงจากเครื่องจักสานในพื้นที่ชนบท เช่น ช้อง กระจดง ไซจับปลา โดยการผสมผสานการจินตนาการจากรูปทรงธรรมชาติ มาสร้างสรรค์ด้วยไม้ไผ่ และใช้เทคนิคการมัดประกบสองของไซจับปลา ซึ่งการสร้างรูปทรงในลักษณะนี้เพราะต้องการนำเสนอให้เห็นถึงพัฒนาการของเครื่องสาน และการเคลื่อนไหวทางธรรมชาติ เพื่อจะสื่อถึงกริยาอาการในการปรับตัวตามกระแสสังคมของชาวชนบท

บทที่ 4

วิเคราะห์การพัฒนาและการสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์

กระบวนการวิเคราะห์การสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์ภายใต้หัวข้อ “รูปชนบท” ผู้สร้างสรรค์ได้ดำเนินการสร้างสรรค์ตามลำดับขั้นตอนจนเสร็จสิ้นกระบวนการดังปรากฏในบทที่ 3 ในบทนี้จึงจะเป็นรายละเอียดของการวิเคราะห์ด้านกายภาพ เนื้อหา รวมไปถึงการวิเคราะห์การพัฒนาในการสร้างสรรค์ โดยจะแบ่งออกเป็นสองช่วงใหญ่ ๆ คือ ช่วงก่อนวิทยานิพนธ์ ซึ่งประกอบไปด้วยผลงานสร้างสรรค์จำนวน 5 ชุด และช่วงวิทยานิพนธ์ ซึ่งประกอบไปด้วยผลงานสร้างสรรค์จำนวน 6 ชุด

1. วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์
2. วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์
3. สรุปการวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์

1. วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์

การสร้างสรรค์ผลงานช่วงก่อนวิทยานิพนธ์ เป็นช่วงที่ผลงานจะอยู่ในรูปแบบของการทดลอง และค้นหาเทคนิควิธีการ โดยเริ่มตั้งต้นจากการที่ผู้สร้างสรรค์มีความสนใจในเรื่องของการนำวัสดุเครื่องมือเครื่องใช้ ในครัวเรือนที่ปรากฏและพบเห็นได้ทั่วไปในพื้นที่ชนบทที่ผู้สร้างสรรค์อาศัยอยู่ นั่นคือหมู่บ้านหนองอ้อ ตำบลหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี เพื่อเป็นสื่อสะท้อนถึงการปรับตัวของชาวชนบทตามสภาพสังคม

วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1

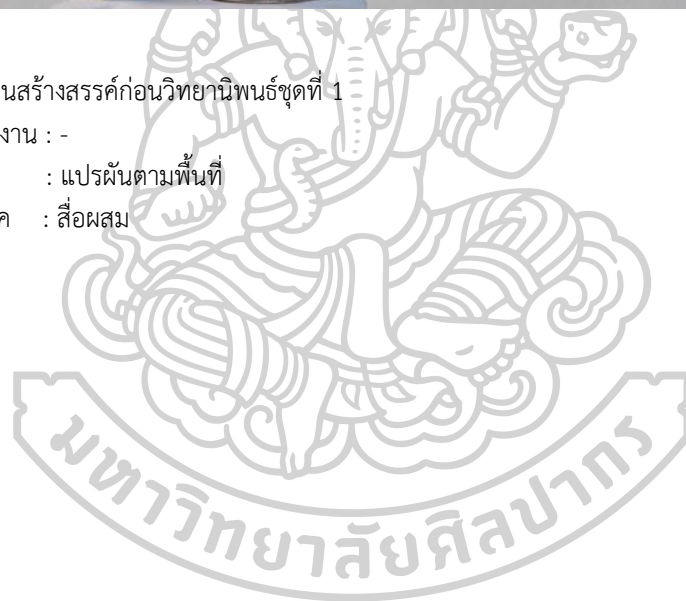

ภาพที่ 39 ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1

ชื่อผลงาน : -

ขนาด : แปรผันตามพื้นที่

เทคนิค : สร้อยผสม

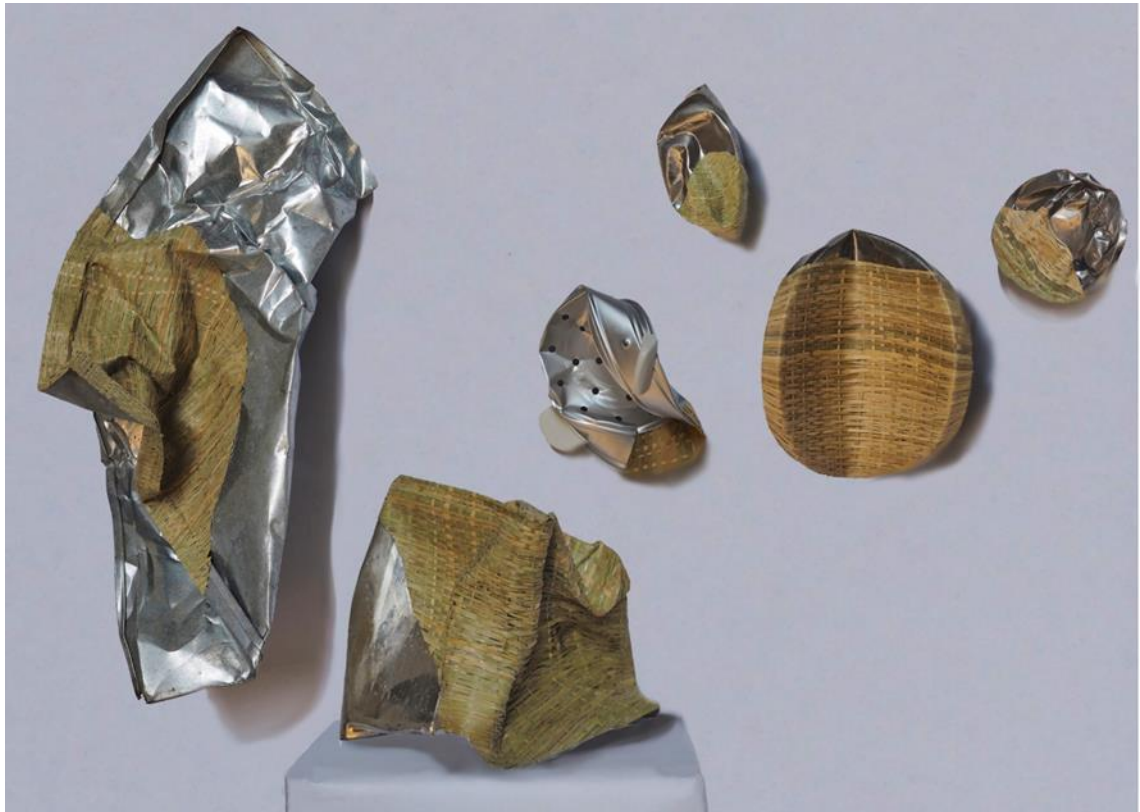
ผลงานชุดนี้จากภาพปรากฏจะเห็นว่าเป็นลักษณะรูปทรงที่ค่อนข้างจะเป็นนามธรรม นั้นไม่ได้ชี้ชัดว่าจะเป็นรูปทรงของสิ่งใดอย่างชัดเจน แต่เกิดจากการประกอบสร้างขึ้นจากวัสดุที่มีความต่างกันสองชนิด ได้แก่ วัสดุที่เป็นโลหะ และวัสดุธรรมชาติอย่าง ไบลาน ผสานเข้าด้วยกันในแง่ของรูปทรง แต่ก็มีความขัดแย้งกันอย่างเห็นได้ชัดในแง่ของพื้นผิว ดังจะเห็นว่าในส่วนของโลหะนั้นมีผิวสัมผัสที่เรียบมันเงา และแข็ง แต่ในส่วนของไบลานนั้น ผิวสัมผัสเป็นลักษณะที่มีความสาก ไม่เรียบเนียน และผิวด้าน

โดยจะสังเกตเห็นได้ว่าวัสดุที่เป็นโลหะนั้น เดิมทีแล้วเป็นข้าวของเครื่องใช้ที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในครัวเรือน เช่น ฝาเตารีด, กะละมัง, หม้อ, ฟาหม้อ รวมไปถึง ฝากาน้ำ โดยวัตถุเหล่านี้อยู่ในลักษณะที่ผิดรูปไปจากเดิม มีร่องรอยของการใช้งาน ร่องรอยการบุบสลาย ก่อให้เกิดเป็นรูปทรงใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม ส่วนไบลานที่นำมาประกอบสร้างในลักษณะแนบไปกับวัตถุด้วยกรรมวิธีการสานนั้น จะเห็นได้ว่ามีลักษณะที่เป็นเส้นอันเกิดมาจากการฉีกย่อยให้มีขนาดเล็กลง เพื่อต่อการนำมาสาน และในแต่ละเส้นก็มีสีที่ต่างกันออกไป ทั้งสีน้ำตาลเข้มไปจนสีน้ำตาลอ่อน เมื่อสานเข้าด้วยกันด้วยกรรมวิธีการสานแบบยกหนึ่ง จึงเกิดเป็นลวดลายที่เห็นเด่นชัดขึ้นมา

ผลงานถูกติดตั้งบนผนัง เรียงตัวกันไปในแนวนอน และอยู่ในระดับสายตาของผู้ชม เป็นการติดตั้งที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับการแขวนข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือนของคนในชนบท ที่จะแขวนไว้กับฝาผนังบ้าน เพื่อเป็นการประหยัดพื้นที่ใช้สอย และสะดวกต่อการหยิบใช้งาน

จากภาพรวมของผลงานตลอดจนวิธีการติดตั้งนั้น ผู้สร้างสรรค์มีความต้องการที่จะแสดงให้เห็นถึงแง่มุมของชีวิตชาวชนบทที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยตลอดเวลา จึงได้หยิบยกวัสดุอุตสาหกรรมอย่างข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือนที่เป็นโลหะ มาเป็นตัวแทนของความเป็นสมัยใหม่ และการเปลี่ยนแปลงไปในวิถีชีวิตของผู้คนในชนบท จากเดิมที่ข้าวของเครื่องใช้เป็นสิ่งที่มาจากวัสดุธรรมชาติทั้งสิ้น นำความต่างของทั้งสองสิ่งนี้มาประกอบเข้าด้วยกันเพื่อแสดงให้เห็นถึงการปรับตัว และวิถีชีวิตไปตามสภาพการณ์ที่ค่อย ๆ เปลี่ยนผ่านไปอย่างต่อเนื่อง ผสานกลมกลืนเข้าเป็นส่วนเดียวกันอย่างแนบสนิท

วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 2

ภาพที่ 40 ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 2

ชื่อผลงาน : -

ขนาด : แปรรูปตามพื้นที่

เทคนิค : สร้อยผสม

ผลงานชุดก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 2 เป็นการพัฒนาต่อยอดทั้งรูปแบบและแนวความคิดมาจากผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1 โดยยังคงไว้ซึ่งการประกอบสร้างกันระหว่างวัตถุและวัสดุที่มีความต่างกันสองชนิด นั่นคือ ข้าวของเครื่องใช้ที่เป็นโลหะ และใบลานที่เป็นวัสดุธรรมชาติ แต่ในขณะเดียวกัน จะเห็นได้ว่าสัดส่วนของการใช้วัตถุและวัสดุมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม หนึ่งคือ ขนาดของวัตถุเครื่องใช้ที่มีการเลือกใช้วัตถุที่มีขนาดใหญ่ขึ้น สองคือ สัดส่วนของการสานใบลานที่มีมากขึ้น หรือในบางชิ้นแทบจะครอบคลุมวัตถุชิ้นทั้งหมด สามคือ กรรมวิธีในการสานที่เดิมจะมีรูปแบบเดียวคือสานแบบยกหนึ่ง แต่ในงานชุดนี้ได้มีการใช้รูปแบบการสานแบบยกสองเข้ามาประกอบด้วย ภายในผลงานแต่ละชิ้นจะมีจังหวะของการสานใบลานประกอบเข้ากับวัตถุในรูปแบบที่ต่างกันออกไป โดยขึ้นอยู่กับรูปทรงของวัตถุชิ้นนั้น ๆ เป็นหลัก

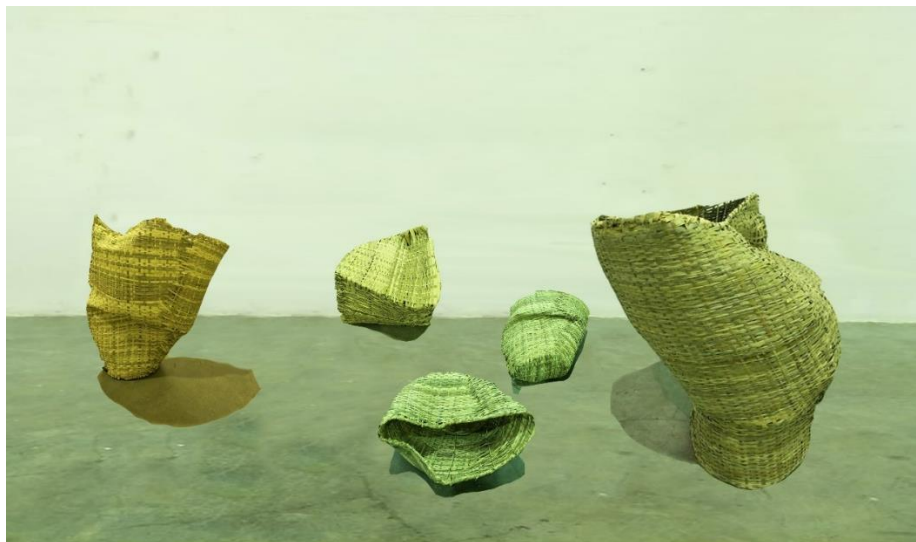
การติดตั้งผลงานมีทั้งในรูปแบบของการติดตั้งบนผนัง และการวางบนแท่นวาง โดยได้แบ่งจากประเภทของวัตถุที่นำมาใช้ ล้อไปกับการวางข้าวของเครื่องใช้ตามวิถีชนบท นั่นคือ วัตถุที่เดิมเป็น ถาด, ฝาหม้อ และซึ้ง ซึ่งทั่วไปมักจะจัดเก็บโดยวิธีการแขวนไว้ที่ฝาผนังบ้าน กับวัตถุที่เดิมเป็นปี่ที่ใช้ในการบรรจุน้ำของที่มีน้ำหนัก จึงมักจะจัดเก็บโดยการวางไว้ที่พื้นหรือบนโต๊ะ

จากภาพรวมของผลงานตลอดจนกระทั่งวิธีการติดตั้งของผลงาน ผู้สร้างสรรค์มีความต้องการที่จะแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวชนบท ผ่านรูปแบบของการจัดวางข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือนที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามรูปแบบของวัตถุชิ้นนั้น ๆ รวมถึงการสานใบลานที่ครอบคลุมอย่างแนบสนิทไปกับวัตถุที่เลือกสรรมาใช้ แม้ว่าวัตถุชิ้นนั้นจะมีขนาดที่ใหญ่ขึ้นอย่างไร หรือบอบเปี้ยวไปในลักษณะไหน อันเป็นสิ่งที่ผู้สร้างสรรค์ใช้เป็นตัวแทนความเป็นรูปแบบใหม่นั้น การสานใบลานที่ผู้สร้างสรรค์ใช้เป็นตัวแทนของความเป็นวิถีชีวิตของชาวชนบท ก็ยังสามารถปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งเหล่านั้นได้อย่างกลมกลืน อีกทั้งยังแสดงถึงลักษณะนิสัยของคนในชนบทดังจะเห็นได้จากรูปแบบในการสานใบลานที่จะต้องใช้สมาธิ อดทนไปในที่ละส่วนอย่างใจเย็น เพื่อที่จะค่อย ๆ คิดและปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ โดยยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็นชนบท แบ่งรับแบ่งสู้ไปกับโลกที่เปลี่ยนแปลงไปทุกวันในปัจจุบันด้วยความเข้าใจ อีกทั้งเพื่อเอาตัวรอดให้ได้จากการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น

วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3 และ 4

(ก)

(ข)

ภาพที่ 41 ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3

(ก) ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ 3 ชุดที่ 1

ขนาด : แปรผันตามพื้นที่

เทคนิค : การสานใบลาน

(ข) ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ 3 ชุดที่ 2

ขนาด : แปรผันตามพื้นที่

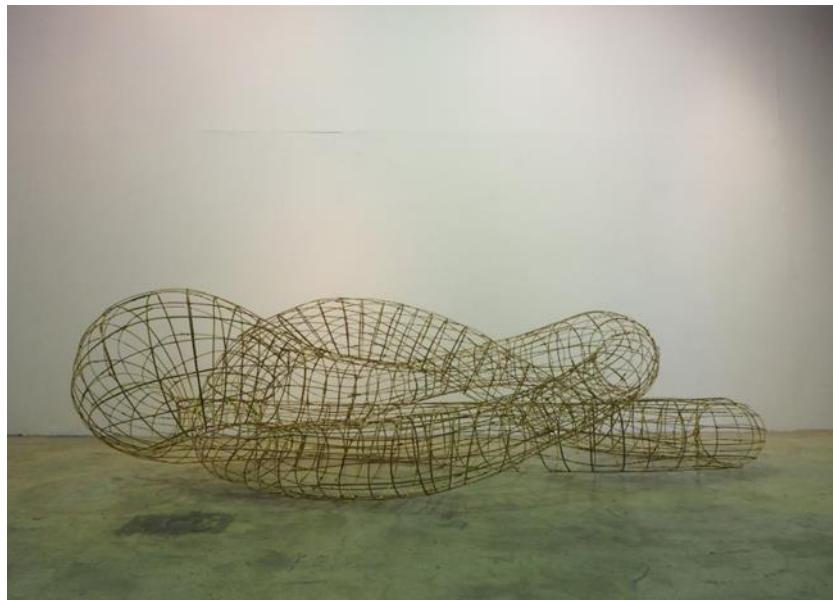
เทคนิค : การสานใบลาน

ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3 เป็นผลงานชุดที่พัฒนาต่อยอดมาจากผลก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1 และ 2 โดยผลงานชุดที่ 3 นี้ หากมองผลงานในแง่ของวัสดุ ก็จะพบว่ามีความแตกต่างจากผลงานชุดก่อนหน้าเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการใช้วัสดุชนิดเดียวกันคือ ไบลาาน แต่หากมองในแง่ของรูปทรง ก็จะพบว่าลักษณะของผลงานมีลักษณะที่สืบเนื่องมาจากวัตถุที่เป็นอุปกรณ์เครื่องใช้ ดังเช่นในผลงานก่อนหน้า เพียงแต่ไม่ได้ปรากฏให้เห็นวัสดุนั้นอย่างชัดเจน โดยผู้สร้างสรรค์ได้ใช้รูปทรงของวัตถุอุตสาหกรรมที่เป็นโลหะ เช่น ถังน้ำ, กะละมัง, แผ่นสังกะสี, หม้อ, ปีบ และคูเลอร์ใส่น้ำ ที่มีร่องรอยของการบุบเบี้ยว หรือร่องรอยอันเกิดจากการใช้งาน มาเป็นโครงสร้างในการขึ้นรูปของชิ้นงาน และใช้ไบลาานในการสานครอบตัววัตถุนั้น ด้วยกรรมวิธีการสานทั้งแบบยกหนึ่ง, ยกสอง และยกสาม อันเป็นรูปแบบการสานที่จะต้องค่อย ๆ สานจากด้านล่างเรื่อยไปจนถึงด้านบน โดยสานแนบระนาบไปกับพื้นผิวของวัตถุทุกประการ เพื่อคงไว้ซึ่งลักษณะเดิมของรูปทรงวัตถุดั้งเดิม แล้วจึงค่อยถอดวัตถุนั้นออก เหลือไว้เพียงไบลาานที่สานเข้ากันจนเป็นรูปทรงเท่านั้น

ลักษณะในการติดตั้งผลงานชุดนี้ ใช้ทั้งวิธีการติดตั้งผลงานบนผนังและบนพื้น โดยแบ่งตามลักษณะการใช้งานของวัตถุที่นำมาเป็นต้นแบบ ตามวิธีการจัดเก็บข้าวของของชาวชนบท ซึ่งการติดตั้งบนผนังผู้สร้างสรรค์ได้ติดตั้งไว้ในระดับสายตาของผู้ชมงาน ส่วนผลงานที่ติดตั้งบนพื้นผู้สร้างสรรค์ได้มีการจัดวางผลงานให้กระจายตัวห่างออกจากกัน ไม่ได้กระจุกกองรวมไว้ เพื่อให้ผู้ชมสามารถที่จะเดินเข้าไปชมผลงานได้โดยรอบ ประหนึ่งว่าตัวผู้ชมเองได้อยู่ท่ามกลางวิถีชีวิตของชาวชนบท

จากภาพรวมของผลงานตลอดกระทั่งวิธีการติดตั้งนั้น ผู้สร้างสรรค์มีความต้องการที่จะแสดงให้เห็นถึงการพยายามที่จะเรียนรู้และทำความเข้าใจต่อสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ซึ่งไม่เพียงแต่เรียนรู้เท่านั้น แต่ยังมีคามพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับคามเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น โดยที่ยังคงความเป็นชาวชนบทเอาไว้ ผ่านผลงานที่ใช้ลักษณะของการสานไบลาาน ซึ่งผู้สร้างสรรค์ใช้เป็นสิ่งแทนของความเป็นชนบท ผสานสอดรับก่อเกิดเป็นรูปทรงของวัตถุที่เป็นสิ่งแทนของความเป็นสมัยใหม่ แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของคนที่เป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป ตามลักษณะนิสัย และวิถีความเป็นอยู่ของชาวชนบท

วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 4

ภาพที่ 42 ผลงานสร้างสรรค์ก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 4

ชื่อผลงาน :-

ขนาด : แปรรูปตามพื้นที่

เทคนิค : การสาน

ภาพปรากฏของผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 4 มีลักษณะรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากผลงานชุดก่อนหน้านี้เป็นอย่างมาก รวมถึงวัสดุที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน อันสืบเนื่องมาจากการลงพื้นที่ในหมู่บ้านหนองอ้อ ตำบลหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการสร้างสรรค์ผลงานนั้น ผู้สร้างสรรค์ค้นพบว่าในปัจจุบันมีการนำวัสดุอย่างไม้ไผ่มาใช้ในชีวิตประจำวันอย่างแพร่หลายมากกว่าโบราณ เนื่องจากหาได้ง่าย หรือสามารถหาได้ในพื้นที่นั้น ๆ

กายภาพของผลงานเป็นไม้ไผ่ที่มีการเหลาเป็นเส้นกลมเกลี้ยง อาศัยการมัดด้วยเชือกปอในลักษณะการมัดแบบไขว้ในการประกอบสร้างไม้ไผ่เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งการมัดไขว้นี้เป็นมัดแบบกากบาท เพื่อไม่ให้ไม้ไผ่เคลื่อนที่ไปจากจุดที่กำหนดไว้ สอดคล้องไปกับรูปแบบวิธีการในการมัดรั้วของชาวบ้านในชนบท

ผลงานมีลักษณะรูปทรงเป็นเส้นโครงสร้างทรงกระบอกที่มีความยาว ขดไป ไขว้มา และเนื่องจากผลงานเกิดจากการประกอบขึ้นจากเส้นไม้ไผ่จึงมีลักษณะโปร่ง และจะเห็นได้ว่าตลอดความยาวของตัวผลงานจะมีขนาดที่แตกต่างกันออกไป ในบางช่วงจะมีขนาดใหญ่ และในบางช่วงจะมีขนาดเล็ก ซึ่งเป็นลักษณะที่ได้แรงบันดาลใจมาจากรูปทรงธรรมชาติของเถาวัลย์

เนื่องจากผลงานมีรูปแบบเป็นงานประติมากรรมที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ ผู้สร้างสรรค์จึงเลือกใช้วิธีการติดตั้งผลงานบนพื้น เพื่อที่จะทำให้ผู้ชมผลงานสามารถเดินชมได้โดยรอบผลงาน และสามารถเข้าไปพิจารณารายละเอียดของผลงานได้อย่างครบถ้วน รวมไปถึงสามารถชมในระยะที่ไกลออกไปเพื่อให้เห็นภาพรวมที่จะให้ความรู้สึกที่ต่างกัน

จากภาพรวมของผลงานตลอดกระทั่งวิธีการติดตั้งนั้น ผู้สร้างสรรค์มีความต้องการที่จะแสดงให้เห็นถึงการพยายามปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับความเป็นไปตามสภาวะการณ์ของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปมาอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะสามารถมีชีวิตดำรงอยู่ต่อไปได้ของชาวชนบท โดยเทียบเคียงลักษณะพฤติกรรมนี้กับลักษณะการเจริญเติบโตของเถาวัลย์ อันจะเห็นได้ว่าในเถาวัลย์หนึ่งเส้นนั้นจะมีขนาดที่แตกต่างกันออกไป บางช่วงเล็กใหญ่ไม่เท่ากัน สืบเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมในขณะนั้น ๆ ส่งผลให้เถาวัลย์มีการตอบรับและปรับตัวไปอย่างช้า ๆ ในรูปแบบที่ต่างกันออกไป ทั้งนี้ผู้สร้างสรรค์ได้ขยายขนาดของผลงานให้มีขนาดที่ใหญ่จนในส่วนของคอดเล็กที่สุด คนก็ยังสามารถที่จะลอดผ่านได้ เพื่อขยายประเด็นที่กล่าวถึงการปรับตัวตามสภาพแวดล้อมให้เห็นเด่นชัดขึ้น แม้จะทุลักทุเลหรือยากลำบากไปบ้าง แต่การปรับตัวเพื่อเอาชีวิตรอดจากทุกสภาพการณ์ก็เป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของมนุษย์เสมอมา

ผลงานช่วงก่อนวิทยานิพนธ์ทั้ง 4 ชุดนี้ ตลอดการสร้างสรรค์ผลงาน ผู้สร้างสรรค์ได้มีการค้นคว้าและหาข้อมูลควบคู่มาโดยตลอด จึงทำให้ระหว่างทางเมื่อมีข้อมูลหรือชุดความคิดใหม่ ๆ เข้ามา ผลงานจึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยมา ดังจะเห็นได้จากในผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 1 และ 2 เป็นการใช่วัสดุ 2 ชนิดมาประกอบสร้างเข้าด้วยกัน แต่เมื่อเข้าสู่ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 3 จะเห็นว่าผลงานปรากฏเพียงวัสดุเดียวนั้นคือโบลาน ส่วนวัสดุโลหะที่เป็นวัตถุดิบอุตสาหกรรมไม่ได้ปรากฏให้เห็นในเชิงประจักษ์ แต่ผู้สร้างสรรค์ก็ยังใช้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสรรค์ โดยผลงานทั้ง 3 ชุด ในด้านแนวความคิดไม่ได้มีการปรับเปลี่ยน มีเพียงรูปแบบเท่านั้นที่ค่อย ๆ มีการพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป กระทั่งเข้าสู่ผลงานก่อนวิทยานิพนธ์ชุดที่ 4 ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในเรื่องของรูปแบบและวัสดุที่เลือกใช้ อันสืบเนื่องมาจากการลงพื้นที่หาข้อมูลในระหว่างการศึกษา แต่ในด้านแนวคิดก็ยังสนใจในเรื่องของวิถีความเป็นอยู่ของชาวชนบท โดยเลือกใช้วัสดุและรูปทรงที่มีความเกี่ยวข้อง มาสร้างสรรค์ผลงานศิลปะอย่างมีจุดหมายสำคัญคือต้องการที่จะสื่อถึงความเป็น “รูปชนบท” ให้เห็นเด่นชัด และเป็นรูปธรรมให้ได้มากที่สุด

2. วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์วิถยานิพนธ์

กระบวนการวิเคราะห์การสร้างสรรค์ผลงานชุด รูปชนบท มีรายละเอียดของการวิเคราะห์ด้านรูปแบบเนื้อหา และวิเคราะห์การสร้างสรรค์ซึ่งประกอบด้วยผลงานทั้งสิ้นจำนวน 6 ชุด

วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์วิถยานิพนธ์ชุดที่ 1

ภาพที่ 43 ผลงานสร้างสรรค์วิถยานิพนธ์ชุดที่ 1

ชื่อผลงาน : รูปชนบท 1

ขนาด : 40 x 90 x 100 ซม.

เทคนิค : มัดไม้ไผ่

ภาพที่ 44 รายละเอียดผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 1

จากภาพที่ 52 และ 53 คือผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 1 เป็นผลงานที่สร้างขึ้นด้วยวัสดุธรรมชาติ โดยภาพที่ 52 จะเป็นภาพโดยรวมของผลงาน ส่วนภาพที่ 53 จะเป็นภาพรายละเอียดในมุมต่าง ๆ ของผลงาน จากการมองด้วยสายตาจะเห็นลักษณะของเส้นโค้งที่เกิดจากการตัดไม้ไผ่ ซึ่งเส้นโค้งแต่ละเส้นได้นำมาเรียงและใช้วิธีการมัดเชือกเพื่อยึดไม้ไผ่แต่ละเส้นเข้าด้วยกัน ทั้งยังสามารถมองเห็นเส้นโค้งได้จากรูปร่างของผลงานโดยการนำสายตาด้วยเส้นอันเกิดจากการมัดเชือก เนื่องจากรูปทรงของผลงานมีลักษณะโค้งลง จนฐานทั้งสองข้างสามารถตั้งบนพื้นได้ส่งผลให้จุดเริ่มของผลงานกระจายตัวมากขึ้น ความโค้งของรูปร่าง รูปทรง และเส้นนำสายตาจากการมัดเชือกรวมกันทำให้ผลงานมีลักษณะเป็นทรงกระบอก เป็นการสร้างมิติของผลงานให้มีความน่าสนใจ ขนาดของรูปทรงในแต่ละส่วนมีความแตกต่างกัน สีเป็นอีกส่วนสำคัญที่ช่วยสร้างให้ผลงานเกิดมิติมากขึ้นเนื่องจากสีของไม้ไผ่เป็นสีน้ำตาลอ่อนของธรรมชาติ ซึ่งเชือกที่ใช้มัดมีสีที่เข้มกว่า อีกทั้งยังมีการกระจายตัวด้วยจังหวะและช่องไฟที่แตกต่างกันจึงส่งผลให้ตัวชิ้นงานมีลูกเล่นที่น่าสนใจ และยังคงดึงสายตาให้ผู้ชมอยู่กับผลงานได้มากขึ้น จะเห็นได้ว่าไม้ไผ่แต่ละเส้นไม่ได้เป็นการเรียงต่อกันในระยะที่เท่ากันพอดี มีหลาย

จุดที่ซ้อนทับ แนบชิดติดกัน และบางส่วนที่มีลักษณะบิดเบี้ยวซึ่งในรายละเอียดส่วนนี้เป็นตัวช่วยให้ผลงานสามารถสร้างอารมณ์ความรู้สึกให้กับผลงานได้

ผลงานมีลักษณะรูปทรงนามธรรมซึ่งแสดงออกถึงความงามทางทัศนธาตุ สะท้อนความรู้สึก อึดอัดและพูดถึงเรื่องของการกดทับของคนพื้นถิ่น ส่วนที่สามารถเชื่อมโยงไปถึงความเป็นพื้นถิ่นได้อย่างชัดเจนคือเทคนิควิธีการจักสานแบบคนพื้นบ้านที่ผู้สร้างสรรค์ได้นำมาบิดเบือนและตัด นำลักษณะการเป็นประโยชน์ใช้สอยออก เพื่อนำมาสร้างคุณค่าทางความงามด้านศิลปะ ต่อมาคือไม้ไผ่ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติที่สามารถหาได้ง่ายตามภูมิภาคต่าง ๆ และสีซึ่งเป็นส่วนสำคัญเช่นกันที่นำไปสู่ความเป็นชนบท สีน้ำตาลของไม้ไผ่และสีน้ำตาลเข้มของเชือกทำให้หวนคิดถึงสีของดิน หิน และบรรยากาศโดยรวมของความเป็นชนบท ทั้งยังเป็นสีของข้าวของเครื่องใช้ที่สร้างด้วยไม้ หรือแม้แต่ความหนาแน่นของจำนวนต้นไม้ และไม้ที่มีสีน้ำตาลยังเป็นส่วนที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชนบทหรือสถานที่ซึ่งตรงข้ามกับความเป็นเมืองที่แวดล้อมไปด้วยป่าคอนกรีต ทั้งยังมีสัญลักษณ์ที่เกิดเป็นเส้นทึบ มัดเรียงกันไปเป็นแนวยาวคล้ายเส้นกระดูกสันหลัง เปรียบดังสิ่งทีภาครัฐพยายามสร้างวาทกรรม “กระดูกสันหลังของชาติ” นั่นคือชาวนาที่แสดงถึงความสำคัญต่อการขับเคลื่อนของชาติ แต่การโดนเอารัดเอาเปรียบยังคงดำเนินต่อไป

ความไม่มั่นคงแสดงให้เห็นได้จากฐานของผลงานทั้งสองข้างที่ไม่ได้วางเรียบติดไปกับพื้น เปิดให้อากาศสามารถไหลผ่านตัวชิ้นงานได้ ในขณะที่เดียวกัน ผลงานได้แสดงออกให้เห็นถึงความโปร่งเบาที่กระจายไปตามจุดต่าง ๆ ของผลงาน แสดงถึงความสับสนปนเปในแง่ของการแสดงออกผ่านการจัดวางองค์ประกอบในส่วนรายละเอียดของผลงาน ซึ่งเป็นส่วนที่น่าสนใจในการอธิบายเนื้อหาและความรู้สึกไปด้วยในตัว หากดูผิวเผิน ๆ ผลงานจะมีความเป็นกลางทางความรู้สึกไม่ออกไปทางบวกเกินไป (positive) จากการดึงเอาความงามของเส้นโค้งมาใช้แต่ขัดด้วยการมัดจนไม้ไผ่เกิดการซ้อนทับกัน และไม่ออกไปทางลบเกินไป (Negative) เนื่องจากภาพรวมของผลงานมองแล้วมีความลื่นไหลตั้งรูปทรงธรรมชาติ (Organic form) แต่การแสดงออกแบบกึ่งกลางทางความรู้สึกนี้เองที่ช่วยขับให้ผลงานเกิดความรู้สึกอึดอัดมากขึ้นกว่าเดิม หรืออาจเรียกว่าสภาพจำยอมอันเกิดจากสภาพสังคมในชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างยากลำบาก ทำให้การปรับตัวของผู้คนนั้นมีปัจจัยหลายประการอันเกิดจากข้อบังคับและความกลัว ผลงานจึงแสดงถึงความไม่กล้าที่จะพูดคุยกัน ได้แต่ก้มหน้ายอมรับสภาพในสิ่งที่กำลังดำเนินไป

วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 2

ภาพที่ 45 ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 2

ชื่อผลงาน : รูปชนบท 2

ขนาด : 60 x 100 x 100 ซม.

เทคนิค : มัดไม้ไผ่

ภาพที่ 46 รายละเอียดผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 2

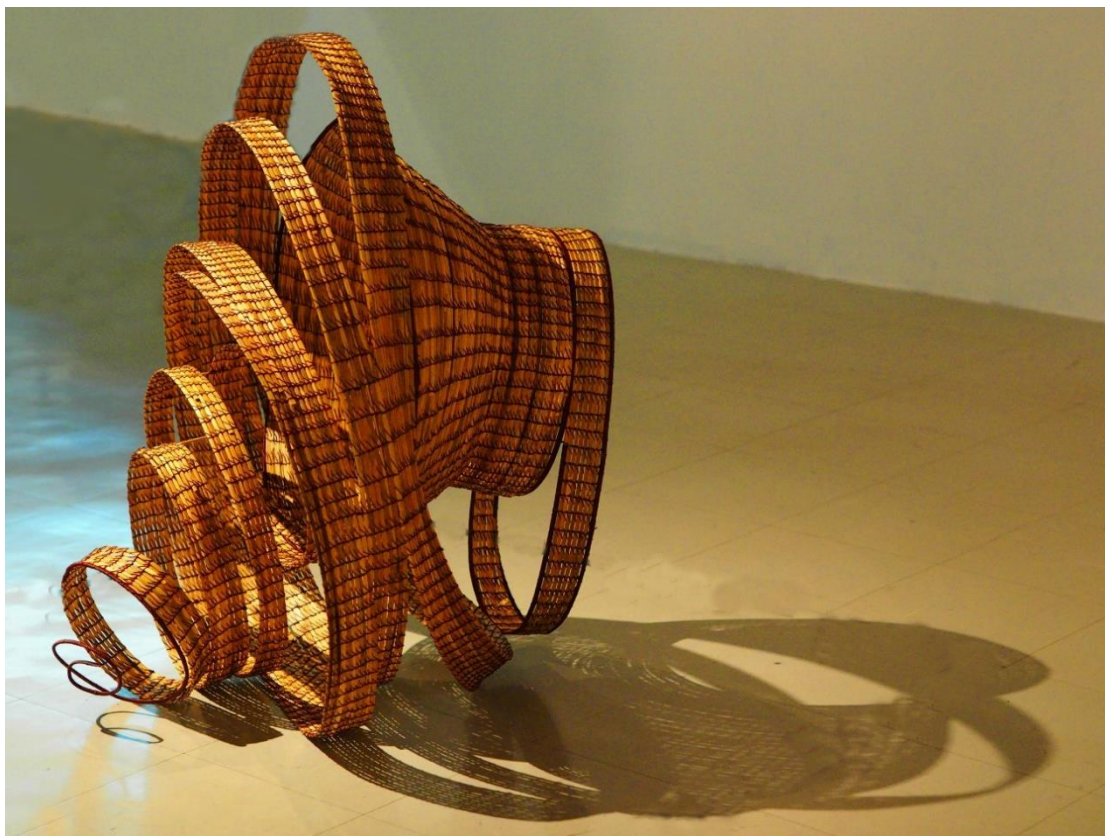
ภาพที่ 54 และ 55 คือผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 2 จากการมองด้วยสายตาจะเห็นลักษณะของเส้นโค้งอันเกิดจากการตัดไม้ไผ่ที่มัดต่อกันจนมีลักษณะเป็นรูปทรงคล้ายแจกัน เนื่องจากผลงานมีการวางให้ตั้งตรง ทำให้จุดในการมองเริ่มต้นจากฐานของชิ้นงานซึ่งมีลักษณะการมัดไม้ไผ่ที่แนบชิด อีกทั้งยังมีขนาดความกว้างที่เสมอกัน และเมื่อกวาดสายตาขึ้นมาเรื่อย ๆ จะเห็นได้ว่าผลงานมีการขยายขนาดออกอย่างชัดเจนส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกันในตัวผลงาน โดยฐานมีลักษณะของความแข็งแรงแต่เมื่อมองขึ้นมาเจอกับขนาดที่ขยายออกส่งผลให้เกิดเส้นโค้งมน และเมื่อมองขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง รูปทรงของผลงานมีการสลายแยกออกจากกันเป็นเหมือนเส้นวนตามขนาดของรูปทรงในส่วนกลางของชิ้นงานและค่อย ๆ ม้วนหดแคบลง ขยายออกอีกครั้งและหดแคบลงตามลำดับจนถึง

จุดตัดจบของผลงานในส่วนบนสุด จากภาพที่ 55 จะเห็นได้ว่าการมัดเชือกของผลงานชิ้นนี้มีลักษณะของการตกแต่งเพื่อเพิ่มความน่าสนใจให้ผลงานมากกว่าผลงานชุดที่ 1 เพื่อต้องการทดลองเปรียบเทียบการนำเชือกมาใช้ให้เกิดความงามมากขึ้น ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนในช่วงตอนกลางของผลงาน ที่การเรียงต่อกันของเชือกมีการไล่ลำดับคล้ายกับรูปพีระมิด

ในด้านรูปทรงของผลงานชุดที่ 2 มีการพัฒนาจากชุดที่ 1 ซึ่งสร้างสรรค์ให้ออกมาในรูปแบบของรูปทรงนามธรรม แต่ในผลงานชุดนี้เป็นรูปทรงกึ่งนามธรรม (semi-abstract form) ผู้สร้างสรรค์ได้แรงบันดาลใจมาจากช่องจับปลา ซึ่งเป็นเครื่องมือในชีวิตประจำวันของคนพื้นถิ่น แล้วนำมาดัดแปลงเพื่อสร้างความรู้สึกและความหมายในเชิงศิลปะ โดยยึดเรื่องราวที่มาจากรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนชนบทในสังคมปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อวิธีสร้างรูปทรงเครื่องจักสานของคนชนบท จึงนำไปสู่การสร้างชิ้นงานที่มีรูปทรงสัญลักษณ์ขึ้นมาใหม่ของผู้สร้างสรรค์มาผสานกับจินตนาการ ผู้สร้างสรรค์ได้ใช้เทคนิควิธีการสร้างสรรค์ที่เหมาะสม เช่น เทคนิคการมัดแบบประกบสอง มาแปลความรู้สึกจากภายใน ออกมาเป็นรูปธรรมภายนอก โดยกระบวนการนี้จะทำให้จินตภาพปรากฏตัวขึ้นนั้นเพื่อการเปลี่ยนแปลงคลี่คลายลักษณะของผู้มีการเปลี่ยนแปลงในระหว่างการเคลื่อนไหวทางสังคม จะแสดงให้เห็นในการสร้างสรรค์ผลงานนี้

จากที่กล่าวไปข้างต้นรูปทรงของผลงานชิ้นนี้มีจุดที่น่าสนใจ คือ สามารถแบ่งออกได้เป็นสามส่วนที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน การกลายสภาพของรูปทรงจากส่วนฐานจนไปสู่ส่วนปลายของผลงานได้แสดงออกให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมได้อย่างชัดเจน ซึ่งวิถีของคนในชนบทต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะการเข้ามาของเทคโนโลยี ความสะดวกสบาย และวิถีของโลกที่ทำให้ผู้คนต้องปรับตัว เช่น ส่วนบนของผลงานที่ไม่ได้ผูกติดเหมือนกับส่วนล่าง เมื่อผลงานมีการปล่อยให้อากาศสามารถไหลผ่านได้ยิ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการแทรกแซงของโลกภายนอก หรือสถานการณ์ที่บีบบังคับต่อการกลายสภาพ สอดคล้องกับการมัดเชือกให้เห็นเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมคล้ายพีระมิดที่สามารถตีความไปได้ถึงเรื่องของชนชั้นทางสังคม ไม่ว่าจะเวลาจะผ่านมานานขนาดไหน และไม่ว่าสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปมากขนาดไหนแต่โครงสร้างซึ่งเป็นรากฐานของสังคมยังคงอยู่ แต่เพียงแค่เปลี่ยนมือผู้ถืออำนาจในการกดขี่ต่อสังคมชนบท อีกทั้งยังสามารถตีความไปได้ถึงการสั่นคลอนของรากฐานทางวัฒนธรรมที่ต้องเปลี่ยนไปตามโลกยุคโลกาภิวัตน์ เนื่องจากรูปร่างที่เกิดจากการมัดเชือกไม่ได้แสดงให้เห็นเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมแบบสมบูรณ์

วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 3

ภาพที่ 47 ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 3

ชื่อผลงาน : รูปชนบท 3

ขนาด : 70 x 120 x 100 ซม.

เทคนิค : ไม้ไผ่

ภาพที่ 48 รายละเอียดผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 3

ภาพที่ 56 และ 57 คือผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 3 จากการมองด้วยสายตาจะเห็นลักษณะของเส้นโค้งอันเกิดจากการตัดไม้ไผ่ที่มัดต่อกันจนมีลักษณะเป็นรูปทรงแบบกึ่งนามธรรม ได้แรงบันดาลใจจากรูปส้อมจับปลาประกอบสร้างกับการเคลื่อนไหวในธรรมชาติ ในผลงานชิ้นนี้ผู้สร้างสรรค์เลือกวิธีการจัดวางผลงานให้อยู่ในแนวนอนเพื่อสร้างความน่าสนใจให้ผลงานมากขึ้น ซึ่งเป็นการทดลองและพัฒนาต่อจากผลงานชุดที่ 2 และชุดที่ 1 โดยที่ผลงานชิ้นนี้จะเห็นได้ชัดเลยว่าอากาศสามารถไหลผ่านผลงานได้มากขึ้นทำให้พื้นที่บวก (positive) และ ลบ (negative) ในเชิงประติมากรรมเข้ามามีบทบาทในผลงาน ส่งผลให้ผลงานเกิดความงามในรูปแบบที่แตกต่างจากผลงานสองชุดแรกอย่างเห็นได้ชัด ด้วยลักษณะการมองเริ่มต้นจากด้านขวาแล้วค่อย ๆ ไล่สายตาไปทางด้าน

ซ้ายของตัวชิ้นงาน จะเห็นได้ว่าส่วนด้านขวาของตัวชิ้นงานมีลักษณะของรูปทรงคล้ายส้อมจับปลาในลักษณะแนวนอนลอยเหนือระดับพื้นโดยมีส่วนอื่นของตัวชิ้นงานคอยประคอง ซึ่งวิธีการกลายสภาพจากรูปทรงที่มีความแน่นหนาไปสู่สภาพของความเป็นนามธรรมมีส่วนคล้ายผลงานชิ้นที่ 2 ในส่วนของวิธีการเชื่อมมีการมัดในรูปแบบที่ชิดกันไม่มีช่องว่าง และไล่สายตาไปที่ส่วนกลางของชิ้นงานจะมีลักษณะขยายใหญ่ขึ้น และมีขนาดเล็กลงตามลำดับ ในระยะส่วนกลางจะมีลักษณะการคลี่คลายรูปทรงของเส้นที่ค่อย ๆ เคลื่อนไหวไปอย่างช้า ๆ ซึ่งการคลี่คลายในลักษณะนี้จะแสดงถึงจังหวะของตัวชิ้นงาน ในส่วนของสียังคงเป็นชุดสีแบบเดิมเพราะชุดสีที่นำมาใช้ตอบโจทย์ต่อแนวคิดและเนื้อหาที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการนำเสนอมากที่สุด

พัฒนาการในผลงานชิ้นนี้มีเรื่องของการจัดวางที่แตกต่างจากผลงานชุดก่อนหน้า การวางผลงานในแนวนอนเห็นได้ชัดจนมีความน่าสนใจมากกว่า เนื่องจากประการแรกวิธีการวางแบบแนวนอนช่วยสร้างเรื่องราวของผลงานได้มากกว่าเพราะสามารถช่วยให้ผลงานมีชีวิตชีวามากขึ้น เนื่องจากผลงานมีส่วนที่ยื่นออกมาจนช่วยให้รูปทรงที่ได้แรงบันดาลใจมาจากส้อมจับปลานั้นอยู่ในลักษณะที่มีท่วงท่า ทำให้รู้สึกราวกับว่าผลงานกำลังเคลื่อนไหว ประการที่สองวิธีการติดตั้งตามภาพที่ 56 ช่วยให้อากาศสามารถไหลเวียนได้มากขึ้นส่งผลให้ผู้ชมสามารถจดจ่ออยู่กับงานได้มากขึ้นโดยผู้ชมสามารถเดินวนรอบผลงานโดยไม่รู้สึกรบกวน เบื้องหน้า ประการที่สามลักษณะการวางแบบแนวนอนช่วยส่งเสริมให้เกิดจินตนาการถึงการกลายสภาพที่กำกวม หมายความว่าผู้ชมอาจคิดว่าเครื่องจักสานมีการค่อย ๆ ร้อยรวมกันจนกลายเป็นส้อมจับปลาสอดคล้องกับเทคนิควิธีการที่ใช้ในการสร้างผลงาน ดังวัฒนธรรมของชนบทที่คนในหมู่บ้านต่างมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในเรื่องต่าง ๆ หรือสามารถเปรียบเปรยไปได้ถึงการสอดประสานของธรรมชาติและวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีมาอย่างช้านาน แต่ในขณะเดียวกันก็สามารถจินตนาการได้เช่นกันว่าส้อมจับปลากำลังค่อย ๆ สลายกลายเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น เกี่ยวเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เด็กรุ่นใหม่ต่างทิ้งบ้านเกิดและหันหน้าเข้าสู่ความเป็นเมือง หรือเมืองหลวงอย่างกรุงเทพฯ การใช้ซึ่งผู้สืบสานวัฒนธรรมและเครื่องมือเครื่องใช้ที่อาจมองได้ว่าล้าหลังและไม่เท่าทันเทคโนโลยีทำให้สิ่งของพื้นเมืองกำลังจะกลายเป็นเพียงเรื่องเล่าที่ถูกบอกกล่าวในพิพิธภัณฑ์เท่านั้น

จากผลงานชุดที่ 1 ถึงชุดที่ 3 มีพัฒนาการที่ชัดเจนในเรื่องของการสร้างรูปทรง ในผลงานชุดที่ 1 รูปทรงปรากฏออกมาในรูปแบบนามธรรม เมื่อเข้ามาในผลงานชุดที่ 2 รูปทรงเริ่มมีการนำความชัดเจนในที่มาของรูปทรงมากขึ้นและสร้างเรื่องราวด้วยการกลายสภาพของรูปทรง เมื่อเข้าสู่ผลงานชุดที่ 3 เริ่มมีการปรับเปลี่ยนและค้นพบความเป็นไปได้ในการจัดวางผลงานจึงสามารถสร้างความหมายให้กับตัวชิ้นงานมากขึ้น จะเห็นได้ว่าผลงานชุดที่ 1 มีข้อผิดพลาดในเรื่องของการตั้งคนดูให้เข้าไปสู่ความหมายที่ต้องการจะสื่อ เนื่องจากรูปทรงมีความทึบตัน และการเลือกใช้ท่วงท่า (gesture) ทางทัศนธาตุที่ไม่อาจตั้งคนดูให้คิดไปตามสิ่งที่ศิลปินต้องการได้เท่าที่ควรจึงส่งผลไปสู่การทดลองแล้วสร้างสรรค์ผลงานออกมาเป็นชุดที่ 2 และชุดที่ 3 ในผลงานทั้งสองชุดถัดมามีลักษณะที่คล้ายคลึงกันทั้งในแง่ของการเล่าเรื่อง การกลายสภาพของรูปทรง และความหมาย โดยผลงานทั้งสองชิ้นขาดความน่าสนใจที่เห็นได้ชัดจากผลงานชุดที่ 1 คือการเล่นกับเชือกมัด เนื่องจากสีของเชือกมัดมีความเข้มจึงสามารถนำไปพัฒนาต่อและใช้จังหวะและสีเป็นส่วนขยายความรู้สึกให้กับผลงานออกมาได้ชัดเจนมากขึ้น

วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 4

ภาพที่ 49 ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 4

ชื่อผลงาน : รูปชนบท 4

ขนาด : 140 x 140 ซม.

เทคนิค : ไม้ไผ่

ภาพที่ 50 รายละเอียดผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 4

ภาพที่ 58 และ 59 คือผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 4 จากการมองด้วยสายตาจะเห็นลักษณะของเส้นโค้งอันเกิดจากการตัดไม้ไผ่ที่มัดต่อกันจนมีลักษณะเป็นรูปทรงแบบนามธรรม ในผลงานชิ้นนี้มีความแตกต่างจากผลงานชิ้นก่อนหน้าเป็นอย่างมาก เนื่องจากในผลงานชุดที่ 4 มีการปรับเปลี่ยนเป็นผลงานนามธรรมในรูปแบบ 2 มิติ ส่งผลในเรื่องของการตีความและการสร้างความหมายให้ผลงานชิ้นนี้เปลี่ยนไป ในผลงานชิ้นนี้โดยรอบนอกจะมองเห็นเป็นทรงกลม วิธีการมองสามารถมองได้จากทั้งวงรอบนอกสู่วงด้านในและมองจากวงในสุดไปใส่วงนอก ในจุดนี้เป็นส่วนที่แตกต่างกับผลงานสามชุดแรก โดยมีเทคนิคการมัดแบบประกบสองซึ่งเป็นเทคนิคแบบช่างพื้นบ้าน หากมองจากวงกลมด้านในแล้วค่อย ๆ ไล่ออกไปด้านนอกจะเห็นว่าผู้ชมจะมองเห็นทั้งวงกลมและวงรี

ที่ไม่สมบูรณ์ เมื่อไล่สายตาออกมาเรื่อย ๆ จะเห็นความกลมของเส้นเริ่มหายไปและจะค่อย ๆ กลายเป็นเส้นโค้งแบบคลื่นทะเลแทน ในผลงานชิ้นนี้ยังคงมีลักษณะที่ต่อยอดมาจากผลงานชิ้นก่อนหน้าคือเรื่องของการกลายสภาพซึ่งเป็นจุดเด่นในผลงานสร้างสรรค์วิทย์ยานิพนธ์ แรงบันดาลใจต่อผลงานชิ้นนี้มีที่มาจากกระดิ่ง

เนื่องจากได้แรงบันดาลใจมาจากกระดิ่งส่งผลให้ผลงานมีลักษณะของความเป็นทรงกลม ความกลมนี้เองเป็นจุดเชื่อมระหว่างความงามทางทัศนศิลป์ ไปสู่นิเวศและความหมายที่ซ่อนอยู่ กระดิ่งเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งมีมาอย่างยาวนาน รูปทรงของกระดิ่งเป็นทรงกลม โดยรูปทรงกลมเป็นรูปทรงที่เข้าไปมีบทบาทในเชิงสัญลักษณ์มากมาย ไม่ใช่เพียงแคในไทยเพราะ ทรงกลม วงกลม หรือความกลมมนมักเกี่ยวข้องกับปรัชญา ศาสนา และความเป็นวิทยาศาสตร์ ในผลงานชุดนี้ความกลมหรือรูปทรงกลมได้สร้างความหมายที่เกี่ยวข้องกับวัฏวนชีวิตและวัฏจักร การใช้ชีวิตในชนบทเกี่ยวข้องกับการเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สัตว์ และธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาอย่างช้านาน แต่ในปัจจุบันเกิดการแทรกแซงของสิ่งเร้าภายนอก ทั้งความเป็นเมือง ผลประโยชน์อันเกิดจากกลุ่มนายทุน หรือแม้กระทั่งการเปลี่ยนไปของกาลเวลาซึ่งเครื่องมือต่าง ๆ มากมายถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยีส่งผลให้วิถีชีวิตแบบชนบทถูกแทรกแซง ในผลงานชิ้นนี้อาจไม่ได้ชี้ประเด็นไปที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งชัดเจน แต่สิ่งที่ผลงานแสดงให้เห็นคือการขาดซึ่งเสถียรภาพของผู้คนที่อาศัยนอกเมืองหรือพื้นที่แห่งความเจริญตามความหมายของผู้มีอำนาจและชนชั้นกลาง การต้องปรับตัวอยู่ตลอดเวลาโดยที่ไม่มีการเกื้อหนุนหรือแรงสนับสนุนจากรัฐบาลเป็นสิ่งทำให้การปรับตัวแต่ละครั้งนั้นเกิดขึ้นอย่างยากลำบาก อีกทั้งยังมีเรื่องของสภาพแวดล้อมตามภูมิประเทศอันเป็นข้อจำกัดสำคัญในการปรับเปลี่ยน นี่จึงส่งผลให้ผลงานแสดงออกถึงความไม่สมบูรณ์ การต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอันน่ากดดันต่อผู้คนในพื้นที่ชนบท

วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 5

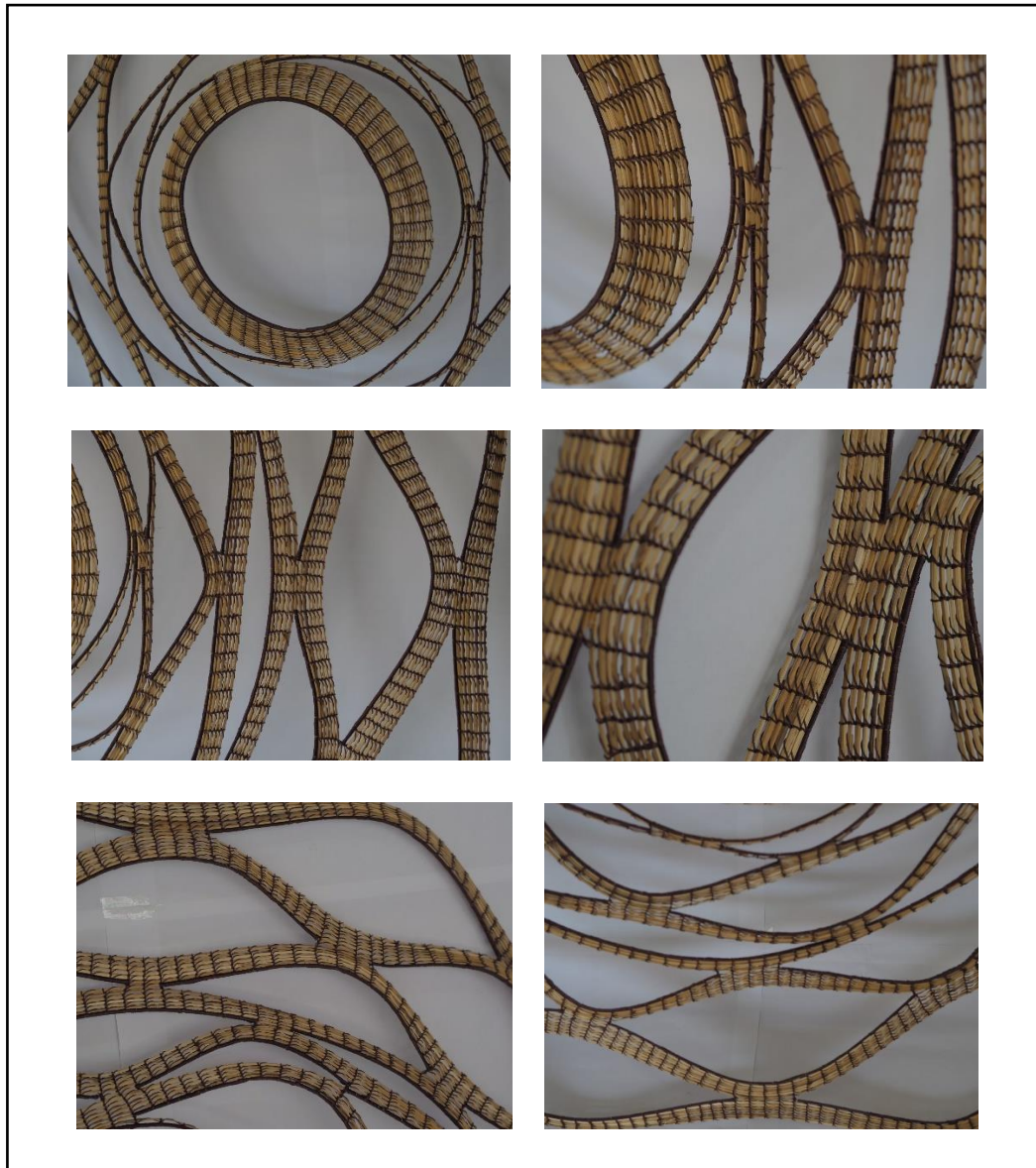

ภาพที่ 51 ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 5

ชื่อผลงาน : รูปชนบท 5

ขนาด : 150 x 150 ซม.

เทคนิค : มัดไม้ไผ่

ภาพที่ 52 รายละเอียดผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 5

ภาพที่ 60 และ 61 คือผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 5 จากการมองด้วยสายตาจะเห็นลักษณะของเส้นโค้งอันเกิดจากการตัดไม้ไผ่ที่มัดต่อกันจนมีลักษณะเป็นรูปทรงแบบนามธรรม ผลงานชุดนี้มีวิธีการนำเสนอเหมือนกับผลงานชิ้นที่ 4 ทั้งในแง่ของการแสดงออก ทักษะธาตุ และอื่น ๆ แต่มีการเพิ่มความรุนแรงของเส้นที่ใช้ในผลงาน มีความโปร่งกว่า เส้นที่ใช้มีขนาดเล็กกว่า โดยยังคงใช้เทคนิคการมัดแบบประกบสองซึ่งเป็นเทคนิคแบบช่างพื้นบ้าน รูปทรงมีที่มาจากลักษณะทรงกลมของกระดิ่งแต่มีการแทรกของช่องว่างและได้แรงบันดาลใจมาจากการเคลื่อนไหวของเครือเถาวัลย์ธรรมชาติ ช่องไฟของผลงานชิ้นนี้จะมีความผันผวนมากกว่าผลงานชิ้นที่ 4 ถึงแม้ผลงานทั้งสองจะเหมือนกันแต่สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนคืออารมณ์ความรู้สึกของผลงานชิ้นแรกจะมีความนิ่งสงบกว่า ส่วนผลงานชิ้นนี้จะมีอารมณ์ความรู้สึกที่ปรากฏออกมามากกว่า จึงทำให้เห็นพัฒนาการได้อย่างชัดเจนถึง

วิธีการเลือกใช้เส้นโค้งที่ดูนุ่มนวลแต่ทำให้เกิดความรู้สึกรุนแรงได้ สิ่งที่ยังคงเดิมไว้คือเทคนิควิธีการ สี องค์ประกอบการกลายสภาพ และวงกลม เนื่องจากผลงานมีความคล้ายคลึงกัน ในส่วนนี้จึงเป็นการวิเคราะห์ในเชิงองค์ประกอบของผลงาน ด้วยวิธีการตัดไม้ไผ่ที่มีขนาดของเส้นไม่เท่ากันและการประกอบของเส้นที่บางขณะก็มัดติดกันส่งผลในเรื่องของจังหวะได้อย่างชัดเจน จังหวะจึงเป็นหนึ่งในตัวแปรสำคัญที่ช่วยสร้างเรื่องราวให้กับผลงาน สียังคงเป็นสีชุดเดิมที่สื่อถึงวิถีชีวิตชนบท และการกลายสภาพของรูปทรงยังคงเป็นสิ่งที่นำมาใช้ แต่ในผลงานชุดที่ 4 และ 5 นี้เองทำให้เห็นได้ชัดเจนว่าการสร้างผลงานด้วยวิธีการแบบเครื่องจักรสานสามารถเพิ่มความเป็นไปได้ด้วยวิธีการทางศิลปะได้อีกมาก

การตีความหมายอันเกิดขึ้นจากผู้ชมอาจมีความหลากหลายเนื่องจากผลงานเปิดโอกาสให้ผู้ชมได้ใช้ความคิดจากการเลือกสร้างผลงานในรูปแบบนามธรรม โดยผู้ชมจะสามารถเชื่อมโยงไปถึงเรื่องราวของความเป็นชนบทได้จากวิธีการแบบเครื่องจักรสานซึ่งสอดคล้องกับเครื่องใช้ในวิถีความเป็นอยู่ของคนในชนบท ในผลงานชิ้นที่ 5 นี้สามารถตีความได้ถึงประเด็นของการดิ้นรน เนื่องจากเส้นที่มีจังหวะไม่เท่ากันและรุนแรง แต่การดิ้นรนนั้นยังคงต้องขึ้นอยู่กับวิธีการที่เหมาะสม และวิธีการนั้นอาจเกิดจากการจำยอม เนื่องรูปทรงถูกกำหนดให้ต้องอยู่ในความกลมมน หมายความว่าสิ่งที่ปรากฏออกมานั้นอาจเป็นเรื่องธรรมดาที่ชีวิตของมนุษย์ต้องปรับตัวแต่ภายในนั้นอาจมีสิ่งที่สร้างความอัดอั้นที่ยากจะอธิบายได้ด้วยเช่นกัน

ทั้งผลงานชิ้นที่ 4 และ 5 มีความน่าสนใจคือการนำเสนอด้วยรูปทรงแบบนามธรรม ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนว่าสามารถแก้ปัญหาจากผลงานชุดที่ 1 ได้ ในผลงานชุดแรกนั้น อารมณ์ความรู้สึกของผลงานยังออกมาไม่เต็มที่ แต่ในผลงานชุดที่ 4 และ 5 สามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกได้ตรงตามเนื้อเรื่องที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังผลงาน แต่สิ่งที่เป็นปัญหาสำหรับผลงานชุดที่ 4 และ 5 คือวิธีการติดตั้ง เนื่องจากสีของผลงานยังคงเป็นสีที่สื่อถึงเครื่องใช้ของพื้นบ้าน จึงทำให้ผลงานที่ถูกจัดแสดงอยู่ในห้องนิทรรศการ หรือเมื่อวางรวมกับผลงานชิ้นอื่นส่งผลให้ผลงานสองมิติอ่อนกำลังลง ในอนาคตการสร้างผลงานสองมิติอาจมีการเพิ่มในเรื่องของสี และวัสดุที่สามารถเข้ามาทำหน้าที่สร้างจุดตัด (contrast) เพื่อเพิ่มความน่าสนใจให้ผลงานได้มากขึ้น ไม่ใช่แค่นั้นการแทรกสีหรือวัสดุอื่นอาจสามารถสร้างเรื่องราวให้ผลงานได้มากขึ้นอีกด้วย

วิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 6

ภาพที่ 53 ผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 6

ชื่อผลงาน : รูปชนบท 6

ขนาด : 90 x 100 x 110 ซม.

เทคนิค : มัดไม้ไผ่

ภาพที่ 54 รายละเอียดผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 6

ภาพที่ 62 และ 63 คือผลงานสร้างสรรค์วิทยานิพนธ์ชุดที่ 6 จากการมองด้วยสายตาจะเห็นลักษณะของเส้นโค้งอันเกิดจากการตัดไม้ไผ่ที่มัดต่อกัน ในผลงานชุดนี้จะมีการเลียนแบบรูปทรงของข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของคนชนบทมากขึ้นแต่จะมีส่วนที่มีการดัดแปลงเพื่อเพิ่มความงามและเรื่องราวให้กับผลงาน สำหรับผลงานชุดที่หกเป็นการกลับไปใช้วิธีการแบบเดียวกับผลงานชุดที่ 1, 2 และ 3 ซึ่งเป็นผลงานแบบ 3 มิติ ลักษณะภายนอกจะเห็นเป็นรูปทรงของแจกันหรือช่องจับปลา ซึ่งจะมีการร้อยเรียงให้ชิดกันเป็นระนาบขึ้นไป จนถึงส่วนที่อยู่ด้านบนจะมีลักษณะการคลี่คลายรูปทรงทึบ ให้มีจังหวะแบบการเคลื่อนไหว หมุนวน เพื่อแสดงให้เห็นถึงรูปแบบในการพัฒนาของภูมิปัญญาชาวบ้านในการปรับตัวที่จะพบอยู่ในเครื่องจักสาน เนื่องจากพื้นที่ในการสานติดกันของไม้ไผ่มีเยื่อขึ้นและเชือกที่ใช้มัดมีความห่างมากขึ้นจึงทำให้ผลงานชิ้นนี้สามารถมองเห็นความงามของเนื้อไม้ไผ่ที่ผสมกันจนเกิดสีและลวดลายอย่างสวยงาม

จากผลงานทุกชิ้นที่ผ่านมาผลงานชุดที่ 6 เป็นหนึ่งในผลงานที่แสดงให้เห็นคุณค่าและความงามของเครื่องจักสานได้อย่างชัดเจน การปล่อยพื้นที่ให้เห็นความงามทางธรรมชาติของพื้นผิวไม้ไผ่และการต่อเติมในส่วนบนแบบหมุนวน เพื่อสร้างความงามทางศิลปะต่างเป็นส่วนที่แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจของผู้สร้างสรรค์ผลงานที่ต้องการเชิดชูความงามของการสร้างสรรค์อันเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน แสดงออกในลักษณะของรูปทรงที่เป็นเครื่องสาน เพื่อที่แสดงให้เห็นความฉลาดที่จะนำเอาเทคนิคการมัดเชือกมาประยุกต์ใช้ในการทำเครื่องมือดำรงชีพ และหยิบยกลักษณะการเคลื่อนไหวของแถววัลย์ในธรรมชาติมาประกอบเป็นส่วนหนึ่งในงาน เพื่อที่จะแทนการเคลื่อนไหวของกระแสสังคมที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของชาวชนบท

3. สรุปการวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์

การปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งในสัญชาตญาณของมนุษย์ การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีพก็เช่นกัน ประวัติศาสตร์อันยาวนานของเครื่องจักสานกำลังจะกลายเป็นสิ่งที่ล้าหลัง ผู้คนเริ่มลืมเลือนความงดงามของงานช่างฝีมือที่ผ่านความคิดและแสดงออกถึงวิถีชีวิตของผู้คนในอดีต แม้ว่าความสะดวกสบายจะเข้ามาแทนที่ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าเครื่องมือเหล่านี้อยู่มาจนถึงทุกวันนี้ได้เป็นเพราะความกลมกลืนที่ธรรมชาติและมนุษย์ต่างมอบให้กันและกัน เครื่องมือที่เกิดขึ้นจากธรรมชาติหรือเครื่องจักสานของชาวชนบทนี้เองจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้สร้างสรรค์สามารถผลิตผลงานทั้ง 6 ชุด เพื่อที่จะบอกเล่าเรื่องราวของความเป็นชนบทในกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน จากการวิเคราะห์และเปรียบเทียบผลงานทั้งหมดสรุปได้ว่าผลงานทั้งหมดนั้นมีสิ่งที่เชื่อมโยงกันประกอบไปด้วย ประการแรกคือการเลือกวัสดุธรรมชาติ คือไม้ไผ่มาสร้างสรรค์เป็นผลงานทั้งในรูปแบบ 2 มิติ และ 3 มิติ โดยผลงานแต่ละชิ้นจะมีการนำเอาเครื่องใช้ที่พบได้ในพื้นที่ชนบทมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างรูปทรงของผลงาน ประการที่สองคือสีที่ใช้ในผลงานเป็นสีน้ำตาลอ่อนซึ่งเป็นพื้นที่ผิวธรรมชาติของเนื้อไม้ไผ่ และสีของเชือกเทียนซึ่งเป็นสีน้ำตาลเข้มอมแดง ซึ่งเชือกจะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ช่วยสร้างมิติให้กับผลงานได้เป็นอย่างดี ประการที่สาม รูปทรงของผลงานจะมีลักษณะของการกลายสภาพ หมายความว่า การเคลื่อนไหวของรูปทรงและเส้นจะมีความแตกต่างกันตามช่วงลำดับของผลงานเพื่อสร้างความเคลื่อนไหว (Dynamic)

บทที่ 5

สรุป และอภิปรายผล

วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คนในภาคอีสานในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนไปสู่สภาวะความเป็นเมืองมากขึ้นเนื่องจากการเข้ามาของเทคโนโลยี ความเป็นอยู่ดั้งเดิมของผู้คนเริ่มหดหาย และการต้องปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยจึงเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนโดยเฉพาะในปัจจุบันที่เครื่องอำนวยความสะดวกนั้นมีเพิ่มมากขึ้น สิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือเครื่องจักสานของชาวบ้านที่ค่อย ๆ หายไป กลายเป็นเพียงของสะสมในพิพิธภัณฑ์ การเคลื่อนตัวของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมย่อมเป็นไปตามกาลเวลา ซึ่งนี่เองเป็นแรงบันดาลใจทั้งยังเป็นจุดที่ส่งผลให้ผู้สร้างสรรค์ต้องการแสดงออกถึงความเปลี่ยนแปลงไปของวัฒนธรรมที่มีมาแต่โบราณผ่านการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารหนึ่งที่กระตุ้นให้คนเห็นถึงสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมอีสาน

การสร้างสรรค์ผลงานวิทยานิพนธ์ “รูปชนบท” ประกอบไปด้วยผลงานทั้งหมด 6 ชุด โดยสามารถแบ่งรูปแบบของผลงานออกได้เป็นสองรูปแบบนั่นคือ 2 มิติ และ 3 มิติ โดยผลงานทุกชิ้นมีเทคนิควิธีการที่เหมือนกัน นั่นคือเทคนิคที่มาจากเครื่องจักสานด้วยการผูก มัด ชัดและสาน ด้วยไม้ไผ่ ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติที่หาได้ทั่วไปและมัดด้วยเชือกเทียน มีการใช้เชือกสีน้ำตาลเข้มอมแดงเป็นรายละเอียดของผลงานที่เน้นองค์ประกอบของผลงาน สีของผลงานทั้งหมดนั้นใกล้เคียงกันนั่นคือสีน้ำตาลซึ่งเป็นสีธรรมชาติของเนื้อไม้ ส่งผลให้ผู้ชมสามารถตีความถึงเรื่องของความเป็นพื้นบ้านและชนบทได้อย่างชัดเจน เนื่องจากสีน้ำตาลสามารถสื่อถึงดิน ไม้ และธาตุพื้นฐานที่สื่อถึงความเป็นพื้นบ้านได้อย่างชัดเจน องค์ประกอบที่สำคัญของผลงานคือเส้นโค้ง ภาพของเส้นโค้งที่ปรากฏเกิดขึ้นทั้งจากการสานกันของไม้ไผ่และรูปทรงของผลงานทุกชิ้น ในผลงาน 2 มิติ มีการผลักระยะด้วยขนาดของเส้นโค้งที่เกิดขึ้นในผลงาน จากที่กล่าวมาส่งผลให้เส้นโค้งมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความหมายของผลงานในครั้งนี้เป็นอย่างมาก อีกทั้งข้อมูลจากศิลปินตัวอย่างที่ได้ทำการศึกษาแสดงให้เห็นได้ชัดเจนว่าการสร้างสรรค์ผลงานด้วยวัสดุธรรมชาติที่มาจากไม้ เช่น ผลงานของเพ็กกี วิเดอมัน ซึ่งในผลงานของเพ็กกีจุดเด่นของผลงานก็เป็นเส้นโค้งเช่นเดียวกัน นี่จึงแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงที่สำคัญต่อชิ้นงานที่สร้างขึ้นด้วยวัสดุทางธรรมชาติและเส้นโค้งที่เกิดขึ้นจากผลงานที่ศิลปินสร้างสรรค์ด้วยสองมือ อาจกล่าวได้ว่าเส้นโค้งสามารถตีความไปถึงชีวิตและความสบายอันแสนเรียบง่ายของธรรมชาติก็เป็นได้

ข้อเปรียบเทียบของผลงาน 2 มิติ และ 3 มิติ นั้นมีความแตกต่างกันแต่ผลงานสามมิติในลักษณะรูปทรงกึ่งนามธรรมสามารถสร้างความหมายให้กับผลงานได้มากกว่าผลงาน 2 มิติ เนื่องจากวิธีการดึงเอาวัสดุที่สามารถพบเห็นได้ตามบ้านช่วยดึงให้ผู้ชมสามารถเข้าใจผลงานได้มากขึ้น ทั้งยังสามารถสร้างสรรค์ความหลากหลายทางทัศนธาตุได้มากมาย และยังส่งผลในเรื่องความหลากหลายต่อการจัดตั้งผลงานได้มากกว่าผลงานในแบบ 2 มิติ หรืออาจกล่าวได้ว่าการสร้างสรรค์ผลงาน 3 มิติ นั้นตรงตามวัตถุประสงค์ในส่วนที่ต้องการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อแสดงออกถึงการเปลี่ยนแปลงไปต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน เพียงแต่ผลงาน 2 มิติเป็นชุดผลงานที่ทำให้เห็นถึงความเป็นไปได้ใหม่ ๆ ต่อการสร้างสรรค์ชิ้นงานในอนาคตโดยเฉพาะการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบนามธรรม เนื่องจากเส้นโค้งที่

ปรากฏในผลงานสามารถสร้างออกมาได้อย่างสวยงาม และด้วยเนื้อวัสดุเดิมนั้นช่วยสร้างพื้นที่ในจินตนาการให้กับผู้ชมมากขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน

ในการสร้างผลงานทั้ง 6 ชุด ผู้สร้างสรรค์ได้เรียนรู้เทคนิควิธีการในการสร้างผลงานศิลปะผ่านชุดข้อมูลที่ทำการค้นคว้าผนวกเข้ากับความรู้สึกที่ต้องการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงไปของสังคมชนบท จาก แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ด้านงานจักสานของชาวอีสานที่แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติให้เป็นรูปทรงที่แสดงออกถึงเรื่องของชีวิต มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของแมท ทอมเมย์ (Matt Tommey) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องประสบการณ์จากเส้นวัสดุธรรมชาติ โดยนำความรู้ด้านศิลปะมาวิเคราะห์และมาประยุกต์ใช้ร่วมกับการออกแบบสร้างสรรค์ผลงานร่วมสมัยเพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะนามธรรมที่มีความเฉพาะตัว

สุดท้ายแล้วผลงานทั้ง 6 ชุดอาจไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความคิดของผู้คนที่มีโอกาสชมผลงานได้ทั้งหมดแต่ผลงานกำลังช่วยให้ผู้ชมได้จุดคิดถึงความเป็นไปและการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทนี้ ด้วยความเป็นเมืองและแนวคิดของคนเมืองกักกินวิถีชีวิตเดิมอันแสนเรียบง่ายของชนบท โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ยังคงแสดงให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมและความยากลำบากต่อการปรับเปลี่ยนของสังคมชนบทอีสาน นี่จึงเป็นความตั้งใจในการสร้างสรรค์ผลงานที่สำคัญ นั่นคือเป็นเครื่องเตือนใจและสิ่งตอกย้ำให้เห็นถึงสภาวะของการกลายสภาพและเปลี่ยนแปลง ท้ายที่สุดแล้วธรรมชาติของโลกใบนี้นั้นต้องเจอกับการเปลี่ยนแปลงและมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องปรับตัวเพียงแค่การปรับตัวนั้นต้องเกิดขึ้นอย่างเหมาะสมและต้องเป็นการปรับตัวที่สร้างความสมดุลของทั้งผู้คน ธรรมชาติและวิถีชีวิตด้วยเช่นเดียวกัน

รายการอ้างอิง

Hergert, Anna. "Fiber Art – a Definition." 2013, accessed 28 January 2021, accessed from <https://annahergert.me/2013/04/16/fiber-art-a-definition/>.

Wiedemann, Peggy. "Artist." 2014, accessed 28 January 2021, accessed from <https://peggywiedemann.com/artist.htm>.

ประเวศ วะสี. ปฏิรูปการศึกษาไทย การยกเครื่องทางปัญญา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสร้างสื่อจากัด, 2539.

มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กำเนิดและวิวัฒนาการของเครื่องจักสาน. กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2548.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2542.

———. พจนานุกรมเฉลิมพระเกียรติ. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2534.

วินัย วิริยะปานนท์. เครื่องจักสาน. กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา, 2527.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. พจนานุกรมหัตถกรรมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2553.

———. พจนานุกรมหัตถกรรมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2553.

———. รายงานการวิจัยเครื่องจักสานในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ปานยา, 2524.

สมชาย นิลอาธิ. เรือนโซ่ง บ้านโซ่ง ตำบลสระยายโสม อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นางสาวขวัญชนก วิริยศ
วัน เดือน ปี เกิด	4 มกราคม 2538
สถานที่เกิด	อุดรธานี
วุฒิการศึกษา	2561 ปริญญาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2563 ศิลปมหาบัณฑิต (ทัศนศิลป์) คณะจิตรกรรม ประติมากรรมและภาพพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร
ที่อยู่ปัจจุบัน	215 หมู่ 3 บ้านหนองอ้อ ต.หนองอ้อ อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี 41220
ผลงานตีพิมพ์	นิทรรศการเดี่ยว 2564 นิทรรศการ “สอด ขัด จัก สาน” ณ พีเพิลส์ แกลเลอรี ห้อง P3 ชั้น 2 หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร นิทรรศการกลุ่ม 2559 ร่วมแสดงนิทรรศการภาพร่างความเป็นไทยครั้งที่ 3 ณ หอ ศิลป์ต้นตาล จังหวัดขอนแก่น 2560 ร่วมแสดงนิทรรศการค่ายเยาวชนสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วม สมัยครั้งที่ 8 ณ ราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรี 2560 ร่วมแสดงนิทรรศการโครงการดาวเด่นบัวหลวง ๑๐๑ ครั้งที่ 10 ณ หอศิลป์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กรุงเทพฯ 2561 ร่วมแสดงนิทรรศการ ศิลปินน้อยยอดเยี่ยม ณ หอศิลป์ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2561 ร่วมแสดงนิทรรศการศิลปินน้อยยอดเยี่ยมอีสาน ณ หอศิลป์พระพิฆเนศวร 1 และ 2 คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2561 ร่วมแสดงนิทรรศการ Art Thesis Exhibitions ครั้งที่ 21 ประจำปีการศึกษา 2560 ณ หอศิลป์พระพิฆเนศวร 1 และ 2 คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

	2561	ร่วมแสดงนิทรรศการภาพร่างความเป็นไทยครั้งที่ 4 ณ หอศิลป์พระพิฆเนศวร 1 และ 2 คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
	2562	ร่วมแสดงนิทรรศการผลงานนักศึกษา โครงการศิลปิน ศาสตราจารย์รับเชิณานาชาติ ปีการศึกษา 2561 ณ หอศิลป์บรมราชกุมารี อาคารศูนย์ปฏิบัติการ ทัศนศิลป์สิรินธร คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม
	2563	ร่วมแสดงนิทรรศการ โครงการศิลปินร่วมสมัยสู่ภัยโควิด ด้วยจิตสำนึก (Young Artists Talent #1-11)
รางวัลที่ได้รับ	2560	ได้รับทุนโครงการ ส่งเสริมการศึกษาการสร้างสรรค์ศิลปะ มูลนิธิรัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์

